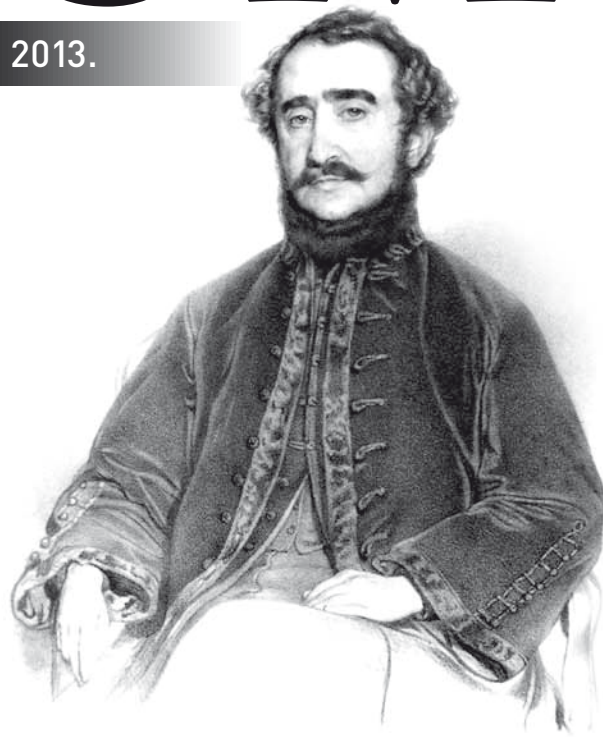

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap II. évf. 1. szám | 2013.

A TARTALOMBÓL

- Magyar Józsefre emlékezünk
- Barna Erika Viktória tanulmánya Vajda Jánosról
- Spangel Péter beszélgetése Lezsák Sándorral
- Tóth Krisztina regényrészlete
- Deák Mór, Illyés Gyula, Kiss Benedek, Magyar Barna és P. Papp Zoltán versei
- Keserű Zsuzsa grafikái

„Hírünk a világban ri-
asztó; alig más, mint az
»et saggitis hungaro-
rum...« idején, ezzel
számot kell vetnünk.
Végzetes bűn volna to-
vább is áltatni magunk.”

Részlet Illyés Gyula Hírünk
a világban című írásából.

Ára: 300 Ft

HAZÁNK: EURÓPA

Fazekas István

Viaskodom a jogfosztókkal, s mielőtt az éj irgalmas köntöse betakarna, a 130. zsoltárt énekelem: „Te hozzád teljes szívből / kiáltok szüntelen: / E siralmas mélységből / Hallgass meg, Úristen! / Nyisd meg te füleidet, / Midőn téged hívlek, / Tekintsd meg én ügyemet, / Mert régen óhajtlak.”

A magyar kultúra napján mindig erősen foglalkoztat Kölcsey Ferenc és a személyét kissé eltakaró nemzeti imádságunk. Talán kevesen tudják, hogy Himnuszunk az előbb idézett zsoltár dallamára született, s annak kinyíló hangjain magasodva szállt szájról szájra mindaddig, míg Erkel Ferenc meg nem zenésítette. Ez a költemény ma is megrendíti azokat, akik a magyar történelemmel egy kicsikét is foglalkoztak. Miért is? Mert érezzük, hogy sorsunk messiási tartalmú volt a keresztény Európában, miként azzá lett a nyilvánvalóan pogányosuló világban is.

Mit is jelent a szó kulturális értelmében, tehát valóságos lényegét illetően, Európa? Mindenekelőtt két dolgot: a görög filozófiából kinövő természettudományos gondolkodást (a kauzaliztikát, tehát az ok-okozati összefüggés szüntelen vizsgálatát) és a kereszténységet. A görögök voltak az elsők, akik nem elégedtek meg a gyakorlati feladatok megoldásával, hanem valami különleges kíváncsiság ostromozta őket, hogy állandóan a színváltozó jelenségek mögé nézzenek, ezek okát kutassák, és a jelenségek e kavargó változása mögött keressék az állandót, a törvényszerűt. Ebből a szemléletből nőtt ki az a fajta technikai civilizáció, mely a kapitalista gazdálkodás keretei között az ipari

forradalomhoz vezetett. Ez a forradalom napjainkban is tart.

A kereszténység – mely semmi másból nem jöhetett, csak a végső rejtelmekből felívelő gondolkodású zsidóságból – legfontosabb üzenete, hogy jog szerint minden ember egyenlő, és csak a szeretet által létezik igazi megismerés. Nyilván mindannyiunk előtt ismert Arkhimédész kijelentése: „Adjatok egy fix pontot, s kimozdítom sarkaiból a világot!” A golgotai kereszt az a fix pont, amelyet Arkhimédész keresett. Krisztus halála és feltámadása valóban kiforgatta a világot sarkaiból. Ennek a golgotai földrengésnek és az antik kultúra újjászületésének a következménye Európa. A két gondolkodás összelelkézése a boldogsághoz vezető út, ahogyan azt már a skolasztikusok is fölsímték. Hiszen a természeti törvények főleg okságiak, az erkölcsi törvények azonban statisztikusak: vagyis, előfordulhat olyan, hogy több-kevesebb gazember megússza tettének következményeit (a büntetést), ám ha mindenki, vagy a nagy többség szegi meg a parancsokat, akkor az a közösség (család, egyesület, pártszervezet, állam) nem állhat fenn sokáig. Ez az európaiság rövid lényege, amihez társul Jézus legfontosabb tanítása is: „Az szeret igazán, aki életét adja a barátaiért.”

Segíts a bajban lévőkön a legnagyobb áldozatvállalás árán is! Ez Európa törvénye. Enélkül a kontinens nem lehet más, csak idegen hatalmak göthős cselédje. Ez az áldozatvállalás kell, hogy megkülönböztesse az európai embert mindenki mástól, hiszen mi tudván tudjuk a legfontosabbat: a szeretet az élet.

Illyés Gyula Bartók

„Hangzavart”? – Azt! Ha nekik az,
ami nekünk vigasz!
Azt! Földre hullt
pohár fölsattanó
szítok-szavát, fűrészfoga közé szorult
reszelő sikongató
jaját tanulja hegedű
s éneklő gége – ne legyen béke, ne legyen derű
a bearanyozott, a fennen
finom, elzárt zeneteremben,
míg nincs a jaj-sötét szívekben!

„Hangzavart”? Azt! Ha nekik az,
ami nekünk vigasz,
hogy van, van lelke még
a „nép”-nek, él a „nép”
s hangot ad! Egymásra csikorított
vasnak s kőnek szítok-
változatait bár a zongora
s a torok fölhangolt húrjaira,
ha így adatik csak vallania
a létnek a maga zord igazát,
mert épp e „hangzavar”,
e pokolzajt zavaró harci jaj
kiált
harmóniát!

Mert éppen ez a jaj kiált
mennyi hazugul szép éneken át –
a sorshoz, hogy harmóniát,
rendet, igazit vagy belevész a világ;
belevész a világ, ha nem
a nép szólal újra – fölségesen!

Szikár, szigorú zenész, hű magyar
(mint annyi társaid közt, – „bírbedett”)
volt törvény abban, hogy éppen e nép
lelke mélyéből, ahová leszálltál,
hogy épp e mélység még szűk bányatorka
hangtölcsérére át küldted a sikolyt föl
a hideg-rideg óriás terembe,
melynek csillárjai a csillagok?

Bánatomat sérti, ki léha vigaszt
húz a fülembé;
anyánk a halott – a búcsúzót ne
kuplé-dal zengje;
hazák vesztek el – ki meri siratni
verkli futamokkal?
Van-e remény még emberi fajunkban? –
ha ez a gond s némán küzd már az ész,
te szólalj,
szigorú, szilaj, „agresszív” nagy zenész,
hogy – mégis! – okunk van
remélni s élni!

S jogunk van
– hisz halandók s életadók vagyunk –
mindazzal szembenézni,
mit elkerülni úgysem tudhatunk.
Mert növeli, ki elfödi a bajt.

Lehetett, de már nem lehet,
hogy befogott fülle és eltakart
szemmel tartsanak, ha pusztít a fürgeteg
s majd szídjának: nem segítettek!

Te megbecsülsz azzal, hogy fölfedded,
mi neked fölfedetett,
a jót, a rosszat, az erényt, a bűnt –
te bennünket növesztel, azzal,
hogy mint egyenlőkkel beszélsz velünk.
Ez – ez vigasztal!
Beh más beszéd ez!
Emberi, nem hamis!
A joggal erőt ad a legzordabbhoz is:
a kétségbeeséshez.

Köszönet érte,
az erőért a győzelem-vevéshez
a poklon is.
Ím, a vég, mely előre visz.
Ím, a példa, hogy ki szépen kimondja
a rettenetet, azzal föl is oldja.
Ím, a nagy lélek válasza a létre
s a művésze, hogy megérte
poklot szenvednie.
Mert olyanokat éltünk meg, amire
ma sincs ige.

Picasso kétorrú hajadonai,
hatlábú ménjei
tudták volna csak eljajongani,
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek,
amire ma sincs szó s tán az nem is lehet már,
csak zene, zene, zene, olyan, mint a tietek,
példamutató nagy ikerpár,
zene csak, zene csak, zene,
a bányamély őshévével tele,
a „nép jövő dalával” álmodó
s diadalára ápoló,
úgy szabadító, hogy a börtön
falát is földig romboló,
az ígért üdvért, itt e földön,
káromlással imádkozó,
oltárdöntéssel áldozó,
sebezve gyógyulást hozó,
jó meghallóit eleve
egy jobb világba emelő zene –

Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjával
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös irt adsz
azzal, hogy a jaj
siralmat, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
– kik szív-némaságra születünk –
kizenged ideged húrjaival!

EURÓPA SZÜLETÉSE

AZ EURÓPAI KERESZTÉNYSÉG FÖLDRAJZI HÁLÓZATRENDSZERE

(CSODÁS VÉLETLEN VAGY CSODÁLATOS TUDÁS?)

Szilágyi László

A tájékozódás nemcsak a valóság leképezése, hanem annak konstruálása is. Úgy látszik, ez a megállapítás a kereszténység európai elterjedésére és a keresztény európai országok létrejöttére is igaz. Európa talán nem csupán a történelmi véletlenek, a politikai és a katonai erők összjátékában született. Nemcsak a barbár invázióknak, a frank és a bizánci uralkodók hódításainak és a keresztény hittérítők tevékenységének „káoszában” jött létre, hanem egy megtervezett, tudatos tevékenység eredményeként is: a „Logosz” szabta geometriai rendben.

A világ teremtése, Bible Moralisée
kb. 1220-1230 (© Österreichische
Nationalbibliothek, Wien)

Miután Nagy Konstantin 313-ban a milánói edictumban garantálta a vallások szabad gyakorlását, a kereszténység számára megnyílt az út, hogy egy keleti zsidó szektából immár egy kontinens és a világ vallása legyen. Ahogyan Szent Ágoston végigment azon a belső lelki úton, amely pogányból kereszténnyé tette, úgy a kor pusztuló látványától elborzadt és megrettent emberek sokasága is Isten megváltó szeretetében és a Fiú tanításában látta egyetlen menedékét. A hit gyorsan terjedt. Már maga Konstantin elrendelte keresztény templomok építését. Rómában, Bizáncban és a Szentföldön épültek fel az első nagyméretű, keresztény templomok.

Európában azonban I. Gergely (590-604) korára a kereszténység már védekező pozícióba került, s mozgása lelassult. Az újabb térítő munka, amely kereszténnyé tette a kontinensen letelepült népeket, egyszerre indult ki Konstantinápolyból és északról a VII-VIII. században, s folyamatosan előre haladva igazi sikert hozott a X. században. Ekkora alakulnak ki és stabilizálódnak azok a keresztény államok, amelyek a következő évszázadokban Európa arculatát meghatározták.

Az egyik ponton maga a császár, a másikon a legegyszerűbb körülmények között élő, cölibátust, engedelmisséget és szegénységet fogadó, Iona szigetéről kiinduló ír szerzetesek és angolszászok lesznek a hit terjesztésének elindítói. A szélsőségek elrögzedését tanulnak egymástól: Bizánc számára is egyre fontosabbá válnak a kolostorok, s a nyugati szerzetesek is élvezik egy-egy világi hatalmasság támogatását. Azzal pedig, hogy a frankok elismerik Róma primátusát, mindketten erősödnek, a többi (ariánus) germán nép helyzete pedig ingtagabbá válik: Nagy Károly hatalomra kerülésével alapjaiban megváltoztak a hatalmi-politikai viszonyok. Míg Európa nyugati felén a latin műveltség, a császári hatalom és Róma az egyik civilizációs mozgatóerő, addig a

kontinens keleti felén a bizánci kultúrkör rendezkedik be egyre otthonosabban (ld. az 1-2. térképet). Érdekes megfigyelni a keresztény központok, jelentősebb kolostorok, zarándokhelyek és metropoliaiak létrejöttének logikus térbeli és időbeli sorrendjét!

Az ír kelta szerzetesek először Kr.u. 565-től Columba († 597) nyomán – Iona csodálatos szigetéről kiindulva – a kelta területeken (Skóciában, Walesben és Bretagne-ban), majd Angliában, Columban († 615) révén pedig tovább a kontinensen, Galliában és a Bodentó melletti pogány alemannoknál terjesztették az evangéliumot. A következő generáció Bonifác († 754) irányításával – az angolszász szerzetesekkel megerősödve – a fuldai kolostorból (744) kiindulva Turingiában és a rokon (szász) törzsei irányába fejtették ki missziós tevékenységüket. Ez egyben mindenütt Róma primátusának elismerését jelentette. Bréma püspöksége a terület északi részén már 788-ban létrejött, de a szászok megtérítése (804-ben) csak erővel, Nagy Károlynak sikerülhetett. Innen azután 826-tól Szent Ansgár, Hamburg-Bréma érseke és utódai irányították a missziós figyelmet tovább északra. Ansgárt, „Észak apostolát”, mind a mai napig nem csak Bréma és Németország, hanem Skandinávia, Svédország, Dánia és Izland patrónusaként is tisztelik. A térségben a legjelentősebb érsekségek: Bergen, Trondheim és Uppsala. A térítés folyamata azonban időben itt elhúzódott, s csak a XI. században zárult le. A X. század végén a lengyelek Gniezno központtal (966) és a magyarok az esztergomi érsek és Szent István vezetésével (1000) szintén Rómát választották. A Balkánon viszont a IX. században Bizánc hódításai, valamint Círill és Metód emberfeletti teljesítménye és a szláv nyelvű igehirdetés nyomán az ortodoxia nyert teret: a bolgárok, a szerbek és a románok is bizánci kultúrkör részeivé váltak. Az államiság létrejötte és a kereszténység felvétele a keleti szlávok között egyszerre volt köszönhető a varég harcosoknak-kereskedőknek (e kettő sokszor egy személyben egyet jelentett), a szláv lakosságnak és Bizáncnak. A legfontosabb központok keleten a IX. századtól Novgorod és Kijev. (Vlagyimir kijevi fejedelem bizánci rítus szerint 988-ban megkeresztelkedett, s a következő évben már tömeges kereszteléseket szervezett a folyók mentén). A X. század második felében szerte orosz földön elterjedt az ortodox kereszténység. Róma és Bizánc ellentétei is kiütözköztek erre az időre, s a két egyház útjai 1054-ben elváltak egymástól.

A kontinensen a további keresztény térhódítás már inkább a katonai erőnek és a politikai érdekeknek volt köszönhető, s nem a missziós tevékenységnek. Így lettek kereszténnyé a poroszok (1231-1283) és legkésőbb Litvánia (1387). Viszonylag kevés a kontinensen azon keresztény központok, azon metropoliaiak száma, amelyek ebben a missziós folyamatban jelentős szerepet játszottak. A

zarándokok három legjelentősebb célja a későbbi évszázadokban: a Megváltó halálának és feltámadásának helyszíne, Jeruzsálem, Szent Péter ereklyéjének és a „kulcsoknak” őrzője Róma, és a galíciai Compostela (ma Santiago de Compostela), ahol a „Csillagmező” (Campus Stellae) nevű dűlőn, egy hajdani vizigót temetkezési helyen, valamikor 820 és 830 között rendkívüli fényjelenségek közepette fedezték fel Szent Jakab apostol sírját. A jelentős központok, egyben királyi temetkezési helyek közé tartozik a kontinens északnyugati szegletében Iona, ahonnan az új és sikerre vezető missziós szerzetesi mozgalom elindult. Jelentősebb központok Közép-Európában Regensburg, Fulda, Bréma-Hamburg, a skandináv területeken Bergen, Uppsala és Trondheim, Kelet-Közép-Európában Gniezno és Esztergom, míg keleten Novgorod és Kijev. Tőlük keletre ekkor még pogány népek élnek.

Van-e ezen központok között valamilyen földrajzi összefüggés, vagy „egyszerűen” a misszionáriusok buzgalmának, a katonai és gazdasági erőnek, a politikusok ügyességének köszönhetően terjedt a hit, s a földrajzi adottságok döntöttek el, ott helyben, hogy pontosan hol és miként is jöjjenek létre Európa legjelentősebb keresztény központjai? Miért éppen ott és úgy jöttek létre ezek az érsekségek, kolostorok és zarándokhelyek, ahol és ahogyan létrejöttek? A kérdésre adott alábbi válasz kapcsán érdemes mindig a térképeket nézni és állításaimat ellenőrizni! Ha magyarázatom nem is igaz, a tények attól még tények maradnak.

„Universalis sunt realia.
Universalis ante rem.”

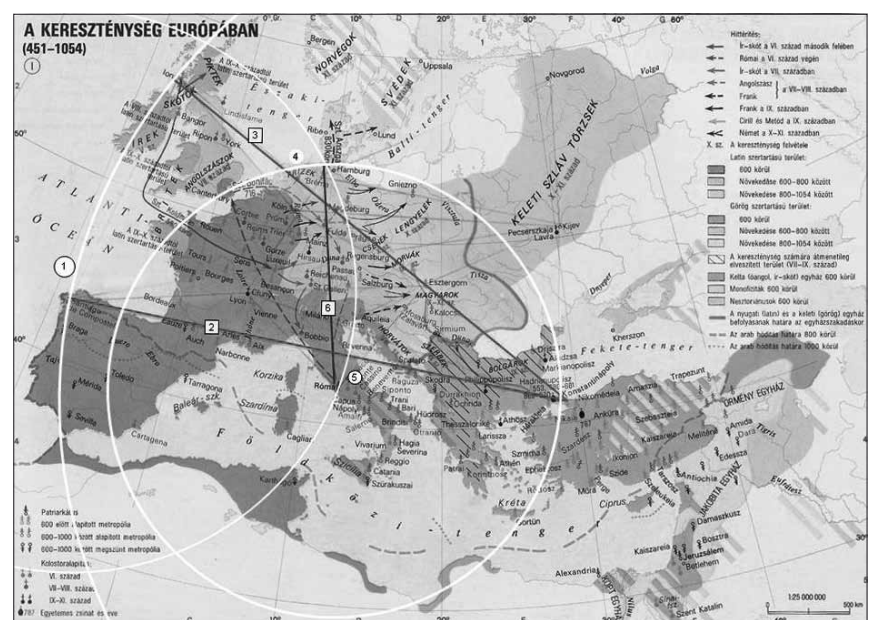
SAKRÁLIS KÖZPONTOK HÁLÓZATRENDSZERE

A virágzó középkor egyházi központjainak létrejöttét a hiterjesztés szempontjai s az egymásra fonódó európai hatalmi, kereskedelmi „logika” határozták meg. Mindezen túl természetesen az adott táj földrajzi adottságai jelölték ki, hogy pontosan mely területeken jöttek létre az egyházi- világi centrumok, amelyek a továbbiakban már ellátták a térítő feladatokat. Feltűnő lehet ugyanakkor, hogy Iona, Compostela, Bréma, Trondheim és természetesen Konstantinápoly földrajzi értelemben is a földrajzi „széleken” helyezkednek el, tengerpart mellett, az orosz kereszténység központjai pedig egy földrajzi sávba tartoznak Konstantinápoly városával. Van-e mindezekon túl más szempont is? A kérdést le is lehetne zárni azzal a közkeletű válasszal, hogy helyi földrajzi adottságok döntöttek el, hogy mely területeken jöttek létre ezek a városok, de a mai és középkori térképekre pillantva adódik egy másik lehetőség is, ahogyan azt jelen tanulmány első oldalán a Párizsban készült miniatúra, „Isten, mint a világ mérnöke” mutatja a Biblia Moralisée-ből. (A „Biblia pauperum”,

Szegények Bibliája - ahogyan a középkor legjelentősebb illusztrált középkori bibliáját nevezték - és változatai egész Európában ismertek lehettek.)

Semmi mással nem kell itt dolgoznunk, csak azzal, ami a püthagoreusok óta, Platónon és Szent Ágostonon át a középkor művelt embere számára is adott, felsőbb, szakrális realitás volt, különösképpen a Johannes Scotus Erigena (kb. 810- 879) óta képviselt realiták számára. Ez pedig a földrajzi térben (tehát nem is annak másán, a térképen) meghatározott alapvető univerzálék, azokon belül a geometriai formák: a kör, az egyenes és a háromszög. Mert az „univerzálék reális létezők, s a dolgokat megelőzik.” Az alábbiakban a téma kifejtése során éppúgy a deduktív módszert követem, ahogyan – feltételezésem szerint - a középkor klerikusai eljárhattak a szakrális helyek kijelölése kapcsán. Először következzék a tér és a „térképek adta” konstrukció, ezt követően pedig a létrejöttét meghatározó okok és háttér tényezők bemutatása. Előre kell bocsátanom, hogy több ízben magam sem hittem a szememnek és a méréseket újra és újra meg kellett ismételnem, míg nem a legmodernebb digitális távolságmérés eredményei láttán! fel kellett adnom: túl sok itt a „véletlen”.

rendet is, mégpedig a kereszténység elterjedésének, felvételének időrendjét! (1. térkép)? Látni fogjuk, hogy szinte nincs két olyan jelentősebb egyházi központ Európában, amely ne jelölne ki egy harmadiknak a helyét. Természetesen rögtön ellenvetésként lehetne megemlíteni, hogy az alábbihoz hasonló szerkesztési elvet más központok esetében is ki lehetne mutatni, de ismételtelen hangsúlyoznom kell, hogy itt nem bármiféle központok közötti összefüggésről van szó, hanem a legjelentősebb, és az európai kereszténység kiterjedésének IX-XI. századi (tehát nem korábbi) központjairól, ráadásul a szerkesztés feltételezett menete a kronologikus sorrend követelményének is meg tud felelni, úgy hogy a legalapvetőbb geometriai alakzatokra épít. Legtöbbször három egyházi központ egy töréspont nélküli egyenesen található (azaz két egyházi központ közötti irány mutatja a harmadik helyét), sokszor két központ közötti egyenes és egy egyházi központból kiinduló kör ívének metszéspontja, adja a következő egyházi központot, sokszor egy körívén, azaz egy központtól azonos távolságra és azonos – csak ellenkező irányú - szög mentén található két másik egyházi központ. Sokszor egyenlő szárú háromszöget alkotnak így az egyházi központok, ahol a szárak hossza közötti különbség sehol sem nagyobb 50 km-nél!

1. térkép. A korabeli Európa határai

Ha a mai térképeken a legjelentősebb IX-XI. századi keresztény központokra pillantunk, egy érdekes térbeli összefüggésre lehetünk figyelmesek. Konstantinápoly, Róma, Alexandria, Iona, Compostela, Bréma, Kijev, Novgorod, Esztergom, Gniezno, Bergen, Uppsala (12 város) egymásra épülő geometrikus rendjével találkozunk, ahol mindenütt körívek és egyenesek, valamint ezek metszéspontjai – háromszögekbe rendeződve - mutatják a kontinens határait és középpontjait, az egyházi- állami centrumokat Európán a térképén!

Induljunk ki a kor hatalmi centrumából, s ezt követően tartsunk egy idő-

Ha egy körívet húzunk (1. kör) Konstantinápoly központtal a Gibraltári szorosától (Herkules oszlopaitól), azaz Herkules útjainak legtávolibb pontjából, az ismert világ határától) kiindulva, akkor lényegében két ponton érintjük a kontinens délnyugati és északnyugati partjait: Compostelánál és Ionanál! A két pont összekötése Konstantinápolyval két olyan egyenest ad, amelyek hossza igen közel áll egymáshoz: 3088 km és 3058 km. (2. és 3. egyenes)

Talán csak a véletlen műve, hiszen a „körív” nem egészen pontos: a Gibraltári szoros térsége (Tanger) 3070 km-re van Konstantinápolytól (bár a vele szemben az európai kontinensen

lévó Barbate pontosan 3058 km-re) és az Iona-Konstantinápoly valamint a Compostela-Konstantinápoly távolság között is van harminc kilométernyi különbség. Vagy éppen ellenkezőleg: középkori eszközökkel mérve igen pontos ez az egyezés, és a fentebbi püthagoreus, újplatonista és középkori realista logikát követő helymegjelölés minden későbbi tájékozódás kiindulópontját is jelentette, hiszen a Szentháromság megnyugtató földi képét és szimbólumát rajzolta meg a kontinens határaiként? Az eredmény: a különös szerkesztési elv más nagy központok vonatkozásában is megfigyelhető! A germán, magyar, skandináv és szláv területeken, Nyugaton és Kelet-Közép-Európában éppúgy, mint Kelet-Európában.

Ha egy körívet (4) húzunk Róma központtal Konstantinápolyból kiindulva egészen az Északi-tenger felé, oda, ahonnan a Weser folyó révén már elérhető a tenger, akkor éppen Bréma (782) területére érünk. Ha pedig Compostelából kiindulva Rómából húzunk egy körívet (5) észak felé, akkor ugyanúgy Brémáig jutunk. Másképpen fogalmazva a két körív metszéspontja kijelöli Bréma helyét. Brémát azonban másképp is, a térség másik fontos missziós központján, Fulda bencés kolostorán keresztül is el lehet érni. Ha Rómából indulunk ki, s egy egyenest húzunk (6) az Északi-tenger felé, s Fulda, - a Szent Sturm által 744-ben alapított kolostor területén át haladunk, akkor ugyanúgy a tengerparton Brémáig juthatunk el! Abba a városba, amely kedvező fekvésének köszönhetően kezdetektől fogva a fríz tengeri és folyami kereskedők telephelyéül szolgált s igen hamar egyházi központ, a 9. században már érseki székhely lett. A Fuldától a tengerpartig, Brémáig húzódó vonalat maga a természet is szolgáltatta és mutatta: a Weser folyónak ugyanis forrása nincs, a Fulda folyó, valamint a Fuldával Münden közelében egyesülő Werra folyó futnak tovább Weser néven. A kapcsolatot természetesen az egyenlőszárú háromszögek kapcsolataként is le lehet írni: a Róma-Konstantinápoly 1373 km-es és a Róma-Bréma 1327 km-es távolság csaknem egy egyenlő szárú háromszöget ad. A Compostela-Róma és a Compostela-Bréma (Bremerhaven) távolság pedig pontosan egy 1727 km-es egyenlőszárú háromszöget, melynek alapja lesz az 1327 km-es Róma-Bréma távolság!

Róma természetesen az így formálódó európai szakrális hálózatrendszer kiindulópontja volt. A Róma-Regensburg vonal meghosszabbításával (7) ugyanis eljutunk arra a tengerparti részre is (de most már a Skandináv-félsziget északi részén), ahonnan ismét az

A várost [amely ma a harmadik legnagyobb Norvégiában] 997-ben alapította I. Olaf. Eleinte királyi székhely, a norvég királyok megválasztásának helyét adó, szabad férfiak részvételével tartott népgyűlés (Þinget) helyszíne volt, majd az ország fővárosa 1217-ig. A maga spirituális és egyházi jelentőségét II. Szent Olafnak köszönhetette, aki egy évvel halála előtt (1029-ben) hozta létre itt a Bréma-Hamburgihoz tartozó egyházmegyéjét. II. Olaf sorsát -életútját és konkrétan, a még inkább harcosként indított útját is - egy látomás, s benne egy ragyogó alak fordította meg, ezt mondta neki: „Térj vissza és légy Norvégia örökös királya.” Az eseményre a Gibraltári szoros előtt került sor, (mint láttuk e pontnak nagy szerepe lehetett Iona és Compostella helyeinek meghatározásában). A kívánság pedig valósággá vált: Trondheim a középkorban Norvégia spirituális és kulturális központjává, Észak egyik legnagyobb középkori zarándokhelyévé vált, ahol Olaf csatájának és a vértanúság napját minden évben káprázatos módon megünnepelték.

2. térkép. Észak-Európa hálózatrendszere

Északi-tengerre hajózhatunk ki, csak még északabbra: ez a pont Trondheim (a püspökség 1029-ben alapított).

Trondheim ezzel együtt egy európai hálózatrendszerbe illeszkedett be (2. térkép)⁵

Innen ugyanis Compostela felé egy olyan egyenest kapunk (8), amelyről nem messze (mindössze 26 km-rel nyugatra) van Bergen, ahová azonban az előbb említett Róma-Fulda-Bréma vonal meghosszabbításával is elérhetünk. Az 1070-ben létrejött Bergent, a fjordok kapuját tehát, amely egy ideig a középkori Norvégia fővárosának szerepét is betöltötte, e két vonal metszéspontja jelöli ki, miközben szinte egyenlő távolságra találjuk Ionától (819 km) és Brémától (840 km) is!

Innen kiindulva - ahogyan a későbbiekben látjuk - még messzebb keletre is eljutunk, de először még egy skandináv egyházi központ létrejöttéről kell megemlékeznünk: Uppsala városáról. Az 1130-ban létrejött Uppsala püspökségének helyét a Bergen és Novgorod vonal (9), valamint a Bréma és Esztergom körív (10) metszéspontja jelöli ki! (Brémától 916 km-re van Esztergom és 926 km-re Uppsala. A Bréma-Iona távolság nagyobb, 1040 km.)

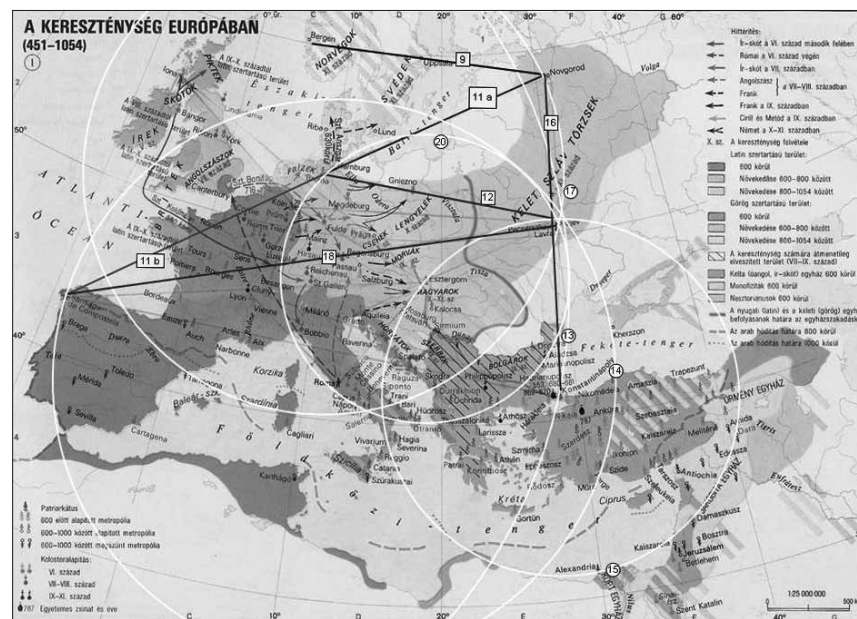
A fentebbi „szerkesztési logikát” megerősíti a térség ezen legfontosabb püspökségeinek és városainak alapítási év szerinti sorrendje is: Bréma (782), Trondheim (1029), Bergen (1070), Uppsala (1130). Bréma jelentőségét mutatja ebben a hálózatrendszerben, hogy tőle szinte kísérteties pontossággal, ugyanolyan távolságra van Novgorod (1522 km) és Kijev (1517 km)! (11. és 12. egyenes) Az oroszok lakta terület és Európa nyugati területei közötti a kapcsolatot úgy tűnik, hogy németek, a varég harcosok és a bizánciak is létrehozták, s ennek nyomait a térképeken is felleljük. Az észak- és kelet-európai egyházi hálózatrendszer megfelelt a földrajzi adottságoknak, és a vízi kereskedelem Balti-tengertől kelet felé, majd a Kijevi Rusz területén át délre, a Fekete-tengerig húzódó útvonalának, az úgynevezett varég útvonalnak.

A varég útvonal

Ez az útvonal, amely a 11-12. századig, mongol hódításig megőrizte jelentőségét, Uppsalától a Balti-tengeren át haladt a Néván, a Ladoga-tavon és a Volhov folyón az Ilmeny-tó északi csücskéig, Novgorodig, majd a Lovaty folyón - és egy szárazföldi szakaszon át - a Dnyeperen le délre Kijevig és tovább a Fekete-tengerig (Kherszonig) és a gazdagság igazi városáig (a „nagy városig”) Konstantinápolyig. A feltételezések szerint a Dnyeper mentén élő szlávok a varég harcosokkal szemben (akik egyben kereskedők voltak) kisebb ellenállást tanúsítottak, mint a Volga folyó menti türkök, s ez lehet a magyarázata annak, hogy veszélyes vízesései ellenére a Dnyepert részesítették előnyben a Volgával és a Donnal szemben. Emellett azonban érvényesülhetett egy „egyszerű” földrajzi szerkesztési logika is: a geometriai szimmetriára és nyílegyenes tájékozódásra való igény! Ez volt az, amely a fentebb említett skandináv és szász egyházi területeket, és Konstantinápolyt az orosz területek bekapcsolásával és keresztény hitre térítésével - a „hiányzó láncszem” megteremtésével - összekötötte.

A két orosz egyházi és világi központ helyét több régebbi nyugati központokból kiinduló és Közép- illetve Észak-Európán áthaladó szakrális vonal és körív metszéspontja is meghatározta (3. térkép).

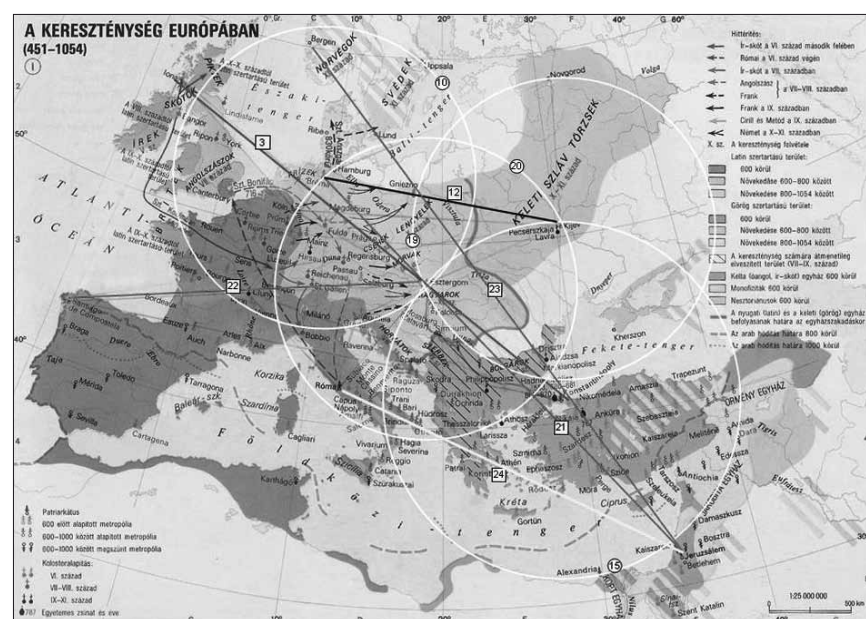

3. térkép. Kelet-Európa hálózatrendszere

Így Kijevet megtaláljuk a Compostela (Compostela központú)-Konstantinápoly (13), valamint a Róma és Compostela körív (14) metszéspontjában. Ez utóbbi körnek Róma adja a középpontját, nyugaton Compostelát érinti, a másik oldalon, keleten áthalad pontosan Nikomédián és a Krím-félszigeten (egészen pontosan Kherszonon, azon a görög városon át, ahol az oroszokat megtérítő Vlagyimir megkeresztelkedett, s ahonnan az első novgorodi püspök érkezett⁶), s így jut el Kijev térségéig. A Compostela-Konstantinápoly ívet vagy a Róma-Compostela körívet ugyanakkor lehet metszeni a Konstantinápoly központú Alexandriából kiinduló körívvel (15) is. (A Konstantinápoly-Alexandria távolság 1093 km, a Konstantinápoly-Kijev távolság pedig 1060 km.). A későbbiekben látni fogjuk, hogy Kijev kapcsolatban van Közép- és Észak-Európával is. Meghatározza helyét egy Esztergom központú Brémából kiinduló (20) körív is (Az Esztergom-Bréma távolság 916 km, az Esztergom-Kijev távolság pedig 906 km.). Az eredmény mindig ugyanaz: Kijevbe érkezünk. Kijev egyben egy fontos nyugat-keleti „közlekedő folyosó”, azaz egyenes (18) kiindulópontja is: innen a legnyugatibb zarándokhelyig, Composteláig, légvonalban 3062 km a távolság (tehát

Novgorod behatárolása Kijevtől könnyen lehetséges: az „új várost” a Konstantinápoly-Kijev vonal (16) meghosszabbításának és a Bréma (Bréma központú)-Kijev körívnek (17) a metszéspontjában találjuk. (Természetesen a szerkesztés fordítva is lehetséges: azaz Bréma központú körrel Novgorodból kiindulni és eljutni Kijevig, hiszen - ahogyan fentebb láttuk - a két város Brémától szinte azonos távolságra van. Novgorod ennél nagyobb összefüggérendszerbe is beilleszthető: a Bréma-Novgorod (11a) vonal tulajdonképpen nem más, mint a Compostela-Bréma egyenes meghosszabbítása (11b). Ennek a hosszú, nyugat-kelet irányú egyenesnek, valamint - a varég kereskedelmi útvonalon - a Bergen-Uppsala vonalnak (9) a találkozási figyelhető meg egy csúcspontban, azaz Novgorod területén.

A földrajzi szimmetria dél felé haladva is kiterjed viszonylagos pontossággal: Konstantinápolytól Kijev és onnan Novgorod egyaránt egy egyenes és 900-1000 km-re fekszenek egymástól. A tengelyt ráadásul dél felé Alexandria irányába is meg lehet hosszabbítani (mintegy 110 km-el Alexandriától keletre, El Alameinnél érjük el Afrikát), s az arányok itt is hasonlóak. Az Alexandria és Konstantinápoly 1091 km, Konstantinápoly-Kijev 1062 km. A

4. térkép. Közép-Kelet-Európa hálózatrendszere

Kijev-Novgorod távolság már kevesebb: légvonalban 899 km. A teljes Alexandria-Novgorod egyenes 3043 km, ez pedig igen közel áll a Kijev-Compostela egyeneshez és a kelet-nyugat irányban a kontinens átszelő két alapvető (2. és 3. számú) tengelyhez.

A szerkesztési logika egységes elvét tükrözi a városok alapításának évszáma is a két szélső ponton: Compostela és Kijev egyszerre emelkedett fel a 9. sz. derekán, mintegy térben és időben is behatárolva az Európa szívében a skandinávok, a szlávok és a magyarok közötti missziót. Íme néhány figyelemre méltó - az előbbiektől mintájára alakuló egyezés Közép-Kelet-Európában is! Esztergom és Gniezno vonatkozásában ugyanis szintén a legjelentősebb egyházi központokhoz lehet igazodni! (4. térkép)

Esztergomot két alapvető irányvonal metszéspontja, az Iona-Konstantinápoly (3) egyenes és a Konstantinápoly-Alexandria körív (15), - amely áthalad Kijev - találkozási adja. Esztergomot szintén megtaláljuk ez utóbbi ív és északabbra a Kijev központú Novgorodból kiinduló - Gnieznot is érintő - kör (19) metszéspontjában. A magyar érseki székhely egyenlő távolságra található (egy köríven van) Kijevtől és Brémától is (20), ebben a tekintetben tehát Esztergom a középpont. Esztergom ahogyan láttuk korábban az északi területekkel is szakrális földrajzi kapcsolatban áll, hiszen a Bréma központú kör, amely csaknem Ionát is érinti, Esztergomot érintve

igen közel van a 2. és 3. egyenes hosszához), s több, eddig még nem említett nagy egyházi és világi központ mellett halad el. Megtaláljuk e vonal mellett pl. 16 km-re Luxeuil (az egyik legrégebbi és legismertebb - Szt. Columban alapította - monostor Burgundiában), az egyenestől délre 36 km-re Augsburgot, 22 km-re északra Regensburgot, 20 km-re Krakkót is.

A kapcsolatot természetesen „egyenlő” szárú háromszögek segítségével is le lehet írni: Compostela-Kijev 3062 km-es távolsága igen közel van a Compostela-Konstantinápoly 3088 km-es távolságához. A Róma-Compostela 1727 km-es távolság pedig a Róma-Kijev távolsághoz (1677 km).

halad Uppsala felé (10). A Brémával való kapcsolat érdekes módon egy déli öszszefüggést is mutat: ha meghosszabbítjuk a Bréma-Esztergom vonalat dél felé, akkor pont Jeruzsálemig jutunk el (21).

Esztergom mindezen túl a nyugati hálózatrendszerben is fontos (földrajzilag központi) szerepet kapott. Létezik két olyan egyenes is, amely a jelentősebb nyugati keresztény zarándokhelyekkel és központokkal köti össze. Ez a Compostela-Cluny (22), valamint az Iona-Konstantinápoly vonal (3) metszéspontja. (Ez utóbbi közvetlenül elhalad Prága mellett is.) Compostela-Cluny-Esztergom és Bizánc ráadásul egyaránt mintegy 1100 km-re található egymástól. Egészen pontosan Compostella-tól Cluny-ig 1116 km-t, Cluny-tól Esztergomig 1076 km-t kell megtennünk, Esztergomtól Bizáncig pedig 1107 km-t. Esztergomot tehát a térség szakrális középpontjában találjuk, lényegében egyenlő távolságra Clunytól és Bizánctól! Megfigyelhetjük azt is, hogy a Compostela-Cluny egyenes Esztergom felé haladva mindössze 23 km-re északra halad a Pannonhalmatól. Esztergom távolsága a nagy városoktól, Rómától, Brémától és Kijevtől is hasonló nagyságrendű: Esztergom és Róma között 820 km van, Esztergom – Kijev között 906 km, Bréma pedig 916 km-re van Esztergomtól. Másképpen fogalmazva: ha Esztergomot tekintjük egy kör középpontjának, a köríven, illetve attól nem messze találjuk ezeket a városokat (mint látjuk, a Rómaiáig vezető szakasz rövidebb). Íme egy lehetséges magyarázat arra, hogy miért éppen ezeken a távoli, addig szinte ismeretlen helyeken jött létre a magyar egyház két legjelentősebb centruma.

Egy korabeli könnyűlovas teljesítménye igen változó volt. Egy lóval hosszabb távolságokon és nehéz terepen, pl. hóval borított tájon, hóátfúvások, az útvonalat keresztelő befagyott vízenyők, patakok, lefagyott csúszós utakon naponta mintegy 25 km-t lehetett megtenni. Könnyebb utakon, jobb időben, 2-3 vezetőklóval és a lovak cserélésével ez naponta akár 100-120 km is lehetett! A magyar honfoglaló könnyűlovas teljesítménye ez utóbbinak felelt meg. A magukkal vitt mintegy 45 kg súlyú felszerelésben már az élelem is benne foglaltatott, s ez 30 napi önellátást is lehetővé tett. Végeredményben tehát egyetlen lovas szerencsés esetben 10 nap alatt képes volt teljesíteni az 1000 km-es etapot. A teljes európai útvonal megtétele Compostellától Clunyn és Esztergomon át Bizáncig a Bizánc- Santiago de Compostella távolság 3088 km, azaz 2083,6 római mérföld) tehát pontosan egy hónapot vett igénybe. A háromszögek mellett a hónap, mint alapvető szakasza az évnak, ezúttal mint „területi mértékségység” is jelentést kapott.

Gniezno, a lengyel érseki központ szintén e városok által kijelölt irányvonalak és ívek metszéspontjában található! A Kijevből kiinduló, Novgorodot és Esztergomot érintő ív (19) valamint a Bréma-Kijev egyenes (12) találkozási pontja adja Gnieznot (Gniezno 921 km-re van Kijevtől.) Ahogyan a magyar, úgy a lengyel egyházi központ is kapcsolatban áll a Szentfölddel: ez az egyenes messze Bergenből indul ki, érinti Gnieznot, áthalad Konstantinápolyon és „megérkezik” Jeruzsálembe (23). (Ne feledjük, Bergenhez elvezet a Róma-Bréma egyenes is. Másképpen, s a központok létrejöttének időrendjében

fogalmazva, az előbbi és az utóbbi egyenes metszéspontjában találjuk Bergent!)

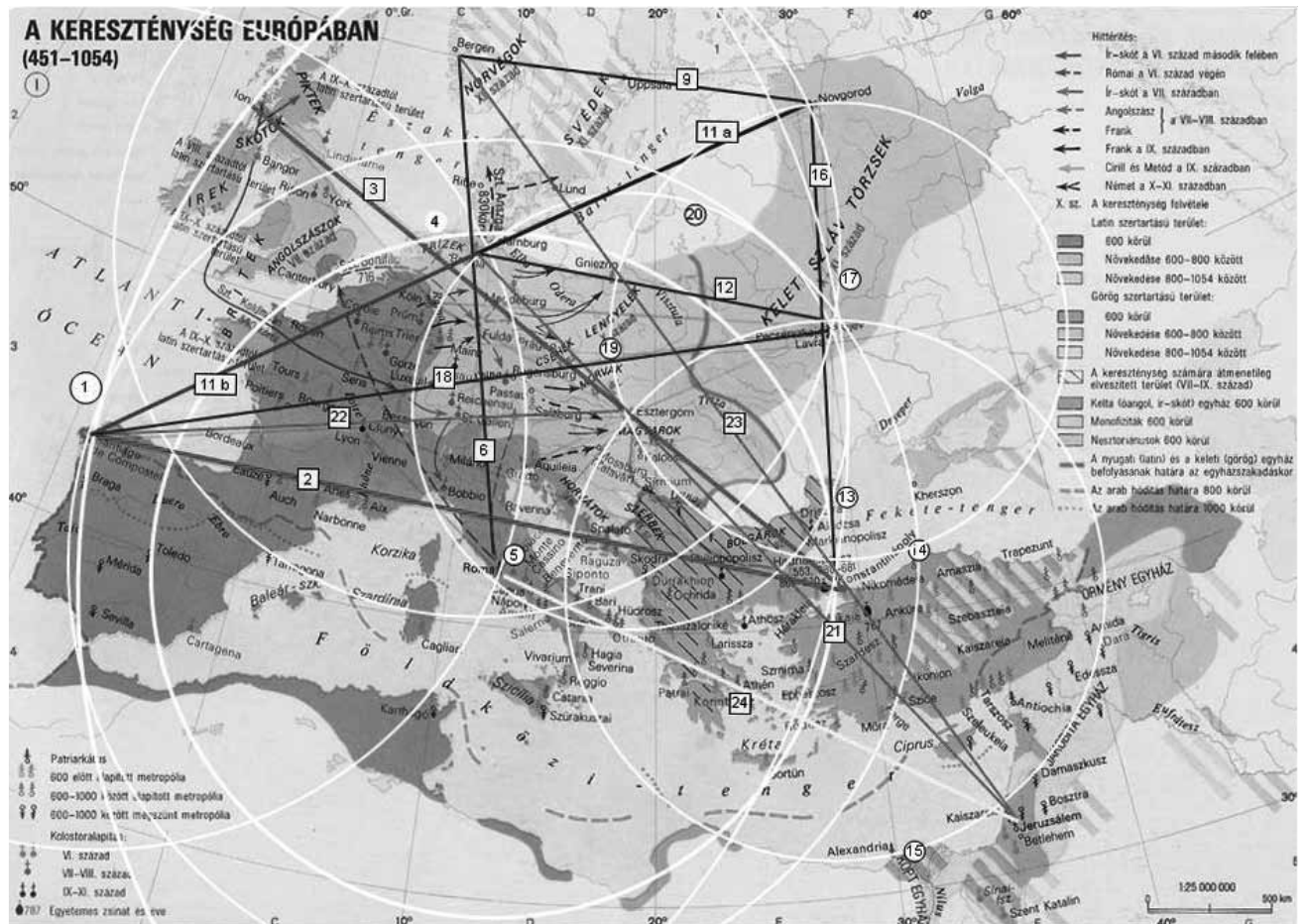
Összességében így, „csupán” az egyenesek, körívek és háromszögek mentén jöhettek létre a virágzó középkor egyházi központjai (5. térkép). Létrejöttük „hogyanjával” és „miértjeivel” később foglalkozunk (ahogyan a koncepcióban benne rejlt további lehetőségekkel is), most elegendő annyit látnunk, hogy mindennek a térképen egy „ösmintáját” is megtaláljuk. Egy klasszikus és keresztény műveltségű ember számára a három legjelentősebb vallási, kulturális és kereskedelmi központ Konstantin korában és azt megelőzően – korszakokat átvélve és összekötve – egyértelműen Athén, Róma és Jeruzsálem volt. Nos, a három város egyetlen töréspont nélküli egyenesen fekszik! (5. térkép, 24. egyenes)

Az irányvonal szerinti tájékozódás ősi mintája és lehetősége tehát elve adva volt. Ezzel együtt ugyanis nem csak a szakrális helyek meghatározásának módszertanához jutottunk el, hanem a középkori tájékozódás titkának megfjtéséhez is. A későbbiekben is a navigáció egyik legegyszerűbb módja volt, hogy a tengerészek a loxodrómak (a földgömb felületére írt csavarvonal) mentén hajózzanak. A loxodróma ugyanis minden pontjában azonos szöveget zár be a meridiánnal, vagyis az azimutja állandó, így a jármű állandó irányszöveget (azimutot), útírányt tartva juthatott a célba.⁷ A középkorban (is) tehát elegendő volt a Sarkcsillaghoz (Polaris) igazodva meghatározni az úti célhoz vezető irányszöveget, s így könnyen el lehetett jutni egy képzeletbeli egyenesen haladva a célállomáshoz.

A keresztény Európa földrajzi hálózatrendszerének megszületéséhez sem szükségeltett tehát pontos térkép: csupán a megfelelő irányt tartva nyílegyenesen kellett haladni addig, amíg eljuthattunk „A” pontból „B”-be. A fentebbi rendszer cáfolatát tehát nem adhatja, hogy a korban nem álltak rendelkezésre megfelelő térképek.

A fentebbi gondolatok „cáfolatát” adhatja, hogy e konstrukció megszületésére és létezésére vonatkozóan semmiféle korabeli leírásról és utalásról nem tudunk. Ez a „cáfolat” azonban éppen a szerkesztési rend titkosságának és jelentőségének a bizonyítékát is adhatja. Másfelől: azért mert valamely entitás, vagy konstrukció létrejöttéről írásos bizonyítékaink nincsenek, az még nem cáfolhatja magának a jelenségnek a valóságát. (Profánul fogalmazva: számtalan ember él ma is úgy, hogy születéséről és létezéséről írásos bizonyítékok nincsenek.)

Mely korban alakulhatott ki e konstrukció, s vajon milyen tudás birtokában lehetett a gyakorlatba átültetni, vagy egyszerűen mindezt tartjuk továbbra is a véletlen művének? Vajon egy folyamatról van szó, vagy éppen egy szűk klerikus csoport, - minden bizonnyal a pápaság és a bizánci császári udvar (ekkor még a szkizma előtt vagyunk) - egy adott pillanatban megfogalmazott koncepciójáról? S ha ez utóbbiról van szó, akkor ki és miként lehetett e konstrukció megalkotója? Nem tudjuk (feltételezéseink azonban vannak, s azt reményeink szerint olvasóinkkal a későbbiekben meg is ismertethetjük), de magának e ténynek a püthagoreus hagyományokat őrző újplatonisták, Szent Ágoston tanítványai és a kor realitái mindenképpen örülhettek...

5. térkép. Európa, a megrvezett kontinens

TALÁN A CÍMERÁLLAT...?

Lukáts János

Hallgatom a hajnali csöndet. Óh, van hallgatnivaló a hajnalon is: az útnak induló neszek, a nap bátortalan mozdulása, a világot ébresztő motorok és madarak első jelentkezése. És van hallgatnivaló a csöndön is: a megszólalás előtti pillanatok, amikor a világ teleszívja tüdejét, hogy egész napra való hangot, hangorkánt legyen képes kikiáltani, kirikoltani magából. De most még, ... most még semmi. Behunyt szemmel is érzem, amint futkos a fény a világ homályba borult tárgyai között, megélesített füllel lesem az első neszeket, zajokat, meg a következőket. A hajnalba belekárog egy varjú...

Széles, nagyvárosi utca, palota méretű platánok, porban bóbiskoló padlások, balkon kiszögellések, beszögellések, a hajdani szobordíszek már régen lekoptak róluk, - lehet-e paradicsomibb állapot a varjúnépnek?

Valamelyik télen talán egy sebesült varjú tévedt erre a párvárral? Vagy egy kalandor, feltörekvő, hitehagyott, akinek elege volt a mezők téli nyomorúságából? Aki meguntta, hogy állandóan varjak között legyen, aki városba vágyott, akárok helyett platánok közé?

Először a galambokat verték ki az utcából, a vadgalambot, a gerlét, ezeket a béketűrő, lomha szárnyasokat. Kilökdösték őket a fészkeikből, kicsit széttűrták és beletelepdedtek. Aztán üzentek a többi varjúnak: van itt hely, van perspektíva, varjúnak jó világ. Szép új világ!

És új varjak érkeztek. Nem sokan, csak a legkényesebbje, a legfelvilágosodottabbja. A rigók már maguktól költöztek el, a rigófüty nehezen viseli el a varjúkárogást. Néhány vén rigó azért befogta a fülét és ott maradt, eresztve alatt, kémények védelmében. A varjak világosszürke dolmányukat mutogatták, belekurjantottak a hajnalokba, és csámpázva lépdelték végig az utcán.

Bátorság dolgában a varjaknak helyén volt a szíve. Egy növendék varjút autó gázolt el az utca közepén, a varjúnép iszonyú károgásba fogott a látványtól. És bosszúhadjárat indult az emberek ellen. Minden utcalakó ellen, az emberiség ellen. A varjak a fák alsó ágaira telepedtek, onnan káráltak, pörölköztek és sikoltogtak. A legelszántabbak pedig az emberekre vetették magukat. Hátulról szálltak a járókelők vállára, a nyakukba kapaszkodtak és erős csőrükkel hatalmasat ütöttek fejre, hajra,

tar koponyára. Az emberek menekültek, az ütés mellé egy-egy gonosz varjúmondatot is kaptak. Hitchcock Alfréd elmosolyodott a sírjában. Az utca lakói függöny mögé húzódtak, és a bevásárlást másnapra halasztották.

Csak a macska indult a balkon felé, hogy kinyomozza a hangos perpatvar okát. Fővarjú ebben a szempillantásban az erkély korlátjára röpített, és üvöltve közölte macskával, az emberek törleszkedő barátjával, hogy ki ne tegye a lábát az erkélyre, mert varjútápot készít belőle. Macska értett a szövből...

A varjak – hiszik, nem hiszik? – a világirodalomba már régen bekerültek, nem kisebb költő tüzte őket tollhegyre (persze, csak képletesen!), mint Ady Endre. „Trágyás mezők szabad népe, madárszalon söpredéke, ti vagytok a szent madarak!” – bizonyosan nemes harag dagaszthatta a szerkesztő úr keblét, midőn e sorokat írta. Vagy talán az érmindszenti, a nagyváradi varjak társadalmilag progresszívebbek voltak kortársaiknál? Ki tudja? Párizsban aztán nem írt Ady varjakról, lehet, hogy a francia varjak nem varjak? Vagy a varjak mértéke ott még éppen elviselhető?

A varjak – szabad nép (így: kis betűvel). Vagy inkább mondjuk úgy: amit művelnek, az varjúsabadság. Nem rigónak, nem galambnak való, énekes madárnak se nagyon. Bár a varjaknak papírjuk van róla az ornitológusoktól (magától a nagy Brehmtől is!), hogy ők is énekes madarak. Bizonyosan. No, ezt az éneket hallja, aki hajnalban fölfigyel a csönd hívására.

A varjak éneke helyett szóljunk inkább a varjúnép kiváló alkalmazkodó képességéről. Tanulhatunk a varjaktól. Hogy a trágyás mezőn sem olyan az élet, mint régen, hogy már a trágya sem az igazi (mivel hogy „mű” az is) – ezt a varjak hamar észrevették. Hogy a városban a helyzet urbanizáltabb, hogy több varjúnak való szórakozás van, kiigényelhető galamb- és rigófészkek, van kuka és számtalan egyéb emancipációs lehetőség – mindez a haszon toronymagasan többet ér, mint néhány elgázolt, de megbosszulható varjúpórony, és a néhány megfélemlíthető macskakandúr. A varjak – bizonyítottan a jövő birtokosai, akik meghallották az idők szavát, akarom mondani: károgását. Igen, vegyünk példát tőlük!

Az álom már régen kiment a szememből, most utóvédharcomat vívom az éjszakával, az erkély korlátjának dőlök, köszönök az első trolinak, a kukás-

autónak, az első napsugárnak. És nézem a varjakat, egyet a kémény sarkán, egyet a villanydróton, egyet a szemközti ablak bádog előkéjén. Valójában szép állat, amíg mozdulatlan. Nagy feje van, tisztelettel parancsoló csőre, széles melle-mellénye, még ha dolmányok hívják is. Ha megmozdul, ha megszólal, - kiábrándító. Csámpás és károg. Ezekből egy is sok. De most csak ácsorognak a jövő varjai. Hajnal van.

Miért ne – töprengék -, miért ne lehetnének idővel címerállatok, címermadarak? Hol van manapság oroszlán, párduc, vagy akár medve és bölény? Hát még sárkány?! A szarvasok agancsa is inkább csak trófeakiállításra látható. A mai fiatalság (a holnap felnőttjei) is több varjat látunk, mint királykóbrát, sasmadarat. Azokat is állatkertben – valójában rabságban. És ha Mátyás királyunknak jó volt a holló, ez a fekete (és, hát, valljuk meg: dögező) madár, miért ne volna éppúgy alkalmas a hollónál kevésbé ritka és kevésbé kivagy, demokratikus madár: a varjú. Milyen jól is mutatna a holnap címerein ez a mozdulatlan, sokat sejtető, nagy mellényű, káráló állat! Hányan éreznék közel magukhoz az „üzenetet”, amit ez a nagy túlélő hordoz magában, és alkalmanként elkarattyol.

Beszélik, hogy újabban elszaporodtak az európai nagyvárosok környékén a rókák is. Előbb a kertvárosokban, aztán egyre beljebb. A minap az egyik új budapesti szálloda építkezésén fedeztek föl egy népes róka családot. Biztos igaz, a tévé is mutatta. Talán idővel itt, a mi utcánkban is lesznek rókák. A padlások, a balkonzugok telente alkalmas rókamenedékek. Ja, és egy jó hír: a rókák – azt mondják –, ügyesen megfogják a nagymellényű, csámpás szárnyasokat!

P. Papp Zoltán
Látkép növel

Széthullt a régmúlt halk fénye
száraz bangú kert a jelen
arcunk ráfagyott az ég
telesedik a szerelem

ránk porlik a tegnap vágya
ködben már amivé lehetnének
dér ül kórokoronámra
szánkon tűzvésznyi lángemlék

lábjegyzet

¹ Digitális mérés: <http://www.freemaptools.com/measure-distance.htm>

² A térkép forrása: Történelmi Világtatlasz. Kartográfiai Vállalat. Budapest, 1991. 27.o.

³ Természetesen adódhat még néhány lehetőség, de e földrajzi helyek – amint látni fogjuk – olyan geometrikus egységbe illeszkednek Európa más szent helyeivel, hogy más pont komolyabban szóba sem jöhet.

⁴ New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of America, Washington, D.C. USA, 1967. XIV. 314.o.

⁵ A térkép forrása: The Times Atlas. Világtörténelem. Szerk.: Geoffrey Barraclough, Norman Stone. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 101.o.

⁶ New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of America, Washington, D.C. USA, 1967. VIII. 176.o. valamint X. 544.o.

⁷ Az azimut egy adott iránynak az északi iránytól (mint kiinduló iránytól) vízszintes értelemben, az óramutató járásával megegyező irányban mérhető, szögértékkel kifejezett eltérése. Az északi irány azimutja tehát 0°, a keletié 90°, stb.

„Vidulj, gyászos elme!”

AZ ÖNGYILKOSOK HIMNUSZA?

Véghelyi Balázs

Született néhány magyar dal, amely túl lépett az országhatárokon, külföldi előadók is felvették repertoárjukba. Ilyen volt például Máté Péter és S. Nagy István slágere, az *Elmegyek*, vagy az Omega *Gyöngyhajú lánya*, Presser Gábor és Adamis Anna szerzeménye. Felejthetetlen élmény a Queen 1986-os budapesti koncertje is, amelyen Freddie Mercury a *Tavaszi széllel* kedveskedett a magyar közönségnek. De az a világkarrier, amelyet a *Szomorú vasárnap* befutott, máig utolérhetetlen. A legendás dal éppen ezért külön figyelmet érdemel a magyar zene és a dalszövegírás történetében.

Szövegét Jávor László bűnügyi újságíró, a 8 Órai Újság riportere szerezte. Ő kereste föl Seress Rezsőt, a tehetséges bárzongoristát és slágerszerzőt, hogy zenésítse meg, amit alkotott. A zenész vállalta a feladatot, de lassan haladt a munkával. A megrendelő sürgette őt, türelmetlenkedett. Halálosan szerelmes volt ugyanis egy Sylvia nevű lányba, aki nem lehetett az övé. Utolsó randevújukon arra kérte a lányt: engedje meg, hogy halotti maszkot készítsen az arcáról és gipszbe öntse kezét, amelyet úgy szeretett simogatni... Ennek fényében a *Szomorú vasárnap* a fájdalmas leszámolás és a szerelmes bosszú verse, vagy – a halotti maszkra utalva – úgy is mondhatnánk: egy szerelem lírai temetése. Mindezek mellett hatalmas ambíció is feszült a szerzőben. 1937-ben kiadott *Szomorú vasárnap* című könyvében arra a kérdésre, hogy mit vár az élettől, így felelt: „Sikert a szerelemben és a pályámon.” Ettől a művétől mind a kettőt remélte.

A türelmetlen Jávor nem sejtette, hogy ami Seress kezei alatt születik, az túlnő aktuális érzelmein, de még saját életén is: örök időkre szól. Végül egy este a Forum kávéházban Seress Rezső eljátszotta a művet. A zene tökéletesen illeszkedett a szöveghez, mind prozódiai, mind hangulati szempontból. A borzongató c-moll hármashangzatok mintha a halál kapuján kopogtak volna. Jávor László így emlékezett vissza akkori érzésére: „Szeretettel gondoltam Seressre, erre a zenei gyógykovácsra, aki a maga művészetének területén ösztönös tehetségével, bugylibicskával hályogot operál.”

Íme, a dal (szöveg):

*Szomorú vasárnap száz fehér virággal
Vártalak kedvesem templomi imákkal
Álmokat kergető vasárnap délelőtt
Bánatom hintaja nélküléd visszajött
Azóta szomorú mindig a vasárnap
Könny csak az italom kenyerem a bánat...
Szomorú vasárnap*

*Utolsó vasárnap kedvesem gyere el
Pap is lesz koporsó ravatal gyászlepel
Akkor is virág vár virág és koporsó
Virágos fák alatt utam az utolsó
Nyitva lesz szemem hogy még egyszer lássalak
Ne félj a szememtől holtan is áldalak...
Utolsó vasárnap*

Ha tömören kellene értékelnem ezt a szöveget, azt mondanám: minőségi hatásvadász. Minőségi, mert hibátlan verselésű, az ütemhangsúlyos ritmus seholy nem bicsaklik meg, a rímek jól csengenek és a költői képek is eredetiek. Emellett hatásvadász, mert szándékosan túlfűtött érzelmekkel ostromolja az olvasó/hallgató lelkét. Ahogy Karinthy Frigyes fogalmazott a Pesti Napló 1935. november 10-ei számában: „cukrozza a mézet és szalonnázza a zsírt, hogy zamatos legyen, s még egy kis fokhagymát se sajnál a könnyimirigytől, ha arról van szó, hogy könnyebben csüsszon a bánat.” Ez a kettősség (minőség és hatásvadász) kellett ahhoz, hogy a dal azzá váljon a 20. században, ami a 18. században Goethe *Az ifjú Werther szenvedései* című regénye volt...

Miután a komponista fejében megszületett a dallam, egy Zeneakadémiát végzett fiatalember, Arányi Kornél öt pengőért – a kottairásban járatlan Seress füttye alapján – lekotázta, és Jávor László már vitte is kinyomatni. „*Nem muzsikus – csak zseni*” – így értékelte később Seress Rezsőt a világhírű karmester, Otto Klemperer.

Eleinte nem volt különösebb érdeklődés a dal

íránt. Seress már beletörődött a visszhangtalanságba, de később elindult egy hógörgeteg, amely gyorsan lavinává alakult. 1935-ben egy Kiss Eszter nevű 18 éves cseléd lány öngyilkos lett – holtteste mellett a *Szomorú vasárnap* kottáját találták meg. Egy vidéki főszolgabíró holtan fordult le székről, miközben ezt a dalt hallgatta. Egy asztalossegéd kiitta a méregpoharat – utolsó olvasmánya a *Szomorú vasárnap* szövege volt. Egy héttel később Lédig László pénzügyminiszteri tanácsos egy taxiban szíven lötte magát – nála is ott volt a mű. Az esetek rejtélyét növeli, hogy ekkor a dal még viszonylag szűk körben volt csak ismert, nem számított slágernek.

szelíden hívó hanggá a túlvilágról. Szélsőséges példája ez annak, ahogyan a zene átöleli vagy szorongatja az érzékeny lelkeket.

Különös firtora a sorsnak, hogy miközben a dal világhírűvé vált, számtalan nyelvre lefordították, olyan sztárok vették föl repertoárjukra, mint Billie Holiday, Marilyn Monroe, Ray Charles vagy később a Genesis együttes, eközben Seress Rezső élete végéig ugyanolyan szerény körülmények között élt, mint a híres szám megírása előtt. Hiába a világhír, ő Magyarországon maradt, ahol – a zsidótörvények értelmében – másodrangú állampolgárrá minősítették. Először csak az állását veszítette el, később munkaszolgálatra is

*Halottak fekszenek az úton szertesztét.
Még egyszer elmondom csendben az imámat:
„Uram, az emberek gyarlók és hibáznak...”
Vége a világnak!*

Ezek a sorok nem érik el a Jávor-szöveg irodalmi értékét, a dal stílusához is kevésbé illenek, viszont ha ekkor és erre a szövegre kellett volna a zenét komponálnia, minden bizonnyal hamarabb elkészült volna vele. Ebből a szövegből már nem egy idegen versíró költőien díszített fájdalomra tekintett volna rá. Ez az ő megélt és megszenvedett fájdalom volt és maradt. Steven Spielberg világhírű filmjében, a *Schindler listájában* zenei aláfestésként, szöveg nélkül hangzik el a híres dallam. A film főhőse, Oskar Schindler gyártulajdonos halálra ítélt zsidók százait mentette meg azáltal, hogy gyáraiban munkát adott nekik a második világháború idején. A *Schindler listájában* elhangzó zenéhez a fenti szöveg jobban illene, mint Jávor László szerelmes sorai.

Seress Rezső számára a szovjet katonák nem hozták meg azt felszabadulást, amelyről az ötvenes évek propagandadalai harsogtak. A Rákosi-korszakban mint „polgári csökevényt”, őt is hallgatásra ítélték. (Hasonló elbánásban részesült a legtöbb népszerű szövegszerző.) Külföldön komoly vagyont várt volna rá a jogdíjából, de továbbra sem hagyta el az országot. Hú maradt hazájához, ahol zsidóként megbélyegezték, és közönségéhez, amely az ötvenes-hatvanas évek új szelei, a táncdal és a beat búvólejtében elfordult tőle. A politika enyhülésével ugyan még felléphetett a Kispipában, de estjei már nem keltettek komoly visszhangot.

Utolsó éveire Presser Gábor így emlékezett: „*En egy ideig egy házában laktam Seress Rezsővel, épp az alatta lévő emeleten. Emlékszem, mindig a Szomorú vasárnapot hallgatta, minden nap, pontosan kettőtől hatig, egyik feldolgozást a másik után.*” (Népszabadság, 2005. április 6.) Végül 1968-ban, életének 79. évében levette magát Dob utcai lakásának erkélyéről. A zuhanást túlélte, de január 11-én a kórházban, a gipszét tartó dróttal megfojtotta magát.

Seressel ellentétben Jávor László sorsáról alig esett szó az elmúlt évtizedekben. Pedig zeneszerző és szövegíró egyenrangú alkotói egy dalnak. Szerzeménye meghódította a világot, ő viszont eltűnt a világ szeme elől. Tucatnyi lexikont felütöttem a nevével – de csak a neve helyét találtam. A Borbándi Gyula szerkesztette *Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és Bibliográfia* is csak ennyit közölt 1992-ben:

Jávor László (Budapest, 1903. máj. 3.) újságíró, író, költő. Magyarországon verseskötete és a „Szomorú vasárnap” című regénye jelent meg. A negyvenes évek óta él Nyugaton. 1947-ben megkapta a Francia Akadémia Pálmája díjat. 1954-ben a New York-i Az Ember szerkesztőbizottsági tagja lett. Ott jelentek meg rendszeresen írásai. Jelenleg Dél-Franciaországban lakik.

Ennél sokkal többet elárul róla Bernáth László cikke a Népszava 2010. november 13-ai számában. A neves újságíró 1985-ben, Cannes-ban találkozott a klasszikussá nemesedett sorok szerzőjével. „*Alacsony, kicsit hajlott hátú, érdekes profilú öregember volt, akiről azért látszott, hogy ifjú korában kíváncsiak lehettek rá a nők*” – jellemzi az egykori költőt, aki ekkor már sokkal inkább festőnek érezte magát. Az idős Jávor – festményei mellett – ellenállói szerepére volt a legbüszkébb. Az első magyarországi zsidótörvény elfogadásának évében, 1938-ban telepedett le a chanzonok hazájában, Franciaországban. Eleinte egy utazó cirkus alkalmazásában állt: a *Szomorú vasárnapot* hegedülte hétről hétre a közönségnek. Rávetették a „*Vidám vasárnap*” megírására is, de próbálkozását nem követte siker. Munkája mellett festészetet tanult. Kiállítottak számára egy diákigazolványt, amelyben – a kor szokásaival szemben – nem kapott helyet a „vallása” rovat. Miután Hitler a náci megszállták Párizst, ez több utcai igazoltatás is megmentette, és arra is nyugodtabban vállalkozhatott, hogy hamis okmányokat közvetítsen az üldözöttek részére. 1945 után hivatalos papírral igazolták az ellenállásban betöltött szerepét.

A furcsa körülmények hatására hamar lábra keltek a különböző találgatások, például hogy a hírnévre vágyó költő csempészte (vagy csempészette) az elhunytakhoz a művet, ő ugyanis – bűnügyi tudósítóként – hivatalból ott lehetett az ilyen eseteknél, és rendőri kapcsolata is voltak. Mivel azonban erre nincs bizonyíték, nem több egyszerű városi antilegendánál. Tény azonban, hogy ezek a tragédiák kellett ahhoz, hogy a *Szomorú vasárnap* (és annak szerzője) híressé váljon.

A halálesetek és a dal összefüggésére először a 8 Órai Újság mutatott rá 1935. november 7-én. A cím magáért beszél: *Gyilkos sláger*. A különös hatású dal híre ezután rövid idő alatt bejárta a magyar és a világsajtót. November 13. és 24. között svájci, francia, olasz és német lapok tudósítottak róla. Útjára indult a legenda. Néhány hónappal később a New York Times már arról cikkezett, hogy Budapesten az emberek tömegesen ugranak a Dunába a sláger hatása alatt... A külföldi hírverés az öngyilkosok nemzetközi himnuszává tette a *Szomorú vasárnapot*. Az áldozatok számára ellentmondóak a statisztikák, de kétségkívül világszerte „dívatossá” vált a dal a szomorú és életük értelmét nem leelő emberek körében. Túlzás lenne azt állítani, hogy emiatt dobta el az életét bárki, de egy végsőként elkeseredett ember számára ez a dal és ez a szöveg könnyen válhatott

behívták. Árkot ásattak vele és az aknásított mezők ellenőrzésére osztották be. Persze még a leg-sötétebb korban is pislákolhat az emberség fénye. Miután egy német tiszt szétrúgta a fél veséjét, egy másik az életét mentette meg. Kiszállt fekete Mercedeséből, és kijelentette, hogy saját kezűleg akar végezni vele. Ehelyett azonban elrejtette őt. Seress Rezső annak köszönhetette életét, hogy a magas rangú tiszt egyszer Budapesten járva a szerző előadásában hallotta a *Szomorú vasárnapot*, amely nagy (szerencsére nem végzetes) hatással volt rá.

Ebben az eltorzult világban joggal érezhette úgy a Szeressük egymást, gyerekek szerzője, hogy *Meghalt a szeretet*. Ez utóbbi címmel írt új szöveget a jól ismert dallamra:

*Ősz van és peregnék a sárgult levelek,
Meghalt a földön az emberi szeretet.
Bánatos könnyekkel zokog az őszi szél,
Szívem már új tavaszt nem vár és nem remél.
Hiába sírok és hiába szenvedek,
Szívtelen rosszak és kapzsik az emberek...
Meghalt a szeretet!*

*Vége a világnak, vége a reménynek,
Városok pusztulnak, srapszelek zenélnek.
Emberök vértől piros a tarka rét.*

SZOMORÚ VASÁRNAP
SERESS Rezső zenéje – JÁVOR László szövege

Rubato
Cm Cm/B Cm/A Cm/As Cm/G Fm⁷ Gm⁷

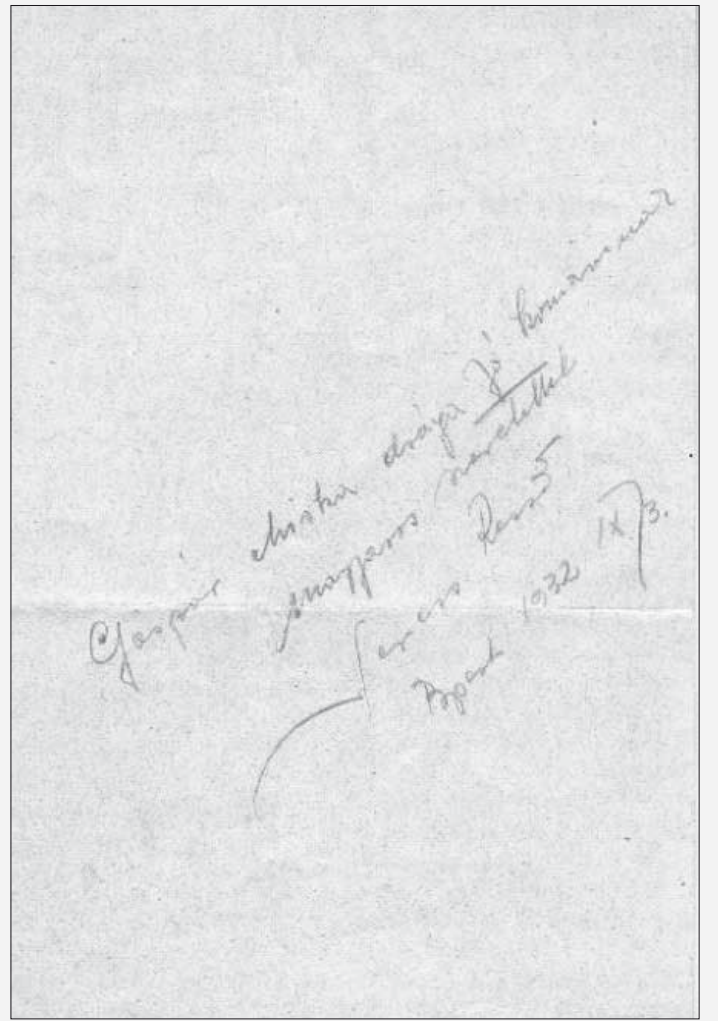
Szomo-rú va-sárnap száz fehér virág-gal, Várta-lak kedvesem, templomi i-má-val,
U-tol-só va-sárnap kedvesem gyere el, Pap is lesz, koporsó, ra-va-tal gyászle-pel.

Fm⁷ Gm⁷ Asmaj Es G⁷

Al-mokat ker-ge-tő va-sár-nap dél-e-lőtt, Bá-na-tom hinta-ja nél-kü-led vissza-jött.
Akkor is vi-rág vár, vi-rág és ko-por-só, Vi-rá-gos fák a -latt u-tam az u-tol-só,

Cm Cm/B Cm/A As Cm/G Fm⁷ Gm⁷

A-zó-ta szomo-rú mindég a va-sár-nap, Körny esk az i-ta-lom, kenyerem a bá-nat.
Nyitva lesz szemem, hogy még egyszer lássa-lak, Ne félj a szememtől, holtan is ál-da-lak.

Bernáth László leírása szerint ekkor, vagyis 1985-ben „az egész Szomorú vasárnap-ügy csak annyira érdekelte, mint egy idős, sikeres embert ifjúkori botlása”. Még Müller Péter korabeli drámája sem zavarta különösebben, amelyben az író azt sugallta, hogy Seress Rezső azért nem juthatott hozzá az őt megillető jogdíjakhoz, mert azokat a külföldön élő Jávora vette föl. Elmondta viszont, hogy felbukkant a múlt kódéből a Szomorú vasárnap műzsája, akit régóta nem vár templomi imákkal, épp ellenkezőleg: az idős hölgy közleledését zaklatásként éli meg.

Innentől Bernáth László idézem: „Valójában még évekig tartottam a kapcsolatot Jávora úrral, leveleztem vele, sőt egy verset is küldöttem, hogy adjam valakinek, aki megzenésíti, enyém lehet a jogdíja. Tekintettel arra, hogy közeli és távoli ismeretségi körömben sincs senki, aki zenét szerezne, a vers itt lapul a Jávorról őrzött dokumentumaim között. Aztán elmaradtak a levelek. Néhány éve írtam egy forgatókönyv-félt Jávora életútjáról és hogy kerek legyen a történet: levéllel fordultam Briancon polgármesteréhez: mi történt Jávora úrral, ha még él, s mi a galériájával, ha már nem, lévén életkora túl a százon. Meglepetésemre a polgármester úrtól azt a választ kaptam, hogy nem tud semmit Jávora úrról és a galériájáról. Rejtélyes az eltűnése, mint ahogy egész élete az volt.”

Láthattuk: a Szomorú vasárnap sikere és hatása példátlan a magyar szanconok, tágabb értelemben a magyar szórakoztató zene történetében. Megszámlálhatatlan feldolgozást ért meg, emellett külföldön és hazánkban is többen próbáltak hasonló dalokat írni. Kevés sikerrel. Magyarországon egy méltó rokona született, a már említett Máté Péter–S. Nagy István-dal, az *Elmegyek*, 1976-ban. Nemzetközi siker lett, elsősorban Sylvie Vartan révén, aki *Nicolas* címmel énekelt franciául. S. Nagy István dalszövege egyenes ági leszármazottja a Szomorú vasárnapnak, elég, ha ezt a néhány sort idézzük:

„Vasárnap volt, vasárnap volt, amikor elhagytál.
Nekem te nem, csak az a nap, vasárnap volt, meghalt már.
Hozzám így jött el a halott vasárnap,
mikor tölem elmentél.
Nekem többé már nem tündökölt a Nap,
csak ha újra megjönnél.”

A különbség a pislákoló remény, ami az idézett szakasz utolsó sorában és még inkább a refrénben megcsillan:

„Elmegyek, elmegyek,
milyen úton indulok, még nem tudom.
Elhagyom otthonom,
még a jó barátoktól sem búcsúzom.
Elmegyek, elmegyek,
igen, megkereslek én, bármerre jársz.
Nem tudom, hogy merre vagy,
mégis úgy érzem, hogy engem egyre vársz.”

Bánatunk hintájában, ha az örömmek nem is, de a reménynek mindig helye van.

Seress Rezső életét és a Szomorú vasárnap hatását számos könyv és film feldolgozta már. Bűnügyi újságíró nem vagyok, így csak ismételni tudnám a tényeket és a legendákat. Hogy mégis egy új szempontot adjak ehhez a különös történethez, megkértem W. Barna Erikát, a nemzetközileg elismert grafológust, hogy írjon néhány soros értékelést Seress Rezső személyiségéről – a kézírása alapján. Írásmintául a Szomorú vasárnap első kiadású kottájára írt dedikáció szolgált: „Gáspár Miska drága jó komámnak magyaros szeretettel Seress Rezső Bpest 1932. IX. 3.” A rövid elemzést szó szerint közlöm:

A kézírás látványos, nagy gesztusokból és összeszűkül, elsorvadó mozdulatokból épül fel. A G betű csomósodott kezdőpontja mintha szigorú, figyelő tekintet formálódna örködne a mondat elején. A vezetőknév S betűjének befejező vonala kaszavágásszerű, egyetlen mozdulatban sűrűsödik az ősharag, az ősz diű, az emberi lélek mélyén kísértő agresszió, ami a haláltól való félelemből fakad fel. A Rezső ő betűjének ékezte spirálisan emelkedik a földtől az ég felé, a lélek győzelmét szimbolizálva a test visszahúzó erejével szemben. Személyiségének alapdallama a kolerikus temperamentum harcias keménységéből és melankolikus szelid akkordokból épül fel. József

Attila lelkülete hasonlóan kettős. Mélységes önismerettel adta hírül a kolerikus-melankolikus tulajdonságok egymást ellenpontosító polaritását: „Én magamban rejtem a tűzokádót, / De ajkaim keserű rímeknek a bánatát facsarják.” (Erőnének)

Seress Rezső kézírásának szélsőségei azt sugallják, hogy a szenvedély lángjának és a lemondás erőtlenségének mélyről fakadó nyugtalanságát mintha sorsszerűen hordozta volna, már ezzel a batyuval érkezett erre az életre. Mondhatni azt is, hogy lényének ez a ket-tőssége tragikusan hordozta a „Kaszást”, mely az elvágyódással, a fizikai gyötrelmekből való kivonulás illúziójával karöltve kísérte őt egész életében. A Kaszás így a Halál Angyalaként megmentő, ebből a szenvedésekkel teli életből áttemel egy magasztosabb, tisztább világba.

Seress Rezső melankolikus temperamentumból fakadóan életértelmet kereső, mélyre merülő, ideákban élő ember, aki igazán sohasem találta meg a belső békességét. A harcát elsősorban önmagával vívta, nehezen tudott megalkudni, alkalmazkodni, meglehetősen kemény és dacos jellemnek tárul fel a kézírás alapján.

Ebben az 1932-ben született kézírásban a büntudat és szorongás terhe is jelen van: önmagának nem tud megbocsátani valamit. Szigorú kritikus, indulatos, akinek én-ideálja az erős és hőssé váló, küzdeni tudó, kemény férfi. Önmagára irányuló harag és az önelfogadás hiánya kinezta, s kívülről vár elismerést, megerősítést, amely ha meg is érkezik, az sem tudja elalítani a büntudatát.

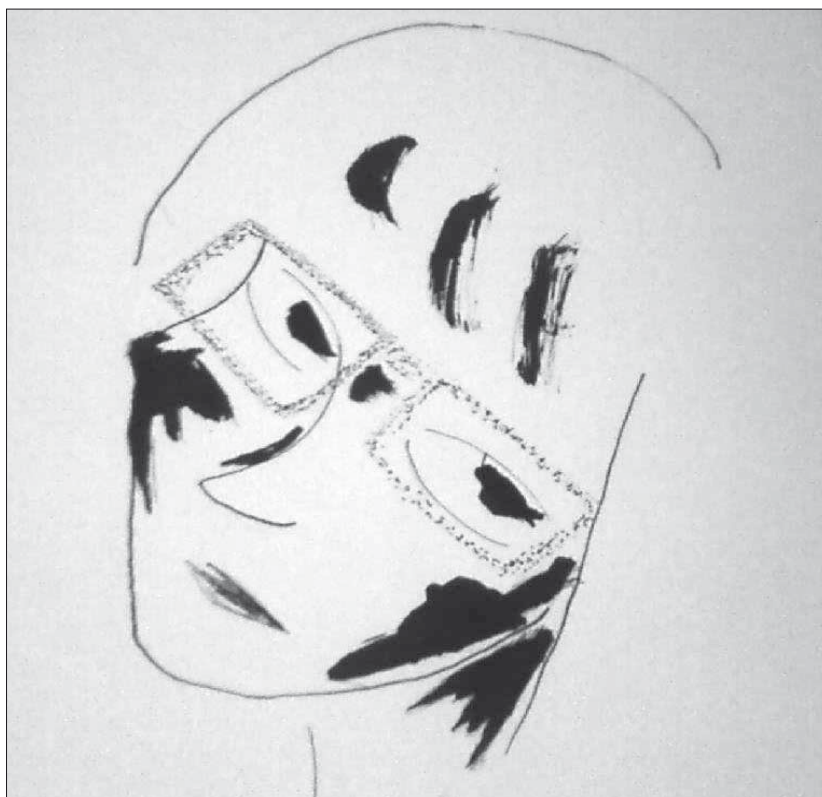
Nagy elégedetlenségérzet, diszkomfortérzet árad minden mozdulatból, amire társul a melankolikus ember vívódó, önkínzó alkata, s a sikerek ellenére is megmaradó önértékelési bizonytalansága.

A Szomorú vasárnap tragikus végkifejletét feltehetően nemcsak a nagy válság felé rohanó társadalmi korszak zavartsága okozhatta, hanem a Seress Rezső személyiségéből tudatlanul áradó szuggesztív sugallat is, amely szerint az igazi boldogság nem itt lent, hanem csakis fent, a tiszta eszményeket valóra váltó világban lehetséges. Zeneje a lelke legmélyéből, lelke ősforrásából táplálkozott, ezért volt akkora ereje. S ez az erő, az elvágyódás és a büntudat Őt magát is magával ragadta a másik világba. Boldogan, a feloldás illúziójával léphetett át amoda...

(Részlet egy készülő könyvből.)

P. Papp Zoltán Hallgató

Az idei Hallgató versenyre hallatlan sokan jelentkeztek. Az Év Hallgatója cím sokak számára vonzó kitörési lehetőségként kínálkozott, út a végső cél eléréséig, a teljes elhallgatáshoz. A mentorok sorra hallgatják a legváltozatosabb produkciókat. Egymást váltják a beszédes, bölcs, a sokat sejtető hallgatók, az alternatív hallgatók pedig kreatív módon hegyezik a fülüket. A vihar előtti csendben várokozók éppúgy felsorakoztak, mint a mélyalvásba vagy kómába merülők. Megmutatták a tehetségüket a hallgatási fogadalmat tett és a sírig hallgatók is. Néhány produkció hallatán a mentorok is teljesen elhalkultak, véleményüket csak a testbeszéd tolmácsok közvetítették. Az igazi nagy hallgatók még nem hallatnak magukról, hallgatásba burkolóznak. A bemutatkozó kitarukozásra csend lemezek hallgatásával készülnek, de az is lehet, hogy elhallgatják valódi céljaikat. Hallottunk olyanokról, akiknek már a hangszállaik is visszafejlődtek, mások pedig szó-, mondat- és vélemény-nyelő kurzusokra iratkoznak, első lépcsőben. Az előző évi győztes Hallgass címmel nagy sikerű CD-t adott ki, s rövest bekerült a hallhatatlanok társaságába. A média hiába akarta elhallgatni az eseményt, már hallomás alapján is sokan kapcsolódtak az induló mozgalomhoz. A kitartó gyakorlás az állhatatos hallgatás meghozza gyümölcsét és egyre több hallgatót vonz. Legutóbb a hallgatók nagy hazai doyenje a Magyar Akadémia Hallgatás Szekciójában tartott eddig sosem hallott hatású előadást, Abogy én hallgatók nem hallgat úgy senki címmel. A rádió is közvetítette a hallatlanul érdekes előadást. Hatására a rádió azóta is hallgat. Hallgatni arany, vagyis akik még nem tették meg, hallgassanak el végre, s akkor aranyéletünk lesz az aranykorban. Hallgassanak rám kedves hallgatóim, hallgassunk együtt. A csend gazdagít, erőt ad, bár az igazit még egyikünk sem hallgatta.

Magyar Barna Anyagi razzia

mikor a válság messze elkerül
engem a líra bútoroz belül
az ábránd nekem sokpolcos szekrény
ott őriz minden csodát az elmém

szoknyád blúzod aggam a rímre
mosolyod varrom gombként az ingre
s mikor asztalhoz ül bennem a vágy
melltartóddal merem az éjszakát

a pénz olykor szól adja papírját
moleztálnak anyagi razziaik
szenvésem vajon ki érzi meg
költővé sajtolt néhány évtized

csak egy világ van de az sem kell ma
hiányok nászában gond a sperma
lelki bokszomban valaki megint
széttörtöm magam sokféle megint

EMLÉKEZÉS MAGYAR JÓZSEFRE (1953–2008)

Oláh András

A '70-es években – alig 20 évesen – jelentkezett első odafigyelésre érdemes írásaival. A „Kelet felől” című antológiában (Nyíregyháza – 1974) még Kovács József néven publikálta munkáit, amelyekre azonban már az Alföld kritikusa is felfigyelt: „Kovács József verseinek betykeségével tűnik fel. (...) egy novellájával külön említést érdemel, tiszta realizmusa vonzó, kontúrokat érzékeltet, mint valami névtelen sorsoknak emléket állító népi faragás.”¹

Az eredeti családnév helyett a barát és példakép, Ratkó József javasolta a *Magyar* nevet, mivel a Kovács József név már foglalt volt a magyar irodalomban. Kettejük viszonyát – de Magyar világlátását is – jól jellemzi az a levél, amelyet 1983-ban írt az akkor rádiós irodalmi szerkesztőként is dolgozó Ratkónak:

„Kedves Pista!

Gondolom, nem vagy kíváncsi a levelemre, ha verseket olvashatsz. Az utóbbi ugyanis sokkal fontosabb. Lágább (előadhatóbb?) költeményeket nem tudtam küldeni. Talán, ha nagypapa leszek, az unokámnak gyűjteszek majd Weöres-verseket. (Csak ne vágjon seggbe egy rakéta. A kúpot még elviseli az emberfia-jézus.) Mindenesetre, ha megkapod ezt a küldeményt, írd. A postajárásban nem bízom. Sokat megcsalt. Állami kurva az is. (Csak nehogy maszek legyen!) Látod, a szomorú versek úgy születnek, hogy vidám vagyok. Rossz bőrben ugyan (majd tavasszal újat veszek), de vidáman. Üdvözlettel:

Magyar József Nyírbátor, 1983. november 22.²

Írásai számtalan megyei és országos antológiában láttak napvilágot. A '80-as évek közepén pedig a nyíregyházi rádiós irodalmi folyóiratnak, a Hangsúlynak is rendszeres szerzője lett, amely értéktérítő és értékelő mutató műhellyé vált a keleti végeken.

Alapító tagja volt az 1987-ben Tokajban megalakult – és országos feltűnést keltő – Partium Irodalmi Társaságnak, amelynek vezetője, vezéralakja szintén Ratkó József volt.

A rendszerváltás környékén gyors egymásutánban 3 önálló kötete is megjelent:

- Keleti limes (Partium Társaság – Tokaj, 1989.)
- Lehet híd (Tiszta szívvel sorozat – Nyíregyháza, 1990.)
- Memoriále (Saját kiadás – Nyíregyháza, 1993.)

1993-ban pedig a nyíregyházi Vácz Mihály Művelődési Központ kiadta az általa összeállított Ratkó breviáriumot.

A kelet végek gyermeke volt. Azé a vidéké, amely a magyar irodalom legnagyobbjait kitermelte. Az ő nyomdokukban haladt. Föld- és igazságszagú versei a szűkebb pátria kincseit szolgáltatták meg. Népe „lassú Mohács”-ának tanújaként nem hallgathatott: „...megvetem e kitervelt kort” – írta keserűen –, amelyben „az önpusztítás / toroz úri fölényrel e mély táj fölött. Dühítette a tétovázás, a tehetetlenség; „élet-e még ez itt, / hol elméletek közt döglök a tett?” (Forradalomként bukik le).

A lázadó költő a rendszerváltozás után megkeseredetté vált. Az épülés helyett a romlást, a pusztulást tapasztalta: „a kenderben nő szorgosan a kötél” (Fekete homlokkal), „Síromat ásatja velem / ez a vén ásata jelen.” (Cezúrák).

Egyre kevesebbet és egyre nehezebben írt. „Úgy írom ezt a verset / mintha folyók partja szakadna le...” – magyarázta Éjféli elégia című költeményében.

A kilencvenes évek közepétől alig-alig publikált. Megcsömörlött attól az álságos közegtől, amely nemcsak az irodalmat, de a hétköznapokat is körülvette. „...elhallgatott, világa ezután a könyvtár, a művelődési ház és a kocsmák háromszögébe záródott.”³

És bekövetkezett, amit megjósolt egyik korábbi versében: „Még jöhet idő / amikor a vers egyetlen / hosszú hallgatás lesz” (Még jöhet idő).

Hátrahagyott írásai megérdemelnének egy gyűjte-

ményes kiadást. „A természet nem mondható bönek, ám ha valaki elolvassa egy-egy versét, egy lázadásban (el)égő, nyughatatlan, szűkebb szülőföldje gondjaival viaskodó alkotót ismer meg.”⁴

Magyar József versei

Aranykor

Íme – az aranykor! Fagyott fos, taknyos köpet a járdán.
A szemekben örült, sárga küllök vérrrel pántlikázva pörögnek.
S a szutykos hajléktalanok, mint hullók gyűlnek, gyülekeznek a város piacán vagy könyökölnek mereven kocsmapulton.

Részegek: földöntött kukák, vizeletükben gözlenek-büzlenek, csak Isten néz le rájuk, az ember csak legyint – és baktat motyogva tovább.
Hová még, Hová hát?
Az út nem visz sehová.

Mint magára hagyott hús, férgesedünk, bűdösödünk.
Más mozgat, nem mi magunk.
Kívül élünk minden körön és minden csillagon sár vagyunk.
És por vagyunk és hamu vagyunk – vihar forgat, elfúj a szél.

Megszégyenít alamizsna, pillantás. A lány kézfogás alázkodásra készlet.
Kényszeresek vagyunk, önismétlők, pedig lehetnének fegyver:
hajas pocakba, poszába vágó kéz, de csak állunk, álldogalunk...

...áztatgatjuk magunkat, hogy vár...
...hogy vár reánk egy otthon s egy bölcsőbb, szép halál.
S még várnak életek életünkben: evések, ivások, ölelések, s emberszabású gyerek nő fel szemünktől-kezünktől babusgatva.

Csak kibírjuk kétezerig!
Üdvözölhetjük a művészet szent templomában vagy fuldokolhatunk kútban: fordított toronyban.
Csak kibírjuk kétezerig!
Talán lesz aranykor, tiszta járda s talán erősebb láb is lesz elindulni.

Jules Supervielle
Nehéz

Vinni ó mily nehéz a földgolyót! Talán minden hát görnyed e nagy súly alatt.
A holtak terhe csak aranyi föld e földön,
az élőké a földgömb.
Atlasz, ó hős nyomorúság,
Atlasz, gyermekleid vagyunk,
a számunk milliárdnyi,
É maga járja útját,
s mégis mindannyiunk terhévé lett, amit mindenik hát cipel,
sőt az alvókat is nyomja ez a teher,
s még mély álmukban is fel-feltöltődjének mérséketlen súlya alatt!
De nehezebb a föld háború idején,
vérszék az óceán, és vérszék Európa,
megtört vállunk fölött jól halljuk a nyugást ur,
s a törnyű jajgatást,
mely a teret emésíti!
De mégis vinni kell, minőség továbbá hírt,
hogy eljuthasson a mából a holnapig.

Súlyos Gyula

Terhünk a Föld

J. Supervielle-nek, hálásan

Súlyosabb egyre, minden egy halottal nehezebb a Föld, Földünk, de vinni kell letenniük nem lehet.

Mert mi hordozzuk, mert miénk, általunk lett, ami és csak addig lesz Föld, amíg meg bírjuk tartani.

Súlyosabb egyre; láb inog, kar beül, váll sajog, mert mi meg egyre ritkulunk hűségű Atlaszok.

Nehézül a Föld: egyre több benne az áldozat, a kín; de ő, ő büntelen, – elhagyni nem szabad!

Tartani kell, bár könnyű s ludarc erőt, neményt legyőz; minden katona az egész seregét feloldás.

De vinni kell, haladni, bár egyedül cípeled; Mert ha belebuksz: belehalsz, veled is nehezebb!

lábjegyzet

¹ Szuromi Lajos: „Át a völgy lakodalmán” (Alföld 1975/7.)

² Magyar József idézett levele a „Hangsúly” irodalmi folyóirat honlapján olvasható

³ Tóth István: Magyar József halálára (Szabolcs-online)

⁴ Tóth István ím.

Hármasikrek

Ézek a versek, ha nem is hasonlítanak pontosan egymásra – ikrek. Hármasikrek 5 Ratkó József így benne van a magyar- és a világirodalom vértörvényében, ami számunkra az életet jelenti.

Magyar József

Ratkó József

Mégiscsak Ők

selyes gyűlének

Mégiscsak Ők tartják a földet,
drága halottaink.
Csont török, izom kívül, foszlik
rajtuk a hús, az ing.

Szép szemük behorpad, pedig
vannak már annyian,
mint az égen a csillag, anyai
szülém, ednyom, fiam.

Köröttük hiszködiik, feszül
elsőhalott anyám.
Taposuk dögéket, gerincét,
járunk a seregekén.

Ház épül rajuk; tartanak
falat, falut, hazát.
S jödnék ha van, Ők cipelik
még ezer éven át.

Mert mindent elbírnak, hiszen
mi vagyunk a teher.
Vagyunk mi olyan gyöngék, árvák –
minket is vinni kell.

Halanszó – egyrangú velük
csak az lehet, aki
oly kemény, legalább magát
meg tudja tartani.

Az itt közreadott verseket Magyar József írta le kézzel, az eredeti kéziratok Ratkó Józsefné tulajdonában vannak.

Lektori jelentés Magyar József

Keleti limes című kötetéről (töredék)

Ratkó József

Kezdi költő kora óta ismerem verseit, figyelemmel kísérhettem költői fejlődését, keserűsége és reménye ár-apályát, a kiadók packázásait, hiszen réges-régen kötetet érdemelné, s minden bizonnyal túl lenne már a „kezdés” gyötrelmén, ha a sors furcsa fitoraként nem épp aznap hal meg Kardos György, a Magvető igazgatója, amikor – kérésre – magához kérte Magyar József kötetét. Megbízott utódja pedig Kovács József mohácsi cigány költő kötetével (és mentalitásával) tévesztette össze és utasította el...

Kezdi költőnk így immár 35 éves, túl a krisztusi (s József Attila-i) koron, el-elkeseredve és föllázadva teszi a dolgát, ír, egyre jobb, izgalmasabb, egyre fontosabb verseket, elkerülve a „módi”-t, a divatozó áramlatokat; konokul mondja a magáét, verseit lecupaszítva, megtisztítva sallangtól, cifraságtól – csak a szükségesre, a költői lényegre figyelve mindig.

Ez a Keleti limes ekképpen az én szememben válogatott kötet, s noha egy-két versében „gyakorlatlanul” szól, mégis hibátlan, nem az ingyenc esztétika, hanem a költői akarat és eszmélet szerint – eddigi önmagát, költőségének, ember voltának lényét fogalmazza verssé, s mert közösségi eszméletű és indulatú költő, európai méretű gondokat vállal föl.

Nem tudom, miért nem kell ez a költészet [...]

Recitativo

Nem tiszta, paraszti szobákban,
titkos szobákban országot adnak-vesznek,
ez a tanulsága századnak, történelemnek...

Bagzik a bitang, míg vére kering,
mancsa véres, testén véres az ing.

A romlás nagyzenekara bömböl,
s a páholyban ringyók, nyakkendős urak:

körmük vérlakkos, cipőjük merő gyász,
tokájukon zsír reng: cinizmus,
torkukból ámitás gurguláz –

ők a bűn, a rothadás édes kölkei,

a vörös-köpenyt kifordító kameleonok,

a látszólag piros-fehér-zöldek,

miközben az éjben is éjszötétek.

Húgyagyú húscsomók ásitnak a Házban:

esznek-isznak és emésztenek.

Bankár-maffiózók, miniszter-maffiózók,

ágáló képviselők, gengszter elnökök,

államtitkárok siserehada

alatt nyög a mindig butított nép:

a ráfázó, a ráfizető,

a legyintő, a közömbös, a kocsmahős...

Ezeknek kell Petőfi, Ady, az elvezett szabadság?

Torkot-elkapó vasmarok, taposó vaspata – az kell!

Máskor mézesen hízelgő hang – az kell!

Ó, Uram Fia, a sunyítás éjjele-nappala jött el!

Kufárokat, rablókat ki ver ki itt?

Ki, mi növeszt fel szelid kisededet? Senki! Semmi!

Mert romlott már az anya, az anyatej is.

Mert a romlás a küszöbíg ért,

a romlás a torkokig ért,

a romlás ellepte a szíveket-agyakat,

nemcsak a bél rohad már, de a tudat:

az Attila áhitotta arany öntudat.

S csoda-e, ha az ének lepusztul a számról?

Csak Bibliás-átok fakad szívekből-számból,

s álomban is izzva-izzadva káromkodok:

hogy szakadna közápor az égből,

hogy meteor dúlna szét a földet,

mikor nem a jók, a nagyot-akarók győznek,

de a stricik, a ringyók, az álcás rablók,

a riszáló reklám-hermafroditák,

a seggig kinyalt hivatalnokok,

míg az áldottak gyomra kilukad,

s fetrengnek kínban, sokkosan...

Kinek az ideje ez, Uram?

Kinek az országa ez, Uram?

Ha látsz, láthatod, a látszat-béke harcterein

öngyilkosok, lázas alkoholisták buknak el,

drogosok keringnek képzelegve az ég magasában

és megütik magukat s az anyaföldet,

a drága, a kizsigerelt anyaföldet,

az idegenek kifosztotta anyaföldet...

Nem övök, nem mienk az ország,

nem érdemelsz minket Magyarország,

mert – miként az árva költők –

beledöglünk földedbe, tömegsírodba

össze-vissza szabadtal hazácska,

hullunk korán méhedbe kivénhedt anyácska.

Hiába voltál

Leülsz asztalodhoz – a vershez.

Öregszel. Gondolkozol a semmin –

fölsőlegesen. Mert a minden betelt.

Isten után telt lett az ég, sóval a tenger.

Betelt a bibliás-világ szörnyű itélettel.

Dagad a szív, a máj, dagad a nyelv.

A tüztől kiárad a bányák olma.

Hiába voltál étettel teli

S hiába leszel a föld sója.

Koszorútöredék Ratkó Józsefnek

haldokló ír halotról

előtte papírhomály

reszket sápad és izzad

iszik bár inni utál

lábához lökődik rög

óriás sírdaganat

ökle le hull a pultra

de kisimul a föld alatt

könyvek poharak hűlnek

ágyak tenyerek szobák

nem segít senki rajtunk

itt már nincsenek csodák

sejtek sortüze terít

hullunk egymásra hullák

TE voltál és én még vagyok

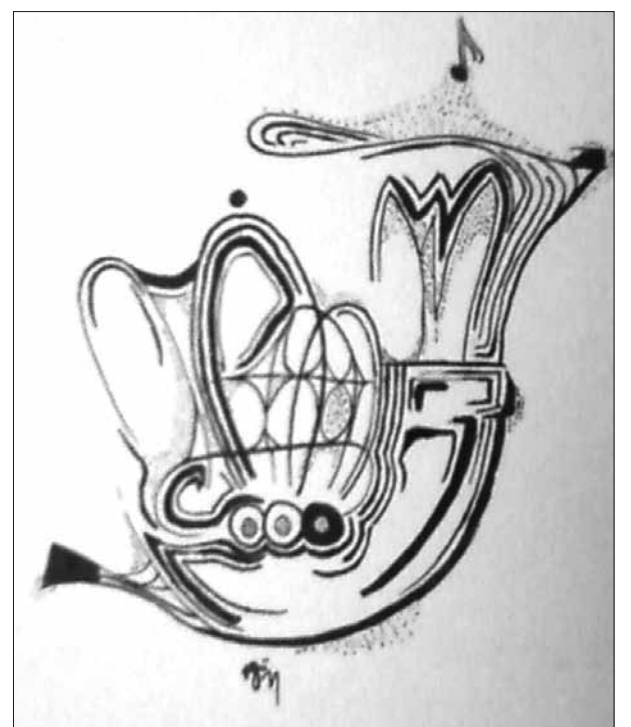
verset kényszerítesz rám

hullámszik tenger temető

lassan ellepi a szám

megyek magamhoz végemhez

megyek mert mennem muszáj

VAJDA JÁNOS GRAFOLÓGUS SZEMMEL

Barna Erika Viktória

Egy érzékeny és esetleg a grafológiában járatlanabb ember számára is rögtön feltűnik Vajda János kézírásának diszharmoniaja. Ha jól ráhangolódunk, láthatjuk, hogy töredezett, szakadozott az írásszövet, és a szem számára feszültséget keltenek a furcsa vibrációval lüktető betűsorok.

Vajda írásában a hiányokat látjuk: igen korai traumákat (a magzati kor lelki ártalmait is felmerülnek!), amelyek az anyával való kapcsolat ambivalenciájából fakadóan ellentmondásos én-képet alakítottak ki és rögzítettek – sajnos, a halál pillanatáig feloldatlanul.

kozott azzal a nővel, a valódi párjával, aki ki tudta volna emelni őt tiszta szerelmével ebből a pokolból. (Bár a kézírás alapján még az is felmerül, hogy találkozik a valódi párjával, akivel mélyes összetartozás köti össze, még őt is eltaszította volna egy idő után, mivel oly erősek voltak a legbelső lényét, énjét borító, fájdalmat konzerváló hegek. Ennek a meggyógyításához az önmagával való mély szembesülésre lett volna szüksége; ezt ma különböző pszichoterápiai módszerekkel lehet kívülről elindítani.)

A vonalai hol ívelten hajladoznak, hol görcsösen rángatózva menetelnek és hirtelen vágással indultosan elrándulnak. Személyiségének törési pontjait a hordozott, szépséges eszményei és az azokat megvalósítani nem tudó gyötrelmek okozta. Fáradhatatlanul küzdött a valósággal való kapcsolatáért, és soha nem tudta befogadni az eszményeivel éppen ellentétes valóságot, amelyben saját árnyékával, saját poklaival szembeülhetett volna.

darabban, görcsös torzulásokban, aközben a tér elrendezése magas szintű, a beírt és beíratlan felület ritmikus, a szervezés az apró hullámzásokkal is erőt, jó önkormányt mutat, s vertikálisan mindig nagy kilengéseket, erőt mutat. Ennyi kín hatására az emberek többsége szétesett volna, de Vajda szinte megmártózik ebben, mintegy tudomásul veszi, és fenséggel viszi a keresztjét.

Hogy mi adhatott számára biztos kapaszkodót? A vonalvizsgálat alapján fejlett intuíció körvonalazható. Vastag, érzékiesen duzzadó vonalaira éteri finomságú, szinte anyagtalanná váló vonalak válaszolnak, akárha nagybögő és hárfá hangjai felelgetnének egymásnak. Ha fáj is hallani, mégis érzekelte a belső hangját, és képes volt feloldani a fizikai lét mélyre húzó erőit: „Egy gyűrű ez a végtelenség / Kerek a sors, a tér, idő, / Csak fejünkben a képzelt vég, / Az egyetlen nincs meg ő. / Velünk e múlt földi létben / Ez a kerek forog, forog; / Korongján mennyi a „föld”, éppen/csak annyi az „alá” is ott.” (Megnnyugvás)

ben is vajjon ki lát? / Oroszlánt, melynek abban teljék kedve, / Hogy a számbört hordja tetszelegve? / S te túród ezt mind, túród, viseled. / Tehet akárki akármit veled, / Veled, kit egykor oly dicsőnek láttam / Világzabadságért vívott csatákban, / Midőn nagy lelked oly lángot vetett, / Hogy bevilágította az eget, Mely már nyugatról végig besötétült, / Az emberek lelkén zsarnok lidérc ült... / És ébredve a nyomás álmából, / A névtelen bősök csatazajától Megszégyenülve, álmélkodva néztek / Köröskörül rád mind a többi népek” (Lenni vagy nem lenni).

Vajda kézírása öreg lélekre mutat, több emberéletet lelt szenvedést hordoz magában, amelynek egy része bölcsességgé vált. Ez a letisztulás a Teremtés alapelveinek keresését, egy-egy villanásnyi felismerését jelenti, de továbbra sem vonatkozik önmaga elfogadására, az önmagával való megbékélésre. Az írás bizonyos fokú egyszerűsége a spirituális élmények átélésére utal: az időtlenséget valós élményként éli át, amit több versében is felidéz: „S minden olyan mozdulatlan... / Múlt, jövőd tán együtt van / Ebben az egy pillanatban?” (Nádas tavon)

De ugyanígy éles fényvel bevilágítja: „A teremtésben nincsen irgalom...!” Figyelmeztet arra, hogy az egyéni életfeladat elmulasztása kárhozattal jár: „Nem csalfa, hazug álarc a halál! A lélek él, nyugalmat nem talál! / És visszatér a bős emlékezet / Az üdvre, mely örökre elveszett!” (Elmúlt idő)

Alírásainak változásait követve látjuk folyamatos elszakadását a fizikai világtól, mondhatni képes volt minden függőségét belátással elfogadott magánnyá transzformálni, amely bár fájdalmas volt, de megkönnyítette a vállalt kereszt cipelését, „az el nem nyert éden fájdalmának” elviselését. Eddig jutott el, merthogy nem volt képes áttörni saját falait és eljutni a másik emberrel való egységig, életfeladatának ezt a részét adóssággént magával vitte...

„Ha majd kiáznak a hamu-özönből / Álmélkodó késő évezredek / Találnak ott – s majd rám ismernek erről – / Egy fölemelt főt s egy üres kezet!...” (Sodoma)

Sírja jeltelenül eltűnt a Kerepesi úti temetőből...

Magyari Barna Ember-fokozat

pár deka aggyal szócérnán függők ránkomban hasal a múlás ügynök

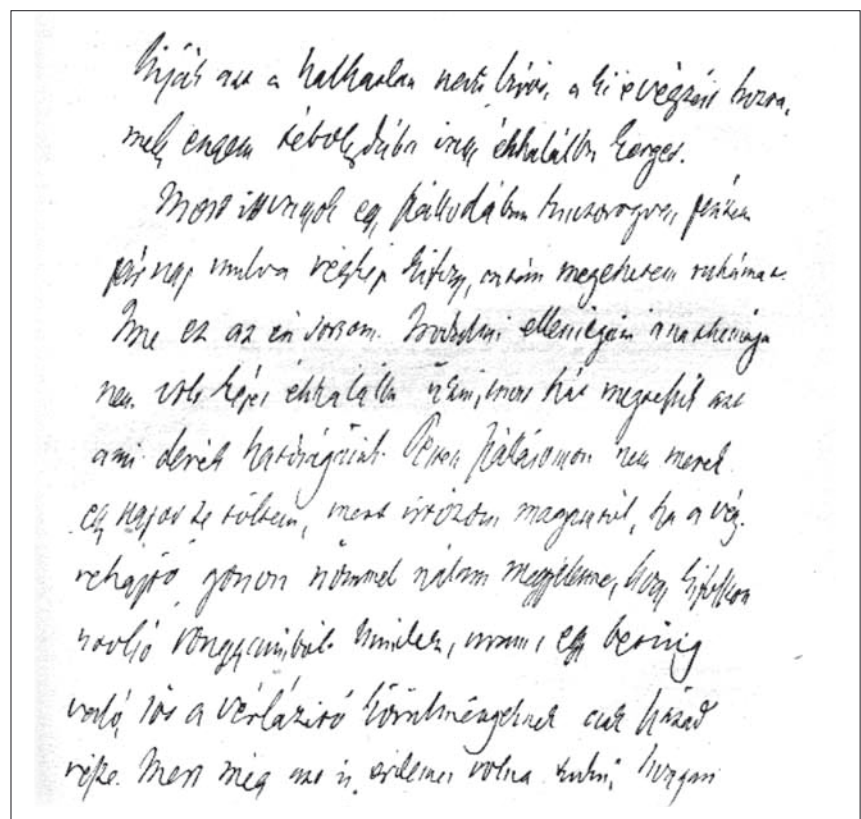
bús-meleg hajnal vakarja arcom muszáj pár dallal magamat adnom

betűfűstjeit ontja a szellem álmod tüzelik rímeim csendben

valami nyúlóg ez a sors búrja mennyi van bűmíg senki sem tudja

szállít sok magányt a lélek komvoly keveset hagyál ebből a korból

s ahol a vigasz bármit botozhat ott kezdődik az ember fokozat

Harcinc év írásmintáját követve beleérezhetünk tragikusan magányos világába, egy olyan ember lelkébe, aki soha nem volt képes feloldódni a másikban, aki soha nem ismerte az intimitást, a bensőséges kapcsolatot. Soha nem ismerte, és nem élte át, ám de annál szenvedélyesebben vágyott rá („úgy ég a vére, mint kátrány a tengeren kigyúlt hajón” (Füredi emlékek), s ez a szüntelen lobogó vágy vezérelte egész életében. Mondhatni, ez volt az életcélja, életfeladata, hogy ezt az élményt átélje, s áttörjön saját vastag védelmi falain, hogy eljusson az önmagán túli világba: a másik emberhez, pontosabban szólva: a másik emberhez. Mert feloldódni igazán csak a párkapcsolatban lehet, ráadásul nem pusztán csak egy bármilyen párkapcsolatban, hanem az igazi párunkkal való kapcsolatban. Bár ennek a pszichológiai elméletét bizonyára nem ismerte Vajda, ámde mint tehetséggel megáldott, rendkívülien érzékeny művész pontosan érezte és belülről „tudta” ezt az alaptörvényt, amelyet ebben a létben nem lehet nem tudomásul venni. Elsősorban azért nem, mert a magány okozta szenvedés folytonosan figyelmeztet, és bár ideig-óráig el lehet nyomni racionális érvekkel, okos magyarázatokkal, keményebben fogalmazva: önszalással, de előbb-utóbb kiütözköznek a hiány jelei.

Ha rátekintünk a több évtizednyi életútjára a kézírás látószögéből, akkor a legelső benyomásunk Vajda János gyötrelmes önmegélése: egyik oldalról önmegvetése, önelutasítása, másik oldalról büszkesége, felsőbbrendűség érzete, s a kettő ellentmondásosságából következő magánya és magára maradottsága.

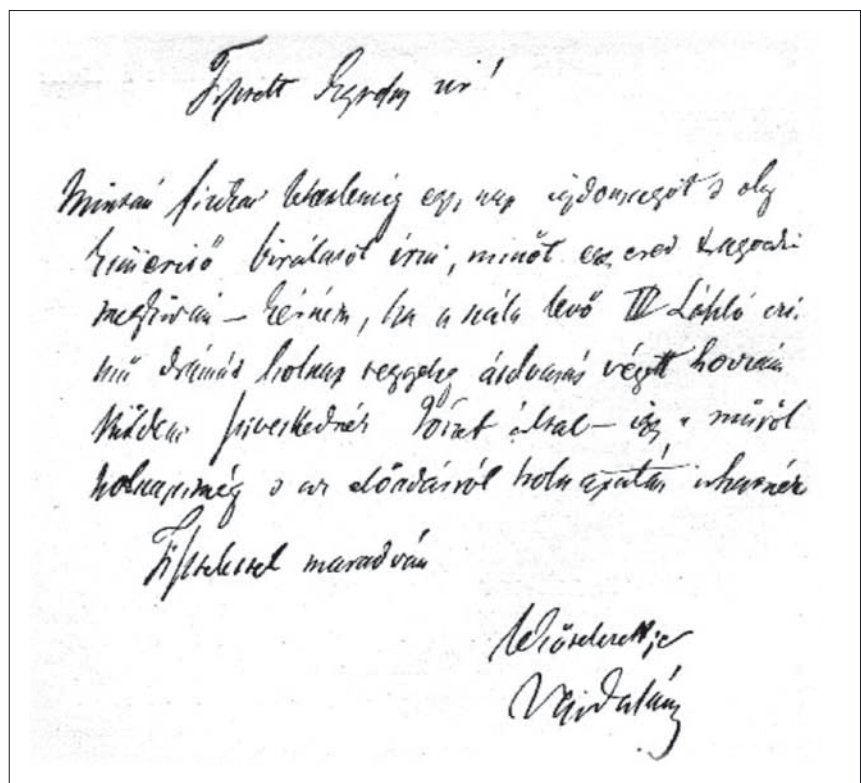
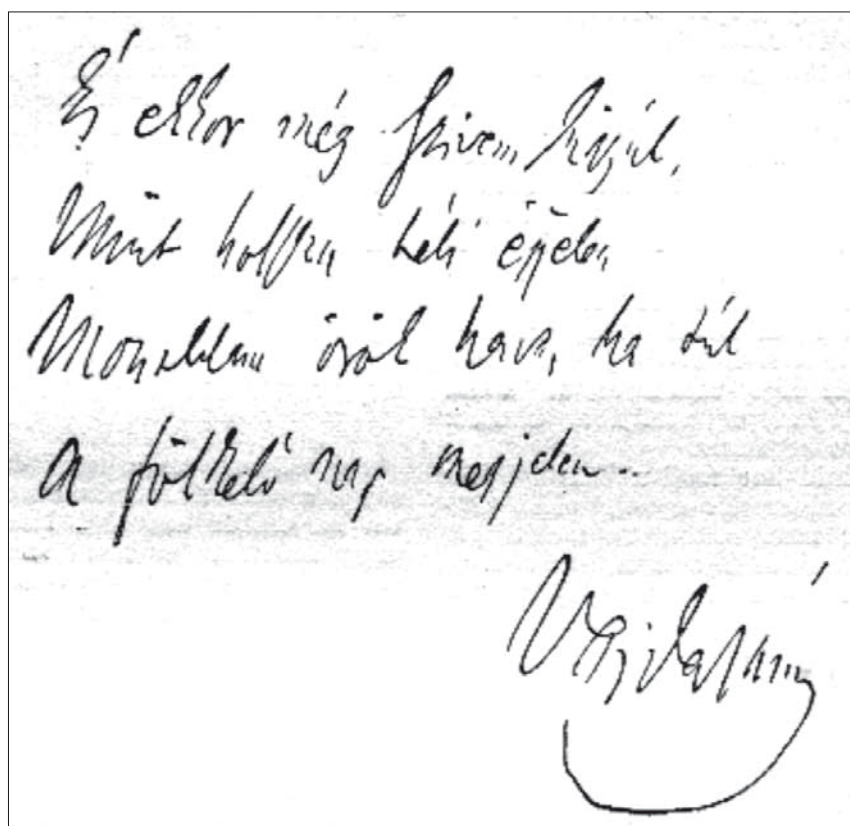
Mélyes önismerettel választja ki önszimbólumát, az üstökösöt: „Fenséges Niobéja az égboltnak, lobogó gyász, én neked hódolok... Akárhová mégysz a mérhetetlen égbe, / Te mindenütt egyetlen, idegen!...” (Az üstökös)

Minden ember szerelme olyan, mint ő maga, tükrözi lényét, ez a Teremtés rendje. Vajda nemcsak mint férfi, hanem mint ember is kapcsolati nehézségekkel küzdött, a töredezett betűi, a kötöttség nélküli írása és a szabad szemmel is jól látható vonalegyenetlenségei egyértelműen jelzik lelki elszigetelődését, indulatait, következtelenségeit. S mint tudjuk a vonzás törvénye alapján meg is találta azokat az embereket, főleg nőket, akikre kivetíthette saját belső agresszióját, és szerető gyűlölségét. Gina is, Róza is alkalmas személyek voltak arra, hogy Vajda megélje általuk magányát, hogy kivetítse rájuk saját önmegvetését, a másik nem iránti gyűlöletét, és nem talál-

Ami grafológiai szempontból a legmegindítóbb, hogy Vajdának ebben a személyeségi állapotában létszükséglete a szenvedés, a fájdalom, a magas feszültség, nincsenek antennái az öröm, a boldogság vételére, befogadására. Ezt pszichológiai síkon az anyával való korai sérülésekkel, az ösbizalom hiányával is magyarázhatjuk, spirituálisan pedig a vállalt életfeladatával, ami már a születési körülményeket is determinálta.

Mindaz, ami szépet és jót lát, azt a képzeletében, ideáiban éli meg, vagy legfeljebb a természet szépségeiben, de az emberi kapcsolataiban boldogtalanságra ítéltetett. „Az emberek beszélnek fájdalomról, / Rakásra hordva sok bűt, bánatot; / És mondja mindenik a magáérról, / Hogy már a földön az a legnagyobb. / Hallgatva némán ennyi bűt, keservet, / A magamét én el nem mondhatom. / Keresem a magányt, a véghetlent, / Csak ottan önthetem ki bánatom... És mintha megszólamlának az isten, / És hallanék fohászt mélyet, nagyot: „Hozzám hasonlóm a világon nincsen; / Mindig magamban, egyedül vagyok!” (Magány)

Fiatalkori kézírásaiban éppúgy, mint az idős korban roskadt lélekkel vánszorog a toll, de a legmegrázóbb az 1864-ben Bencsik Árpádnak írt levele, amely egy keresztre feszített állapotot mutat. Szinte hallani a segélykiáltást, a lélek haláltusáját, a fizikai fájdalomnál is kínzóbb, lelki gyötrelmeket. Grafológiai szempontból egészen rendkívüli ez a kézírás, mert míg horizontálisan a teljes szétesettség látható, a betűk több

AZ ILLÉS UTCÁTÓL LAKITELEKIG

BESZÉLGETÉS LEZSÁK SÁNDOR KÖLTŐVEL, A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS ALELNÖKÉVEL

Spangel Péter

Születésekor már javában „új világ” dúlt hazánkban. A háború után remélt felszabadulásból elnyomás, diktatúra lett. A békés, polgári élet rettegéssé változott. Hogyan élték meg ezt az időszakot szülei, milyen körülmények közé született Lezsák Sándor?

Tisztes, emberséges szegénységben nevelődöttünk hárman, testvéreimmel. Kispest után Budapest, Józsefváros, Illés utca, gangra néz a kis szoba ablaka. Édesanyám apránként rakta félre a pénzt. 1954-ben költöztünk Erzsébetvárosba, egy másfél szobás, erkélyes lakásba, a Dob utca és a Kürt utca sarkán lévő házba. Édesanyám hét éven át éjszakázott. Édesapám munkahelye Csepelen volt, későn járt haza. Ehhez kötődik életem első kudarcra, amit fájdalommal éltem meg. A bátyám feladata volt apámat beengedni, de ő olyan mélyen tudott aludni, hogy ágyúörgésre sem ébredt volna föl. Hasztalan rázogattam. És hiába vittem oda az ajtóhoz a hokedlit, nem tudtam kinyitni az ajtót, hogy beengedjem hazatérő édesapámat. Amikor nem tudok megoldani egy problémát, mindig felvillan előttem ez a kudarcot jelentő fájdalmas kép: nem vagyok képes elfordítani a riglit, édesapám meg várhat a gangon, amíg édesanyám hazatér.

A nagy testvére mellett volt egy kisebb is.

Lajos bátyám hét évvel idősebb nálam, a háború alatt született. Klárka húgom három évvel fiatalabb, ő 1952-ben jött világra. Szüleim a bátyám után kislányt szerettek volna, de helyette én érkeztem. Nem nyugodtak bele, végül teljesült a kívánságuk.

Szülei?

Édesanyámnak nagyon szép neve van: Magyar Ilona. A Bodrog mentén született, Bodroghalmon. Kilencvenkét évesen jó szellemi frissességben él ma is, pedig erősen megviselték az elmúlt évtizedek. Nagypám csendőrtiszt-helyettes volt. Bodroghalmon meg sok más helyen volt őrsparancsnok. Ezek a települések, ahol felmenőim születtek, éltek, szinte „bepontozták” a Kárpát-medencét. Ott vannak a belső térképeken, közöm van ezekhez a falvakhoz, városokhoz. Egészen másként élem meg a templom, a régi utcák vagy a temető látványát például Mezőörsön, Körmenen, Vajdácskán, Abaújszántón, Tarcalon, Garadnán vagy Szepsin, és sorolhatnám még tovább azokat a helyeket, ahol érintett vagyok, ahol őseim éltek, dolgoztak, szerettek, gyermeket szültek, boldogok voltak vagy éppen zokogtak. Lehetőség szerint egy alakuló kisközösség első foglalkozását mindig azzal kezdtem, hogy megkérem, mondják el, milyen településekhez van közük oly módon, hogy ott születtek, éltek a nagyszülők, szülők, ott kötöttek házasságot. Nyolc-tíz ember már az érintett falvakkal, városokkal szinte behálózta a teljes Kárpát-medencét. A történelmi haza így élénkül bennünk. Két és fél évtizedig tanítottam, és valamennyi diákkal elkészítettem a családfát. Egészen más volt a gyereket odaszólitani a térképhez. kezében a családfá rajzával, és keresse meg a családjához kötődő városokat, településeket a térképen. Nem egy átlagos iskolai feladat volt ez számomra: érdekelt, hogy honnan származik a rokonsága, erősítette őt, hogy köze van településhez, tájhoz, magyar hazánkhoz.

Szép gondolatmenet nemcsak a családdal, de a magyarság összetartozásának erősítésére...

Nagypám sokfelé szolgált, aztán a '30-as évek közepén ment nyugdíjba. Szabolcsban. Nyírtelek mellett, egy Felsősós-kút nevű kis faluban, a szülei portáján telepedtek le. 1940-ben, a gazdasági válság idején jött fel Pestre a három lányával, egyikük az édesanyám volt. A nagymama Szabolcsban maradt, gazdálkodott. Nagypapa portás lett, a lányok is dolgoztak, egyszerű segédmunkát végeztek. A szüleim Pesterzsébeten ismerkedtek meg, egy villamosmegállóban. Édesapám ekkor továbbszolgált katona volt. Apai nagyszüleim Erzsébeten éltek, nagypapa vendéglőt bérelt, tekepályákat épített, ebből tartotta el népes családját. A nagymama tizenkét gyermeket hozott a világra, heten éltek meg a felnőttkort, és édesapám volt köztük a legkisebb. A családi legenda szerint apám ötéves korában olyan jól számolt, hogy cirkuszban akarták szerepeltetni, de nagypapa semmi pénzért nem engedte. Azt mondta, az ő fia nem majom, hogy mutogassák a cirkuszban. Jó agya volt édesapámnak. A számtantudományra úgy tett szert, hogy testvérei acélgolyókat hoztak neki ajándékba. Az idő tájt nagyon népszerű volt a golyójáték. Apámnak hatalmas gyűjteménye volt ezekből, és három-négy éves korában már állandóan számolgatta, rakosgatta a kicsi vasgolyókat. Abban csak reménykedem, hogy a Lezsák testvérek nem „einstandokkal”, Pásztor fiúk módjára gyűjtötték a golyókat, hanem becsléses csatákban. Apám nagyon jól tanult, őrzöm színjeles bizonyítványait, elismerő okleveleit. 1929-ben az országos olvasási és helyesírási versenyen első helyezést ért el, a következő évben, a szabatos gyorsírási versenyen országos aranyérmert kapott. Gyöngybetűs írása számomra utolérhetetlen példa marad. A polgári iskola után nem tanulhatott, továbbszolgált katona lett, így találtak egymásra édesanyámmal. Eleinte egyik helyről a másikra költöztek, míg végül eljutottak az Illés utcába.

Édesapját alig húszévesen veszítette el. Mi történt vele?

Az *Esti Hírlap* annak idején háromrészes riportban írta meg halálának tragikus körülményeit. 1949-ben, születésékor egy orosz katonai dzsip elütötte. István bátyja ölben vitte kórházba. A sérülés következtében egy kis vérrögöcske maradt az agyában, és további életében gyakran voltak fejfájás, migrénes rohamai. Harminckét éve, azon az augusztusi délután elment kártyázni Pesterzsébetre. Ott lett rosszul. Hazajött, kihívták az ügyeletet. Az orvos késlekedett, majd a szuperügyelet is csak hosszú várakozás után érkezett meg. A szabály szerint ugyanis mentő orvosi hívás, ügyelet nélkül lakásba nem jöhetett ki. Mire az ügyeleten találtak egy orvost, addigra már késő volt. Nem tudtak apámon segíteni. Ha az utcán lett volna rosszul, akkor a mentő kórházba viszi. Az újságcikk hatására változtattak ezen a rendelkezésen.

Milyen volt a kapcsolata az édesapjával?

Sokat beszélgettünk, mégis keveset. A halála előtt két-három évvel voltak olyan beszélgetéseink, amelyek mély nyomokat hagytak bennem. Nagy szeretettel és tisztelettel gondolok rá. Rendkívül tehetséges ember volt, ám a sors nem ajándékozta meg olyan lehetőség-

gel, amelyben képességeit kamatoztatni tudta volna. Sem a háború előtt, sem utána semmilyen pártba nem lépett be, politikai mozgalomban nem vett részt. A visszahúzódó, csendes embert nyugodt beszéd, higgadt gondolkodás jellemezte, belülről iszonyú feszültséggel. Tehetségét nem tudta kibontakoztatni. Amit meg az akkori lehetőségek – párt, politika, mozgalom – felkínáltak, azoktól irtózott, visolygott. Nagyra törő álmái voltak – de vergődött. Gyúanyag volt benne, ami bármikor belobbannahat. A veszélyes helyzeteket hallatlan nyugalommal kezelte. Még ma is jól emlékszem történeteire, legyen az csatlós munkaszolgálatosok menekítése a háború előtt, szökés a Gulág elől, vagy éppen az Andrássy út 60., ahonnan úgy menekült meg a testet-lelket roncsoló gépezet karmai közül, hogy a testvérei fondorlattal kihozták. Erős volt a családi összetartás. Édesapámat születésékor, 1949-ben bélistázták. A politikailag „megbíthatatlanok” közé tartozott, ezért csak Csepelen, a vasgyárban jutott segédmunkához. Jó képességeinek köszönhetően évek múlva irodába került, majd később, élete végén műszaki tisztviselő volt az öntődegyár termelési osztályán. A Történeti Hivatal igazolta, hogy nem lett a rendszer ügynöke. Bennem sosem volt vele szemben gyanú, de mások zaklató történetei miatt meg akartam bizonyosodni a valóságról, és nagyon jó érzéssel vettem tudomásul, hogy nem találtak rá nézve semmilyen terhelő adatot. Ez idő tájt sok tehetséges ember menekült alkoholba vagy sodorta őket öngyilkosságba a politikai zsarolás, mások meg „beálltak” a sorba, áltatták magukat, hogy nem csinálnak rosszat, de végül is „bedarálta” őket a második kommunista vézskorszak gyilkos rendszere.

Édesanyja?

Édesanyám hét éven át éjszakai műszakban dolgozott az Értérem- és Büfé Vállalat Puskin utcai központjában.

Ez idő tájt visszafogott lehetett a család élete.

A szombat délutánok és a vasárnapok voltak szépek – akkor még nem volt szabad szombat –, az egész család együtt volt. Nagytakarítással kezdtük a napot. ez igazi csapatmunka volt, közben anyuka a konyhában főzött. Kirándulni keveset jártunk. Maradandó élményt jelentettek az áramszünetek, ilyenkor apám hajnalig mesélt. Gyertyavilág mellett hallgattuk.

Milyen volt gyermekkor, mit őriz emlékezetében 1956-ról, a reménysugárként felvillanó forradalomról, majd az azt követő, ma is felfoghatatlan, véres megtorlásokról?

A Kürt utca és a Dob utca sarkán, egy második emeleti 57 négyzetméteres, erkélyes lakásban éltünk. 1956-ban hét éves voltam, október 23-án ünnepeltük a születésnapomat. Mái őrzöm magamban azt a képet, amikor 23-án délután az erkélyen álltunk, és néztük, mennyire megváltozott az utca képe, hangulata. Nemcsak a járdán közlekedtek az emberek, hanem az útesten is, a teherautókon pedig magyar zászlókat lengettek. Mentők szirénáztak, szokatlan volt az utcafé. Sötétedéskor a Bródy Sándor utca felől lövések dörmögése hallatszott, tűzijátékszerű furcsa fények villantak fel. A születésnapomon le kellett mennünk a pincébe, az óvóhelyre. Édesapám nem vett részt a fegyveres harcokban. A lakók bíztak benne, megbecsülték. Sok zsidó család élt a házunkban az ötvenes-hatvanas, tán még a hetvenes években is. A szomszédunkban Friedmannék, aztán Spiegelék, Mirthék, Fischerék, Eitnerék, Hübscher Éváék. Szokatlan volt, hogy akkor égett náluk a gyertya, amikor nálunk nem. Soha nem volt semmiféle ellenérzésem. Hálát adok a sorsnak, hogy nem alakult ki bennem előítélet, mert tapasztalom, mennyire veszélyes, mennyire torzítja az ember gondolkodását. Friedmannék rendre

P. Papp Zoltán Amióta

*Süllyedő éjek
ingovány nappalok
befelé élek
fénytelen hamvadok*

*Amióta Anyám...
nem hiszek
senkinek*

*Amióta Anyám...
idegen vagyok
bennem dúlt dalok*

*Amióta Anyám...
tétova léptem
létem is kétem*

*Amióta Anyám...
a temetőt járom
márványos álmon*

*Amióta Anyám...
nem félek semmitől
bánom is ki s mi öl*

*Amióta Anyám...
szeretetlen élek
tétlen gyűjtött vétek*

*Amióta Anyám...
tán keveset adtam
mormogatom halkán*

*Amióta Anyám...
immáron társtalan
ami még bátra van*

*Süllyedő éjek
ingovány nappalok
befelé élek
fénytelen hamvadok*

hozzánk jöttek friss hírekért. Volt, amit fenntartással fogadtak, és kérdezték, ha bármilyen gondjuk adódna, ugye menedéket kaphatnak. Egy éjszakát nálunk is töltöttek, mert elterjedtek különféle rémhírek, és velünk biztonságban érezték magukat. Volt egy másik család is, az oroszok szétlőtték a lakásukat, és a kisgyerekekkel földönfutók lettek. Apámék őket is befogadták. November 4-én, vasárnap hajnalban lestük a tankokat, dübörögtek a körúton az EMKE felé. Előző este, Mindszenty bíboros beszédekör még édesanyám örömtől sugárzó könnyes arcát láttam, akkor még békés, nyugalmas volt a családi otthon. Másnap hajnalban viszont már a rette-

inkább felkeltették az érdeklődésemet. Jóval később megtudtam, hogy a bíboros az amerikai követségen van. Szinte bátorságpróbának is tűnhet, hogy osztálytársammal. Molnár Laci barátommal elmentünk a Szabadság térre, az amerikai követséghez. Felfoghatatlan volt, hogy Mindszenty tényleg ott van, évek óta abban az épületben, és nem jöhet ki. Nem értettük. – Akkor miért nem fogják le? – gondoltuk. Meredten figyeltük a házat, talán fellibben a függöny valamelyik ablak mögött, és megláthatjuk. Képtelen szituáció volt, a téren sétáltunk, hangosan dobogott a szívünk. Mindenki. a padon újságot olvasóban is titkosrendőrt láttunk ... A

belehalt. Amikor nyáron megérkeztem, nagyapa ott ült a kivágott, hatalmas törzsű cseresznyefáknál, és mutatta, mi történt. Az arcán rendíthetetlen nyugalom volt, de én éreztem, hogy befelé sír, nyeli a könnyeit. Ez nekem történelmi lecke volt, és be tudtam azonosítani, nevesíteni, hogy kik tették ezt vele. A faluban bejáratosak voltunk sok családhoz. Barátaim voltak ott, Riskó Misiék, Kukucsákék, Sztankóék és Ambrusék, az ő szemszögükből figyelhettem családi életüket. Ők is átélték az erőszakos tézsesítést. Miért történt mindez? És ezek a miértetek kaptak egyszerű választ, hogy vannak olyan emberek, akik rombolnak és elveszik a másik földjét, jószágát. És

mezőre, leteríteni egy plédet vagy rossz kabátot, leheveredni, vagy felülni egy fára, és zavartalanul olvasni. A vakációk idején szerettem a falusi gyerekeknek mesélni. Kíváncsiak voltak, milyen „az a Pest”. Történeteket mondtam nekik, rémisztőeket is kitaláltam, ezért többeket estefelé haza kellett kísérni, mert féltek egyedül útnak indulni. Egyszer egy gyerek olyannyira beleléte magát a történetbe, hogy megijedt, leesett a cseresznyefáról, és eltörtött a karja. Megijedtem én is, de ez bizonyosság volt, hogy le tudom kötni mások figyelmét. Hetedikes voltam, és a nyári vakáció utáni első magyarórán házi feladatul kaptuk, Írjuk le egy nyári élményünket. Nagyapám Buksi kutyája megszökött a nyáron. Utánamentem. Kalandos nap volt. Ezt írtam le vagy hét oldalra, aztán meguntam, nem fejeztem be. Az órán Edit néni, akire ma is nagy szeretettel gondolok, kérte, én is olvasam fel a történetemet. Nekiláttam, aztán az ötödik oldal tájékán kezdtem izgulni, nagy botrány lesz, ha kiderül, hogy nem fejeztem be. A gyerekek feszülten figyeltek, én meg rögtönözve folytattam. Edit néni rájött a turpisságra, de nem szólt, és amikor mentünk ki az osztályból, magához hívott, és megdicsért. Biztatott, írjam le a teljes történetet, mert „a szó elszáll, az írás megmarad”. Ez az élmény meghatározó volt, sokkal jobban odafigyeltem ezután az irodalomra is.

Diákéveiben az akkori politika sokat lehetetlenített el egzisztenciálisan. Az otthoni biztos háttér mellett kik segítette lelki, nemzeti elkötelezettsége elmélyülésében? Milyen tanácsok alapozták meg további életét?

Sok jó tanácsot, biztatást köszönhetek a barátoknak, de az igazán mély kötődést a család, a rokonok jelentették. Az ő példájuk nagy hatással volt rám. Édesanyám testvérenek a férje, Mohai keresztapa negyven kiló volt, amikor hazajött a Gulágról. Mesélt az élményeiről. Kihajtották őket fagyott földbe krumpolit vetni. Néhány nap múlva kikapták a földből, és nyersen falták. Persze a kísérő katonára észrevette. üvöltözött, a levegőbe lőtt. Emlékszem, e történetnél keresztmama bejött a konyhából, kihívta keresztapát, hangosan mérgelődött, ne mondjon ilyet a gyerekeknek. Miért ne mondjam, hadd tudja meg, hangzott a válasz. A valós élethelyzetek tanítottak. Ezek a személyes megtapasztalások a világot nyitották meg előttem. Keresztapám, a talpig becsületes, tisztességes ember maga volt az élő valóság. Miért szenvedett? Hogy is volt ez? Keveset tudtam belőle kihúzni, ezért mindennek utána akartam nézni. Elkezdtem könyvtározni. Amikor a vakációra megérkeztem. Nagypapám első kérdése mindig az volt, na, mi újság Pesten, a nagypolitikában. Számítva Nagyapa kérdésére, naplót vezettem az eseményekről. Járt hozzánk újság, a Népszabadság és a Népsport, abból szemezgettem, tudatosan olvastam. Különösen két politikusra – akiről nagyapa mindig a legnagyobb tisztelet hangján szólt –, Adenauer kancellárra és De Gaulle tábornokra figyelt. De az újság jobbra mást írt, mint amit nagyapa mondott. Érzékeltem a kettősséget. Keresem a hátteret, a valóságot, ezért igen hamar hallgatni kezdtem a Szabad Európa Rádió adásait. Otthonról csak csekélyke zsebpénzt kaphattunk. Keresethez kellett jutnom, ezért már a középiskola első osztályában korrepetáltam. Nyelvtanra, helyesírásra és történelemre okítottam édesanyám munkatársának beteg gyermekét. Rendes fel kellett készülnöm, miként később a dolgozók esti iskolájába járó felnőttek korrepetálására is. Tollbamondásokat javítottam. Egy alkalommal korrepetáló órát tartottam, amikor váratlanul bejött a matematika szakos osztályfőnököm. Megtudván, mit csinállok, csodálkozott, de megnyugtattam: nem matematikát korrepetálok..., tudniillik matekból akkor éppen bukásra álltam. Az osztályfőnökömmel való váratlan találkozás megváltoztatta kap-

csolatunkat. Tisztelem, sokat tanultam tőle. Ha van nevelő, aki előttem példakép, az Agazoni József, a gimnáziumi osztályfőnököm.

Osztályfőnöke példája irányította végül is a tanári pályára?

Igen, de volt még több kedves tanárom az általános iskolában, például Takács Laci bácsi. Egyszer a földrajzóra helyett elvitt minket sétálni. Fogalmunk sem volt, hova megyünk. Váratlanul megálltunk a Blaha Lujza téren, a Nemzeti Színház előtt. Azt mondta: nézzétek meg jól, mert holnap ezt felrobbantják. Könnyek csordultak ki a szeméből. Láttuk a tekintetét, felfogtuk, hogy valami rossz dolog fog történni. Nem értettük, miért robbantanak. Tisztelettel gondolkodok Takács Laci bácsira, mert csak később értettem meg, hogy ez a tanulmányi séta milyen kockázatos lehetett. Nyulászki András, a tornatanárom is megmaradt az emlékezetemben. Egy időben a tornatermet nem lehetett használni, ezért télvíz idején a tanteremben maradtunk, és Nyulászki tanár úr a magyar sportsikerekről mesélt. Ekkoriban az olimpiák bővületében éltem, sportújságíró akartam lenni. Pílhál Gyurival ültem egy padban, és álmodoztunk az olimpiái aranyéremről, világsúcsról. Tizenhét éves lehettem, amikor kezemből került Németh László *Iskola Kakaskúton* című esszéje. Nagy hatással volt rám. Elszégyelltem magam, hogy miközben a pedagógusok megfeszítik magukat, hogy taníthassanak, addig én érzéketlen vagyok velük szemben, nem érdekel az iskola, és alig várom a vakációt. A Madách-gimnáziumban önképzőkört szerveztem, Kazimir Károly testvére, Éva volt a segítségemre. Az iskolaújságban több versem is megjelent.

Hogyan alakult ki íráskészsége?

*Ahogy a szabolcsi kis faluban, az oltani gyerekeknek a pesti életéről kellett mesélnem, a pesti bérház gyerekeivel a vidéki élményeket kellett megosztanom. Az olvasmányaimból és azokból, amiket láttam, hallottam, és aminek utánajártam. történeteket találtam ki, és azokat mondtam el. Az iskolában az osztálytársaim már elvárták élménybeszámolóimat. Nagypapámnak voltak kecskái, és a vakációk alatt az állatok mellett pásztorkodtam. Legeltetés közben írtam először kis versikéket a bányatoról, a málnásról, a fűzfáról, madarakról és egy lányról, aki olyan volt, mint a vadvirág az út szélén. Édesapám a verseimet odaadta a Csepel Újság szerkesztőjének, és 16 éves voltam, amikor az egyik megjelent. Néhány szavát megváltoztatták, s így épp ellenkező hatása volt a szövegnek, mint ahogy elképzeltem. Tiltakoztam, csak lassan nyugodtam meg, és a szerkesztőkkel, Hajdú Demeter Dénessel és Czirfusz Jánossal később jó kapcsolatba kerültem. Ezután eljártam a csepeli Munkás Olvasó Klubba, melyet Tamási Lajos vezetett. Ő az '56-os forradalomban született *Piros a vér a pesti utcán* című lízító verse miatt, a száműzetése után, a hatvanas években itt kapott „menedéket”. Életpéldája hatással volt rám. Az ötödik alabárdos című versében önmagát írta meg. A lényege: mindenki halott a színpadon, paradicsomvár rajtuk, a függöny lehull, utána a színészek felállnak, kimennek a függöny elé tapsra, csak az ötödik alabárdos marad a földön, mert ő tényleg meghalt a királyért. Annak a nemzedéknek sorsa, drámája elevenedik meg ebben a versben, amelyik hitt a '49-es rendszerváltásban, de végül '56 ráébresztette őket, hogy hazug a rendszer, és ebbe erkölcsileg tömegesen haltak bele. Tamási Lajos miatt nem lettem elvakult kommunismagyűlölő; megnéztem, ki az, aki kiérdemli, hogy gyűlöljem. A csepeli Munkás Olvasó Klub egyik összejövetelén. 1968 elején átéltem egy sajátos drámai helyzetet. Az új gazdasági mechanizmus ideje volt ez, és fordulat sejtett a politikában, Közép-Európában. Ekkortájt a klubban már nagy hírű esteket rendeztek. Egy ízben*

gést kellett átelnünk. Azokból a napokból ez maradt meg bennem. Aztán napokig újra a pincében laktunk. Később történt valami, ami gyorsan elliláló reményt adott. Emlékszem, unokatestvérem – édesapám testvérenek a fia –, Lezsák Misi jött fel hozzánk, lódenkabát volt rajta, kigombolta, szétnyitotta, és láttuk, géppuska van nála. Életemben először láttam fegyvert. Édesapám éktelen haragra gerjedt, hogy ezt én láthattam. Misi orvosnak készült, a Nemzetőrség tagja volt, mentőápolóként is segített. Akkor, novemberben, már menekülnie kellett. Disszidált, Stuttgartba került. Kiváló képességei révén úgy megtanult németül, hogy könyveket fordított, a *Stuttgarter Nachrichten* című lap olvasószerkesztője lett, végül vezető szerkesztőként ment nyugdíjba. Az első nyugati utamat neki, az ő meghívásának köszönhetem. Amikor fölvetődött, hogy mint '56-os forradalmárnak, neki is járna elismerés, elhárította. Azt mondta, nem jár azért semmi, ő csak tette a dolgát... Nemrég halt meg.

Mindszenty bíborost említette az inémt. Milyen emléket őriz róla?

Azon a bizonyos estén, november 3-án szólalt meg Mindszenty József bíboros hercegprímásunk másodszor a Magyar Rádióban. Érces, fém hangja maradt meg hét éves tudatomban, ám ez még talán meg is fakult volna, ha nem vési belém egy élmény: édesanyám ott ült az ágy szélén, akartam neki szólni, ő viszont odahajolt a kis fekete rádióhoz, és figyelt. Észrevettem rajta, hogy sír, és összekötöttem a bíboros kemény és határozott hangját anyuka könnyeivel. Nagyon megrémültem. Megkérdeztem miért sír, de láttam, hogy anyuka mosolyog. Örömkönnyeek csillogása volt a szemében. Kisgyermekként akkor még nem tudtam, hogy léteznek örömkönnyeek is, de megnyugodtam. Nagyon jó érzés töltött el. Teltek-múltak az esztendőik, és a családi beszélgetésekben kapott, visszafogott válaszok még

hatvanas évek közepén-végén történelmi versenyeken vettem részt, amelyeken 1956 is téma volt. Családunk forradalomnak mondta, de abban az időben életveszély volt ezt kimondani. A vetélkedőkre készülve forrásokat, könyveket kerestem. Ha ismertem egy mű címét, és ki akartam kölcsönözni, azt a választ kaptam, az nem adható ki, zárolt anyag. Ez képtelenség. Mi az, hogy ott van egy könyv, és én nem nézhetem meg? Akkor miért van ott? Csak kutatók kaphatták meg, külön engedéllyel. Ekkor határoztam el, olyan helyre megyek majd dolgozni, ahol „tiltott gyümölcsöző”, zárolt könyvekhez juthatok. Érettségi után, hogy pénzt keressek, előbb kocsikísérő rakodómunkás voltam, ezt követően pedig segédmunkás lettem az Országos Széchényi Könyvtár rárakospartolai kisnyomtatványtárában. A jó Isten segített, hogy a zárolt anyagokhoz hozzájuthattam, és azokat olvashattam. Így kerültek a kezembe a közelmúlt magyar történelmével kapcsolatos rölapok, plakátok vagy a háború utáni, a különböző pártok szerveződésére felhívó tájékoztatók. Mosolyogtam is olykor azon, hogy míg az olvasóteremben a nagy hírű kutatók nem juthattak hozzá a korabeli dokumentumokhoz, addig én, a tizennyolc-tizenkilenc éves segédmunkás, igen.

A szülői ház, illetve az iskolai nevelés értékrendbeli különbözősége jelentett-e nehézséget, zavart fejlődésében?

Mindig is az élethelyzetek tanítottak, amelyeket képes voltam az akkori tudatom szerint kezelni, rendezni magamban. Ebben soha nem gátoltak, inkább finom és érzékeny segítséget éreztem a családban és az iskolában egyaránt. Testvéreimmel a vakációkat egy szabolcsi kis faluban, Felsőszécsényen töltöttük, anyai nagyapámnál. A hatvanas évek elején történt az erőszakos tézsesítés. Nagyszüleimnek volt egy nagyon szép gyümölcsöse, de elvették tőlük. A nagymama 1961 márciusában a gyötrelmekbe

vannak, akiknek ezt el kell viselniük. Ez akkor tisztult le bennem. A falusi élet természetközeli világát Felsőszécsényen tanultam meg. Volt is feszültség bennem. A falu és a város ellentéte, szépsége és minden csúfsága. Pest, a főváros, a körút világa, a Klauzál tér, a gangos ház, a Kertész utcai iskola, a rongylabda az udvaron, mind nagy ajándéka életemnek. Ugyanígy az osztálytársak, az éppen felkapaszkodó vagy gazdagabb családból származók, akik életét közvetlen közelről figyelhettem. A gyermekkor sok-sok élménye évtizedekre elkísért. Ma is halom, hogy édesapám énekel valakiről, aki azt kérte, ha meghal, temessék mellé a hegedűjét. Bennem ez a szó: hegedű, mitikus tartalomná nemesedett. Meg akartam tanulni hegedülni. Második vagy harmadik osztályba járhattam, amikor a felsősök énektanára a szünetben beszólt az osztályterembe, hogy aki hegedülni akar tanulni, jelentkezhet. Nagyon boldog voltam. Délután kellett visszamenni az iskolába. Össze is jöttünk vagy húszan, de hegedűt nem láttam. Bejött a tanár és közölte, húsz forint lesz havonta a tandíj. Egy világ omlott össze bennem. Szégyelltem volna otthon húsz forintot kérni, mert az akkortájt nekünk nagy pénz volt. Sokakhoz hasonlóan mi is nehezen éltünk. '58-'59 telén a húgommal a szénporból szedtük ki a szén, hogy legyen egy vödörre való a fűtéshez. Éreztük, hogy édesanyánk erején felül dolgozik, édesapánk is mindent megpróbál. Jó lecke volt az élet. Megtanultuk becsülni a keveset.

Iskoláskorában legfőképp mi kötötte le?

Kisebbségek a mesék érdekelték. Emlékszem, első könyvem egy Benedek Elek-mesekönyv volt. Szokásom lett, hogy a félretett uzsonna- és zsebpénzekből, húsvéti locsolópénzből könyveket vásároltam, de nem olvastam el azokat, hanem tartogattam a nyári szünidőre, Felsőszécsényre. Nagy élmény volt a vakációban reggelente kimenni a laposra, a

Veres Péter volt a vendég. A vitában a '45 utáni történések felülvizsgálatát hozták elő, és arról volt szó, mit írnak az újságok. Jelentkeztem, elmondtam, mit írt a Népszabadság, máshol meg pont az ellenkezőjét hallottam. Kijelentettem, a lap nem az igazat írta. Döbbsent csend lett. Veres Péter felállt, iszonyú indulat volt az arcán, mert érintette a dolog. Dühösen az asztalra csapott, és azt mondta: a kutya úristenit. nekünk pedig ne hazudjon senki. Azon az esten még jobban megnőtt a szememben Veres Péter, akit addig is nagyon tiszteltem. Az Olvasó Klubban olyan embereket ismertem meg, akik egyszerű, tisztességes gyári munkások voltak, és egészségesen gondolkodtak a világ dolgairól. Benke Laciék igazágérzetét édesapám is hitelesítette.

Egy újabb alkalom a valóság megtapasztalására ...

Így van. Verseim egyébként megjelentek a Csepel Újságban, majd az Ifjúsági Magazinban. A Magazin későbbi szerkesztőjét, Földesi Józsefet, és főszerkesztőjét, Gerencsér Miklóst ez idő tájt ismertem meg. Becsültem mindkettejüket. Főleg az a konfliktus hitelesítette előttem őket, amikor az abortusz ellen jelentettek meg egy fotót a címlapon. Az ügy nagy port kavart, majdnem elvesztettek állásukat. Évtizedek múlva a lakiteleki Antológia Kiadónál jelentettük meg Gerencsér Miklós Vörös könyvét, az első kommunista vészorszak, az 1919-es kommün 133 napjának kordokumentumát.

A diákélet naponta új ismeretekkel, élményekkel gazdagította. Gondolom, ez idő tájt alakult ki az irodalom és a történelem iránti érdeklődése. Melyek voltak kedvenc olvasmányai?

Ezt a kérdést egyszer, majdnem ugyanabban a formában már hallottam. 1969-ben, húszévesen kerültem Lakitelekre, képesítés nélküli tanárnak. Kiss János, az igazgatóm szólt, menjek Szegedre, jelentkeztek a főiskolára. Legalább le-

gyen papírom, hogy jelentkeztem, és akkor helyettesíthetek oroszból, amíg meggyógyul az orosz tanár, aztán mehetek a tanyasi iskolába tanítani. Egy nap szabadságot kaptam. Nem merem bevallani, hogy nincs pénzem vonatjegyre. Kora hajnalban stoppal indultam Szegedre. Egy részeges motoros elvitt Alpárig, onnan nagy nehezen eljutottam Félégházáig, majd egyre lassabban tovább. Már délután fél négy volt, és még mindig bandukoltam az országúton abban a reményben, hogy majd csak felvesz valaki. Kétségbeestem. Már az is megfordult a fejemben, hogy visszafordulok. De mit fogok mondani az igazgatómnak? Ekkor állt meg melletttem egy Zastava. Szegedre tartott. Útközben kaptam azt a bizonyos kérdést a vezetőtől. Kíváncsi volt irodalmi olvasmányaimra, a magyar érettségimre. Kifaggatott az érettségi tételről, a magyar költészetéről, Juhász Ferencről, Nagy Lászlóról és egy könyvtárban fellelt izgalmas Kányádi Sándor-versről. Kirtartóan kérdezgetett, mit olvasok még. Már kezdett idegesíteni a dolog, így hát odavettem Németh László nevét, az Iskola Kakaskútján című esszéjét és nagyregényét, az Égető Esztert, meg Tamási Áron nevezetes '56-os memorandumát, a Gond és hitvallást. Az utóbbin nagyon meglepődött. Megfejeltem még azzal, hogy az Irodalmi Újságot is olvasom, a forradalom idején megjelent lapszámot. Kis szünet... Gondoltam, most fog kitenni a kocsiból. De nem. Tovább faggatott. Időközben megérkeztünk Szegedre. Ki akartam szállni, mondván, egy barátomhoz készülök, ő azonban türelemre intett, mindjárt célhoz ér. Befordultunk egy hatalmas kapun, kiszálltunk. Megkért, segítsék a könyveit felvinni az emeletre. Miközben kinyitotta a csomagtartót, a következőt mondta: Ez itt a Tanárképző Főiskola, én dr. Nánási Miklós vagyok, a Pedagógiai Tanszék vezetője. Döbbsenten álltam. A folytatás még meglepőbb volt: – Vegye úgy, hogy felvettük a főiskolára. – Félelmetes fordulat... Utóbb kiderült, Micu bácsi, azaz Nánási professzor úr jól ismerte a lakitelekieket, sokan nála

vizsgáztak. Az úton föltett kérdéseivel s a kapott válaszokkal fölmérte irodalmi-történelmi ismereteimet. A sors keze volt ez, amely a pályára irányított. Ösztönzést adott, hogy komolyan vett. És a folytatás is olyan volt azon az esten, mint egy tündérmesében: felvittem a könyveket, kifaggatott, kaptam egy vacsorát és egy külön szobát, ráadásul egy kis pénzt is, hogy a hajnali vonattal vissza tudjak menni Lakitelekre. Becsengetésre ott voltam az iskolában. Elmeséltem János bácsinak a különös kalandot, s hogy felvettem a főiskolára. Később Nánási Miklós könyvéből vizsgáztam, nevelésemletről. Szó szerint bevágtam az egész könyvet!

Az irodalom központi helyet foglal el életében.

Irodalomhoz, történelemhez sokat olvastam. Egyetemre szerettem volna menni, magyar-történelem szakra, de akik a továbbtanulást különféle szempontok alapján javasolták, nem támogattak. Ezután került szóba a tanárképző főiskola. Bizonytalanság volt bennem: várnom kellene egy évet, édesapám betegeskedik, édesanyám túldolgozza magát, pénzt kell keresnem, hogy ki tudjam taníttatni magam. Érettségi után segéd munkásnak álltam be a Kohászati Alapanyag-ellátó Vállalathoz. Egy művezető segéd munkása voltam. Nem érttem, hogy mi szükség van rám. Két hónap múltán otthagytam őket. és olyan helyet kerestem, ahol trógerolni kell. Ez volt a Vegyipari Nagykereskedelmi Vállalat. Háztartási boltokba szállítottuk ki a hypót, vegyi anyagokat. Nagyon kemény munka volt, jól is fizettek. Közben már kerestem a lehetőséget, hogy könyvtárban dolgozhassak. Megint a jó sorsom segített: amint említettem már, az Országos Széchényi Könyvtár rákospalotai kisnyomtatványtárában felállású könyvtári segéd munkás lettem. Olyasvalakit kerestek, aki fel tud mászni a létra legmagasabb fokára, és képes a legfelső polcon is pakolni, tisztogatni. rendet tenni. A fizetség csekély volt, de

boldog voltam. mert „beszabadultam” egy olyan birodalomba, ahová tényleg nehéz bejutni. Már az első munkanapon találkoztam az egykori református lelkésszel. nemzetgyűlési, parasztpárti képviselővel, művészeti íróval, Szij Rezsővel. Ott politikai nézetei miatt eltiltották, hivatását nem gyakorolhatta, ide száműzték. A beérkező köteles példányokat kellett lajstromoznia, ilyen méltatlan munkája volt. Micu bácsihoz hasonlóan ő is alaposan vizsgáztatott. s aztán a bizalmába fogadott. Olyan mély kapcsolat alakult ki közöttünk, hogy amikor megnősültem - édesapám ekkor már nem élt -, őt kértem fel házassági tanúmnak.

Jókor volt jó helyen...

Rezső bácsi csodálatos előadásokkal bővítette ismereteimet, alakította történelem-szemléletemet. Sokat köszönhetek neki. Ha nem egyértelmű dologba botlottam, utánajártam, kritika nélkül semmit sem fogadtam el. Mindent a valóságélményen keresztül próbáltam érzékelni.

(Részlet a Himnusz kívülről, belülről című könyvből.
Beszélgetőtárs: Spangél Péter.)

Magyari Barna Stressz ül a kombájnbán

monoton szempillám néhány sötét páfrány arcomon nagy divány pihen a ránc sárgán

számban a szende rim szatíroktól jajdul betűk szép melleit fogdossa a hangszály

erkölcsi viskóban nincsen ami égne bújják a szexkóma milliák bőrébe

sok nő méri báját áru ösztöneit forinttal hígítják testi örömeink

forrasztott bakniján bármit láttat a kor két vers közt a hiány gondokkal megpakol

a bánat hullámán mindig jó a vétel léleknek száz magány a számlázott tétel

korunk mellkasában lüktet néhány paraszt stressz ül a kombájnbán idegileg aratsz

ember-naptáramon nincsen soha ünnep a problémák nagyon övön alul ütnek szüntelen vigécek az anyagi hadak kint a válság tépked s belül csipkénk szakad

megcsavart jellemeik szikkadnak a gondban hitték még nevetnek de ajkukon pont van

RÉSZLETEK AZ AKVÁRIUM CÍMŰ REGÉNYBŐL

Tóth Krisztina

Be kell avatni

Jóska bácsihoz imádtak bejárni az asszonyok, mert olyan diszkrécióval, sajátos eleganciával továbbította az információkat, hogy azok az ő szájában szimpla pletykából rögtön bizalmas értesüléssé nemesedtek, első kézből kapott, nélkülözhetetlen hírré. Az anyagokról pedig úgy tudott beszélni, hogy a síma, apró mintás vég kartont megemelve, a vevő szeme előtt már ott lengett a derékban karcsúsított sikkos nyári ruha. Mondták is, hogy szerencséje van a Veronkának, amiért ilyen tanácsadója lehet. Nagyon meglepődtek volna, ha a néni elmeséli nekik, hogy Jóska bácsi soha még egy konyharuhára való anyagot se vásárolt nekik a bolt készletéből, hogy csak és kizárólag zsebkendőket hozott haza, és Verácskának életében még rá szabott saját ruhája nem volt, ahogy a család többi nőtagjának sem, mert mindezt Jóska bácsi fölösleges pénzkidobásnak tekintette, az asszonyok rábeszélését a surcvászonra, köpperszalagra, az ügyesen elejtetett bókókat és a derék köré próbált puplint pedig egyszerű munkának.

– Majd felöltözteti, aki elviszi – mondogatta mindig Verára. Ennek ellenére eléggé meglepődött, amikor ez az elvétel először szóba is került.

Az üzletbe rendszeresen bejárt egy kövér, kontyos asszony, aki – mint az a hosszú, véget nem érő válogatás alatt kiderült – a saját, mamlasz fiát akarta volna összehasolni a lánnyal. Jóska bácsi ismerte a nagydarab, izzadékonny,

lúdtalpas gyereket, aki még húsz fölött is gyakran elkísérte az mamát a bevásárlásra, és engedelmesen lavírozott a csomagokkal az árusok között a tömegben. Hízásra hajlamos, álmagat arcú fiú volt. Nem sokat tudtak róla a környékeliek. Rossz hírt éppen nem hallották, de észre se igen vették volna a gyereket, és Jóska bácsinak se jutott soha eszébe, pedig jót tett a társalgásnak, ha név szerint rákérdezett a vevőknél a kedves rokonokra. Az anyja eldicsekedett vele, hogy a gyerek már állásban van a BESZKART-nál, éppen ideje, hogy családot alapítson. Jóska bácsi elengedte a füle mellett a célzást, és csak annyit fűzött az újsághoz, hogy a BESZKART az jó hely, nyugdíjas állás, a pamutvászon méterére pedig rá kell számolni két centit, mert nincs beavatva.

Otthon aztán nem győzött puffogni Edit néniék, hogy ő nem egy kalauznak szánta a gyereket, hát mit képzelnek ezek. Egyáltalán nem tudta, hogy az a fiú pontosan mit csinál a BESZKART-nál, lehetett akár villamos vagy buszvezető is, Jóska bácsi mindenestre két kalauz-egyenruhát vizionált rá, és egyáltalán nem volt elragadtatva a látványtól. Azt ugyan maga is érezte, hogy Vera a klasszikus értelemben nem szép, de abban is biztos volt, hogy azt a fajta, ahogyan ő nevezte, olaszos különlegességet, amit a lányban meglátott, nem egy BESZKART-kalauz született felragyogtatni a maga irizáló, titokzatos sokszínűségében.

Vera érettségire elérte a százhetvenhárom centiméter testmagasságot, ami-

vel a lányok között kimondottan nagy-nak számított. Igaz, nemcsak ő maga volt nagy, hanem a keze, a lába, és sajnos az orra meg a füle is, amit viszont telt, formás ajkai és fényes, sötét tekintete kellemesen ellensúlyozott. Korábban a néni szoros copfba vagy lófarokba fogta a haját, amit Vera kissé elálló füleinek felső, rózsaszín karéja gyakran kikanalított a sötét haj közül. Nagylányként azonban megtanulta laza lófarokban viselni a haját, ami így teljesen elfedte elálló füleit. Hosszú, kecses alakját magas sarkú cipővel nyújtotta, amitől fél fejjel magasabb volt Jóska bácsinál és bő fejjel az egyébként se túl magas Edit néninél. Úgy nős, mint a kukorica – mondta mindig a néni, aki egyébként valószínűleg életében nem járt kukoricaföldön, de náluk annak idején mindig ezt mondogatták a szülei, ha jöttek az unokatestvérek, ahogyan más családokban bolondgombát szoktak emlegetni. Edit néni unokatestvérei egyébként sose tudták megmutatni, hogy a nyelven kívüli valóságban meddig nőttek volna, mert még végleges, felnőtt testükbe való lassú megérkezésük előtt eljutottak egy másik, légnemű testbe, az emléküik pedig soha többé nem nőtt tovább, megmaradtak akkorának, amekkorának a halványuló, cakkos szélű képek megőrizték őket.

Verát nagyon idegesítette ez a kukoricához való buta hasonlítgatás, jobban szerette volna, ha például manóknak alkatúnak titulálják. Abban minden esetre biztos volt, hogy a hozzá illő férfi magas, szőke és mindenképp gazdag

Fotó: Marjai Judit

lesz. A fehér ló helyett megmagyaráz-hatatlan módon fehér cipőt társított a fantomképhez, valamint fehér zsavolya nadrágot és kesztyűt. Amikor a fésülködő asztal előtt készülődve, haját laza hullámban a fülére eresztve lefestette álmai férfiját a látszólag semmire sem figyelő Edunak, aki ütemesen simogatta az ágytakarót, mintha teljesen ránc-talanná akarná egyengetni maga körül, az váratlanul felnézett, és nyálbuborékos vigyorral kijelentette, hogy akkor az a boncnok fiú, aki bejár kettes belről, az a magas szőke.

Vera rámeredt, de mivel Edut nem volt szokás lehülyézni, csak annyit felelt a hajkékét tisztogatva, hogy az nem valószínű, hacsak nincsen neki autója. Edu később komoly energiákat fektett abba, hogy megtudakolja, van-e a bonsegédnek gépkocsija, de miután mindenki kinevette a kórházban, aggódni kezdett, nehogy azt feltételezzék, hogy neki magának tetszik a fiatalember, és Edit néni esetleg összeszidja a kérdezősködés miatt.

Nyár derekán jártak, túl voltak Vera érettségijén, túl a ballagáson, az első, mégiscsak méretre varratott, harangszabású, derékban karcsúsított ruhán és azon a felvételi beszélgetésen is, amelynek alapján Verát szeptembertől fölverték a kórház kartonozójába irodai munkára. Egyelőre azonban még csak július volt, olyan tomboló hőség és szárazság, hogy a piac lelakolt pultjai és bódéi felett még késő este is ott lengett az erjedő zöldségek és kukába dobott halfejek szaga.

Jóska bácsi megint későn zárt. Már alkonyodott, amikor lehúzta a bolt vasredőnyét, és hazaindult. A szük utcáska végében éppen lebukott a nap. Hosszúra nyúlt árnyékok vetődtek a sötéten fénylő macskakőre. A nyitott ablakokból vacsorázó családok és rádió hangja szűrődött ki, a vedlett házfalak között megrekedt a levegő és a konyhákból kiszivárgó ételszag. Jóska bácsi éhes volt, remélte, hogy megvárták a vacsorával, bár azon sem lepődött volna meg, ha Edit néni már a tányérokat szedi össze, amikor hazaér, hogy néma szemrehányással utólag melegítse meg az ő adagját.

A gangra néző bejárati ajtó ki volt tárva. Edit néni gyakran kinyitotta főzés közben, hogy kiszellőztesse a gőzt és a zsírszagot, sőtétedés után azonban sose hagyta nyitva. A sámlival kitámasztott ajtóból Jóska bácsi arra következtetett, hogy otthon ma is sokallják a késést. A konyhába lépve azonban kiderült, hogy nem csak, és főleg nem az ő késéséről van szó, Vera tudniillik szintén nem ért még haza, és nem is tudják, merre jár. Jóska bácsi a későn jövő alázatos szerepéről pillanatok alatt áthangolódott a bosszankodóéra, úgyhogy mindjárt rá is förmedt Edura, hogy ne vakaróddzon már, hanem terítsen meg, mert egy percet se várnak tovább. A valódi aggodalom és alamuszi megkönnyebbülés elegyét legcélszerűbbnek látta kopogós szigorúsággá darabolni, ami meg is ijesztette Edut. Ügyetlenül, zörögve terített. A néni hallgatott, mert hirtelenjében nem talált olyan mondatot, ami ne fokozta, hanem oldotta volna a feszültséget, és közvetve ne Verára vonatkozott volna. Amikor már a grízes tésztát is befejezték, Jóska bácsi a nőkhöz fordult, és megkérdezte, hogy mégis mit gondolnak, a Vera ilyenkor hol véreres, fészkes, ragyás, redves büdös francban van. Edu, akit a vészterhes hallgatás már idáig is nagyon meggötört, és akit a kitárt ajtó szokatlan látványa mellett a néma kanalazás is szinte a sírás szélére sodort, rávágta, hogy szerinte avval a műtőssel találkozik, akinek fehér cipője van. Edit néni döbbenten nézett, Jóska bácsi lassan felvonta a szemöldökét, és úgy is hagyta a homloka közepére szaladva, amíg Vera este tízkor haza nem ért. A konyhában rögtön a belépés után megkapta a Jóska bácsitól élete második pofonját.

A kiabálás már csukott ajtó mellett zajlott. Verának, akinek kész meséje volt egy beteg osztálytársnőról, és aki egyáltalán nem szándékozott volna beavatni a szülőket a kezdődő szerelembe, részletesen be kellett számolnia az egész estéjéről. Edu a műtősfüval, ahogy mondani szokás, belefingott a nullás lisztbe. Nemcsak azt kellett tisztázní, hogy az illető nem is műtős, hanem azt is, hogy igenis van neki rendes szakmája. Jóska bácsinak elég határozott fogalmai voltak arról, mi számít tisztességes szakmának. Így se csillapodott le, még éjfélkor is égette a villanyt, töltögette a pálinkát, és azt motyogta, hogy micsoda mocсок egy világ ez, micsoda egy mocсок élet, hát ő nem egy majom műtősnek vagy egy lúdtalpas kalauznak szánta a lányát.

– Ez még azért változik majd – mondta Edit néni tárgyilagosan, amikor a nővér az üvegfalon át megmutatta az újszülötet. Egy pillanatig tartott az egész, mert vissza kellett vinni a kék fény alá. Vera elengedte a küle mellett a megjegyzést. Halálosan kimerült volt, nem érdekelte ez a kis vernyogó, sárga lény. Csak aludni szeretett volna, akár hetekig.

Lali viszont fel volt dobva, mindenféle ennivalót cipelt be. Teletömte a közös hűtőt, és erőszakoskodott, hogy Vera egyen. A nővér nem volt hajlandó a kezébe adni a gyereket, mert hivatalosan csak steril falon át volt szabad nézni, de kapott egy százast, mire lesütött szemmel mégiscsak kihozta. Lali úgy állapodott meg Verával, hogy az Egri csillagok című film alapján Gergőnek nevezik a kicsit. Ha meg véletlenül lány lesz, akkor Vicának, azaz Évának. Csakhogy ez a kislány egyáltalán nem emlékeztetett a Venczel Verára, sőt, az se látszott rajta, hogy kislány. Inkább lehetett volna fiúnak nézni, ha már egyáltalán valaminek. Ráncos, öreg feje volt és a két fülén szőrcomó éktelenkedett, mit valami kis ördögfajzatnak.

A nővér elmagyarázta, hogy a koraszülött babáknál ez teljesen normális, de a Lali azt gondolta magában, hogy attól még, hogy normális, nem szép. Amikor megkérdezték, hogy mi legyen a kislány neve, akkor bemondta, hogy Vica, aztán rögtön helyesbített a hivatalos Évára, nehogy a hülye nővér tényleg beírja a Vicát a születési könyvbe.

A váróban izgatott apák járkáltak, köhécseltek, ropogtatták az ujjaitak. Edit néni senkit nem ismert itt, mert hiába erősködött, hogy Verának a Péterfyben kellene szülnie, ahol ő maga is csecsemős volt valamikor, és ahol őt is, meg szegény Edut is úgy szerették, a Lali mindent jobban tudott és kijelentette, hogy a Kútvölgyibe kell menni szülni. Hogy ő utánakérdezett, és a Kútvölgyi a legjobb kórház, az összes pártfunkci felesége itt szül, ennél jobb hely nincs. El fogja intézni – mondogatta még a nyáron a lángosozóban – a Kútvölgyit, még ha a gatyája rámegy is. És elintézte.

A folyosón, ahová Verát kiküldte a nővér, hogy járkáljon egy kicsit, egy kiütéses arcú nő tipegett a fal mellett meggörnyedve. Nem tudott felegyenesedni a varrástól, ezért a csempét tapogatva araszolt előre, mint a haslövéses katonák a partizánfilmekben, mielőtt összerogynak. Vera ismerősnek valahogy találta, de hirtelen nem tudott rájönni, honnan. Később újra látta a társalgóban, köszöntek is egymásnak, de még mindig képtelen volt nevet rendelni az emlékeztében a nő szabálytalan, egérszerű arcához.

Lantos Marika volt az. Élete első, és egyben utolsó gyermekét hozta a világra. A nővér, akinek Lali sok pénzt adott, elpletykálta, hogy Lantos Marika egy Szovjetunióban már elterjedt injekciós kezelést kapott a terhessége alatt. A kalcium-injekcióknak az lett volna a feladatuk, hogy megakadályozzák az anyai szervezet kalciumvesztését, vagyis a fogak és a csontok állagának romlását, ami gyakori probléma. A kilenc hónap alatt befecskendezett adagoknak azonban az lett a következményük, hogy a

magzat csontjai is túl korán megszilárdultak, elvesztették a születéskor szokásos rugalmasságukat. A nővér eltűzött gesztusokkal, suttogva ecsetelte, hogy a szovjet mintára végrehajtott kezelés miatt a gyerek kutasca a feje tetején teljesen összenőtt, bezáródott, minimálisan se tudja alkalmazkodni kínálkozó szük helyhez.

– Így, e, beszorult – mutatta két kézzel, a hangját lehalkítva a lány, mintha imádkozna.

Elmesélte, hogy gyerek a szülőcsatornában rekedt és nem tudták onnan kihúzni. Lantos Marikát megoperálták, de magzat meghalt, neki magának pedig soha többé nem lehetett gyereke.

– Ilyen volt a feje neki, ni – suttogott a lány, tojást formálva a két kezéből. Vera nem bizonyult olyan hálás közönségnek, mint az apuka. Félrefordította a fejét a tintaceruzával megjelölt kórházi párnán és megkérte szépen nővérkét, hogy ne traktálja őt rémtörténetekkel. Legközelebb, amikor újra látta a kiütés homlokú, elgyötört fiatalasszonyt, oda-szólt neki, hogy szervusz, Marika. A nő kifejezéstelen lárvaarccal pillantott fel, és igazított valamit a köntösén. Lehet, hogy mégsem ő volt. Vagy csak nem jutott eszébe, hogy az a hajdani barna hajú kislány a szomszéd házból ez a magas, szőke asszony lehet.

Klárímama is bejött a kórházba, persze nem látogatási időben, hanem este, és a bejáratról sikerült magát bepanaszkodnia egészen az éjszakás nővérek ajtajáig. Ott aztán újabb akadályba ütközött egy kilépő köpenyes nővér személyében, aki végignézett rajta, és kurtán közölte, hogy ez egy steril osztály, itt újszülöttek vannak. Klárímama azt felelte, hogy nincs a világon még egy személy, aki ónálá sterilebb, de ha van, mutassa meg a nővérke, talán azok a pici újszülöttek a sütőtepsikben sterilebbek, na, az lehetséges, de a többiek biztosan nem, ő éppen az imént mosott kezet. És felmutatta a tenyerét.

A főnővér negyed óra elteltével azon gondolkodott, hogy leszól az ügyeletes orvosnak. Vagy inkább a rendész elv társnak, annak van fegyvere is. Vera már aludt, ahogy a többi asszony is mind aludt a vaságyakon a fertőtlenítőszagú termekben. Az újszülöttek szorosan bepólyálva és megszámozva feküdtek a helyükön, ez a csavargó külsejű néni pedig váltig itt hangoskodott, hogy márpedig ő látni akarja azt a kicsikét, mert holnap öneki már vidékre kell visszamennie, és ki tudja, mikor lesz újra penzta a székesfővárosba utazni.

Így mondta, hogy a székesfővárosba. Ettől hirtelen valóban egy népszínműbe képzelte magát, amelyben ő volt gyámoltalan, falusi öregasszony, aki elbátortalanodva bolyong a nagyváros részvétlen utcáin, és lám, eljut végül a kórházba, ám egy könyörtelen nővér miatt éppen a cél előtt kellene visszafordulnia. A nyomaték kedvéért sírva készült fakadni, ám a zsebkendőjével kirántott a zsebéből egy nagy adag szotyolát. Egyenként kellett a magokat felszedegetni a műkőről, a nővérke lába mellől. Határozottan kezdett kínossá válni a néni jelenléte. A nővér úgy döntött, inkább kihozza neki egy percre a csecsemőt, csak tűnjön már el, de az anyát nem volt hajlandó felébreszteni. A néni beleegyezett, és amikor a nővér elindult az újszülöttek hálóterme fel, suttymban elropogtatott egy-két szotyit.

Hosszú percek teltek el. Klárímama már attól kezdett félni, hogy a nővér tényleg a nyakára hoz valami rendészt, amikor az ismét megjelent a folyosón. Azt mondta, meg kellett várni, amíg a babát lámpázzák, kék fény alá kell fektetni minden este, mert egy kicsit még sárga szegényke. És felmutatta a csomagot.

– Hú, de kis rusnya vagy! – rikkantott az öregasszony, és mielőtt a nővér észbe kaphatott volna, háromszor jól megköpködté az újszülöttert.

– Muszáj voltam – szabadkozott az elkerekedett szemű nőnek, aki, mihelyst magához tért, sarkon fordult

és menekítette is vissza a csecsemőt a többihez. Csak úgy kopogtak a magas szárú, fűzős cipői, ahogy szedte a lábát, szinte futólépésben.

– Muszáj voltam – ismételte vállvonogatva a néni –, nehogy ilyen satnya maradjon szegényke.

Aztán elindult kifelé a kórházfolyosón.

Nagy csend volt. Nem vajúdott senki a harmadik emeleti szülőszobákban, csak a kicsik sírása hallatszott ide távolról, szúrten, mintha egy másik épületből szivárogná. El is felejtette megkérdezni, hogy hívják azt a szegény gyereket.

Máglya

A néni halála utáni nyár végi, kora őszi hónapok bizonytalanságban teltek: Verák állandóan attól félték, hogy Edut egyszer csak oda kell majd költöztetniük magukhoz. A szomszédok rá voltak állítva, mint a titkosrendőrök, hogy minden lépését figyeljék, nehogy véletlenül felgyújtsa a lakást, megmérgezze magát, nehogy ne mosakodjon, vagy elfelejtse befizetni a számlákat.

Edu mindent akkurátusan megcsinált, és közben mondta is a sorrendet: elzárom a gázt, aztán még egyszer megnézem, hogy elzártam-e a gázt, megszámolom a visszajárót, leviszem a szemetet. A nővére holmijait néhány nappal a temetés után szemeteszákokba pakolta és válogatás nélkül mindent a Hitközségi irodára vitetett Lalival. Az asszonyok át se nézték, amit küldött: dobták a szemétre az egészet. A néni naftalin szagú ruháiból szinte semmit sem tudtak volna használni, mindene agyonhordott és kopott volt.

Edu naponta bevásárolt, és mindig hangosan kimondta, mennyi pénz van távozáskor a tenyerében. Kivonni nem tudott, ezért ha a pénztárosnő azt mondta, hogy visszajár hat negyven, akkor komor arccal ellenőrizte, hogy tényleg hat negyvenet adtak-e oda neki. Mindig stimmelt, ettől aztán felderült.

– Nem eszek meg olyat, aminek már nincs jó szaga – figyelmeztette magát, aztán jóízűen elfogyasztotta a már felfelé pöndörődő, izzadó parizert. Péntek délelőtnöként kitakarított. A szőnyeget feltekerte, levitte a porolóra, (feltekerem és úgy viszem le a szőnyeget), kiverte prakkerrel (ütöm a prakkerral, így, oldalt állok, ne jöjjön rám a por), az üvegfelületekre citromot meg ecetet használt (citrom levivel meg ecettel dörögölöm), a bútort nyers krumpli levével fényesítte (ettől lesz szép, mint újkorába’), éppen úgy, ahogy a nénitől látta. Az ágyneműt nagy nekiveselkedéssel kifőzte az alumíniumlábasban (gázt kinyitom, aztán megnézem, nem aludt-e ki a fazék alatt), kikeményítette (nem hagyom állni benne, mert csak megnyúlsododik), és vasalta (kezemre vigyázok, auúú, azt a hétszázát neki, rohadt kurva dög vasaló, kutya faszáért füstölög így).

Lali, amikor meglátta a vaskorlátra kiteragetett paplanhuzatot és párnát, azt mondta neki, hogy többet ne kínldjon ilyesmivel, elviszi ő ezeket huza-tokat a Patyolatba az övékével együtt. Edu erre kacéran pislogott rá a szemüvege mögül, mint aki nem tud nemet mondani egy ilyen régen várt ajánlatra.

Egyedül főzni nem főzött, de amikor Lali befizette a sarki csecsemőtthon üzemi konyhájára, akkor pontban fél tizenkettőkor minden nap elindult az ételhordóval és telemerték neki a három kis alumíniumedényt.

Hamarosan kiderült, hogy a lakberendezéssel kapcsolatban határozott, önálló elképzelései vannak. Lali elképedve hallotta, hogy a nagy, dupla ágyat nagyvonalúan odaajándékozta a rutinellenőrzést végző kéményseprőnek, aki már másnap reggel el is szállította azt, a sezlonyt pedig segített Edunak betol-ni a szobába. (Igen, oda középre. Ott jó lesz, köszönöm.) A polcos fésülködő asztalt az ovális tükörrel Verának adta, mondván, ő úgyse ül oda elé sose, csak

Deák Mór Bencebot

Édes öregem

hova kéne még nekünk elbotoznunk botod végével megszárod a világot s mintha hangyabolyba szártál volna

van még hova mennünk? ez a bot mutatja vajon az utat? vagy csak furulyálunk az időn mintha minden perc egy hang lyuka volna

mit énekelhetünk amit nem tiltottak még meg vagy ez a bot a világ csigolyája s ha eletek Téged támogatva felemel-e valaki a földről

merőlegesek vagyunk halott-magunkra vagy merőleges-e ránk ez a bot mielőtt elmegyünk bekopogatsz vagy mint a sárkány hazadobod

mit tudunk mi még dobálni saját magunkat másokat elvárak hozzám botorkálni hozd magaddal a botodat

Kiss Benedek Szétrúgott palackok Deák Mórnak

Kibányázták már szívem tárnáit, minek itt a sok kibűlt kobó? Valamikor aranyat talált itt bányász, szerető, kicsinyes család.

Akkor voltam gazdag, vagy ma koldus, vénen, tallózva adósok között? Gyönyörű az éjszaka ma is, holdas, kifosztott tárnáim fölött örködök.

Ez az én kincsem, a barátság, ha ök boldogok, nekem elég nézmem, tökélarcos bohóc, hogy ne lássák, rejttet lehetek hajnali miséken.

S a fiúk? Azokkal sokat kóboroltnuk, nem ettünk, de kiittunk pár palack eget, teltett a barátságra. Ez a múlt. A múltunk. Ma már, ha visszazúg pár szétrúgott üveg.

Ma már örülök, ha magamnak van bora, s valami delirium-félében beköszön a világ. Meg sem ismerem, ha egy-egy cimbora még benéz a pókhálófüggönyön át.

Magyari Barna Erős drog az éden

amikor te jössz felém a költészet is éled bőröd bársonyszőnyegén mezitláb jár az ének

elvont fogalmaimmal hangoskodik az este lassan dönti el a dal az ölelést ki kezdje

bent az énben a bakter sebből vált át lélekre a szorongást mind rakd el én vigyázok lényedre

s mert szívünkben idill van elbalkul itt a дума nyálkottából kivillan a csók forró himnusza

nézd erős drog az éden tested testem megremeg ösztönök hüvelyében öt gramm por az élvezet

Edu és Vera

a helyet foglalja itt. A szoba súlyos, sötét bútorai közül egyedül a szekrényt tartotta meg a belső ajtajára csavározott nagy tükörrel. A szoba ettől jóval tágasabb, szinte szellős benyomást keltett.

Edu elégedetnek látszott. Reggelenre túrórudit evett, este felkockázott szalonnát zsemlével és csemegeuborkával, időnként parizert. Míndezt zsírpapírból és befőttesüvegből, hogy minél kevesebbet kelljen mosogatni. Naphosszat elüldögélt a rádió mellett, tekergette a gombot. Ha olyan kedve volt, azt is meghallgatta, amit külföldiül mondtak, az éneklésnél úgyse számított. (Csak azt nem értem, ha beszélnek). Minden nap hosszan tárgyalta a szomszédokkal a híreket. (Kihozok ide egy széket.) Megbeszélte velük, hogy milyen volt az ebéd, milyen lesz az idő, hogy aludt aznap. (Most nem olyan nagyon jól). Eltársalgott a házmesterrel, a kukásokkal, a közértesekkel.

A folyosóról időnként beszólt valaki, ha nyitott ajtónál nagyon bömböltette a rádiót. Főleg hétvégén idegesítette a lakókat, ha a délutáni alvásukba belerecségett a csehszlovák vagy román adás.

– Nem vagyunk ám süketek, Eduka.

– Én se vagyok süket – ordította ilyenkor vissza békülékenyen –, csak szeretem, ha jó hangos. Várom a zenét.

Amikor hűvösebbre fordult az idő, Lali átalakította neki a cserépkályhát, hogy ne kelljen a rossz lábával a pincéből hordania a tüzelőt. Így csak egy kék gombot kellett benyomnia, és hipp-hopp, már meleg is lett a szobában. (Benyomom a Lali-gombot, megnézem, ég-e a Lali-láng.) Boldogan ült a sámlin és figyelte, hogy belobban a Héra. Lalit utánozva ráillesztette tömpe ujját a gombra, aztán beállította a hőmérsékletet.

Az Csángó és a Mohács utcában több házat is lebontottak, a porral és téglatormelékkel lepett foghíjtelkekre új házakat kezdtek felhúzni. Az egyik ilyen közeli telken lomtalanításkor a környékbeliek máglyát raktak. Lehordtak a növekvő kupacba minden öreg és használhatatlan tárgyat. Halmokban gyűjt a megsárgult dunyha, sánta szék, a dohos ruhák. Eduka öreg, festett kredencét két férfi segített lecipelni és felhasogatni. Helyette modern, fehér, konyhabútort szeretett volna csillogó fogantyúval (olyant, mint egy főorvosnőé). Az átalakítás lázában aztán leszedte a horgolt függönyöket is, hogy a helyükre új, fehér, fátyszerű függönyt akasszon (a nájlón az modernebb). A bútorokat ugyan nem bírta levonszolni a lépcsőn, de az apróbb tárgyakat maga cipelte a gyűjtőhelyre. Elsőként a szekrény tetejéről a levelekkel tömött vulkánfibert. Másodjára a nagy, bordó albumot a régi, cakkos szélű fényképekkel. Harmadjára a díszpárnákat, amelyeken még ennyi év után is érződött Jóska bácsi kerek, kopasz fejének szaga. Negyedik körben a dupla ágyra való ágyterítőt és a horgolt, öreg függönyöket. De nem tudta egyszerre mindet felnyalabolni. (Mennyi hóbelevanc. El ne essek már). Összezsavarta az ágytakarót, a hóna alá vette, aztán magához ölelte a két függönyt is, de a lefelé a lépcsőn kibomlottak. Ahogy keresztülsántikált az udvaron, vonszolta őket a végig a keramitkockákon, mint valami uszályt. Mire leért, már nagy lánggal égett a Taksony utca sarkán a hatalmas tűz. Izgatott gyerekek hajigáltak a halomra újabb fadarabokat, újsággombócokat. Ki akarták próbálni, meggyullad-e a radír, a húszfilléres, az üveggolyó.

Előbb-utóbb minden elég, magyarázta nekik egy felnőt, és benzint locsolt szét körben szeméten. Felbogtak a lángok, ahogy arrébb lépett.

Edu magányos sziluettje élesen rajzolódott ki az alkonyati ég előtt. A többiek a túloldalról nézték a máglyát, nem akartak a fojtó füstbe állni. Végül ő se bírta már, a szemüvegét törölgetve megkerülte a tüzet és odahúzódott a báméskodó csoporthoz. Valaki megkínálta cigarettával, elfogadta. Megkérdezte, mennyibe kerül most egy ilyen doboz, aztán mélyet szippantott, és úgy döntött, visszaszokik a cigarettára. (Visszaszokok. Nem drága.)

Fekete toll

Edu három évvel élte túl a nővérét. Ez a három év valószínűleg élete legkiegyensúlyozottabb, legfelhőtlenebb időszaka volt, bár Edu korábban is mindig elégedettnek látszott, boldognak pedig szinte soha. De a felhajtható tetejű alumínium hamutál újra előkerült, és ilyenkor olyan átszellemülten, fókuszatlan tekintettel szívta a cigarettákat a kissámlin kuporogva, mintha a maga együgyű módján sikerült volna kicseleznie az időt és a halált is. De nem sikerült.

Vera képtelen volt átgondolni, hogy mi legyen Edu hátrahagyott holmijával. Bútorok, vicik-vacak ruhák. Neki kellett volna mindent megoldania, a férje hetek óta nem jött fel Pestre. Még a papírokat és kolombáriumot is egyedül kellett intéznie, pedig a temető nagyon messze esett tőlük villamossal, éppen a város ellenkező sarkában laktak. Háromszor kellett oda elmennie, és bizonygatnia, hogy nem vér szerinti rokona az elhunytnak, de vér szerinti nincs is, értsék már meg, hogy mindenkije meghalt, a nővére és annak a férje itt fekszenek eltemetve, ebben a temetőben.

– Akkor miért akarja az elvtársnő, hogy elhamvasszák?

Érdekes, hogy ezen tulajdonképpen nem is gondolkodott el eddig. Csak ott, a temetői irodában, a lekopott körömlakkal iktató, vállalati egyenruhát viselő asszony kérdésére gondolta végig, hogy vajon tényleg miért. Valahogy biztos volt benne, hogy a néni is ezzel értene egyet, ha meg lehetne őt kérdezni. Hogy minden korábbi hite és megfontolása ellenére feszélyezné őt a Jóska bácsi és közé harmadikként ismét beköltöző Edu, másrészt hogy talán maga a halott is a lehető legpraktikusabb, legkisebb céccóval és felfordulással járó megsemmisülést választaná. Érezte, hogy Edu, aki egy korábbi, sohasem emlegetett életében egyszer már megmenekült az elégettetésől, ebben a második körben mégiscsak erre a helytakarékos és korszerű megoldásra szavazna. Mellőzne minden körítést és imát.

– Nő volt? – hajtogatta szét meglepődve az asszony a papírokat, amelyek Edu háborús érdemeit és halott voltát bizonyították. Vera majdnem rávágta, hogy hiszen oda van írva, kétszer is elhozta már a halotti anyakönyvi kivonatot , de aztán meggondolta magát. Az egyenruhás nő egészen eddig azt hitte, egy férfiről vitakozgatnak, és mintha az imént felfedezett tény kicsit mintha oldott volna addigi elszánt ellenségességén: legalább elgondolkodni látszott. Talán valami homályos női szolidaritás ébredt benne, amit egy élő, szóke nő nem tudott kiváltani, de egy halott nő már igen. – Miért nem a rendes nevét mondta – kérdezte összeráncolt szemöldökkel, aztán odatolt egy kitöltendő formanyomtatványt. Abba a rubrikába, hogy tulajdonképpen ő kicsodája az elhunytnak, Vera csak azt

tudta beírni, hogy az ismerőse. Amikor ugyanis a golyóstollal mutogatva megint megkísérelte elmagyarázni, kije is ő valójában Edunak, a nő távolságtartóan megjegyezte, hogy senkire se tartozik, hol nőtt fel az elvtársnő. Ez itt egy temető, kérem, haladjunk – futotta át a kitöltött nyomtatványt olyan arccal, mintha a kérelmező addig szándékosan feltartotta volna a halottak várakozó sorát. Vera csak a villamoson, jegyért kotorászva vette észre, hogy véletlenül elhozta azt a baljós, fekete, kincstári golyóstollat.

Fel kellett még mennie a lakásba is, hogy lezárja a gázt. Szerencsére nem futott össze senkivel a házból, nem kellett elmesélnie, hogy mi van velük és mikorra tervezik a temetést. A szoba hengerelt mintás zöld fala és a nejlonfüggöny hideg dohányszagot lehel. Vera a Tanácsnál már bejelentette a halálestet, és a bejelentéstől számítva két hetet adtak neki az ingatlan kiürítésére. Szabadkozta, hogy ennél többet nem lehet, sokan várnak családdal a kiutalásra, és festetni is kell, két hétre előre osztják be a brigádokat.

Két hét kevésnek látszott. A gyerek már hét éves volt, de ekkora munkát azért nem lehetett mellette elvégezni. Vera mindenesetre megpróbálta. Felvitte magával és megkérte, hogy maradjon szépen nyugton, amíg ő a fedőket meg a lábasokat átnézni. De a kislányt érdekelte a nagy zörgés, a sok kék meg piros zománcos edény. Ötpercenként előjött a szobából, hogy unatkozik, éhes, szomjas, aztán, hogy pisilnie kell. Ki kellett menni vele a folyosó végére, utána vizszakísérni, rákiabálni, hogy ne másszon fel a gangon a korlátra, mert kieshet. A hamutállal eljátszott volna, de azt Vera nem engedte neki. Csúszott-mászott a szobában, tiszta por lett a ruhája, rajzolni nem akart, hiába hoztak ceruzát meg lapot magukkal. Talált a szekrény alatt egy döglött csótányt, kihozta a tenyeré-

ben megmutatni. Verának hányingere lett a csótány rovátkolt hasától: eszébe jutott a szag, amit a roppanó bogarak árasztottak, amikor annak idején éjjel vécére menet rájuk lépett a gangon.

Úgy döntött, inkább elviszi a gyereket Klárimamához néhány napra. Igaz, eddig még sose aludt ott, de ez most vészhelyzet volt, Lali nem vállalhatta el a kislányt csúcsforgalomban, a lakást meg ki kellett valahogy kipucolni. Máshová nem vihette, csak oda.

Klárimama délután gyakor mély álomból riadt fel, állítólag a fájdalomcsillapítók miatt, amiket a körzeti orvos írt fel neki. A szomszédoknak egyenesen azt mesélte, hogy morfiumon él, de azok ügyet se vetettek rá, mert ez elmúlt húsz évben Klárimama már az összes ismert halálos betegség tüneteit eljátszotta és túlélte a szemük láttára. Vera csöngetésére ébredt, és a morfiomot most, jó dramaturgiai érzékkel, kihagyta a nyitó panaszáradatból. A gyereket csak a monológ közepén vette észre, és meg is dicsérte rögtön, milyen szépen megnőtt, mióta nem látta. Vera figyelmeztette, hogy az éppen egy hete volt, és Klárimama magához térve már emlékezett is, hogy tényleg, hiszen a Lali-ka át is jött érte, mikor a szegény Edu meghalt.

– Nőnek ezek, mint a bolondgomba – tartotta tovább a lelkes irányt, és betessékelte őket. Vera nem sokat időzött. Ellátta egy halom pénzzel meg utasítással, aztán próbált valami szabad felületet keresni a szobában, hogy kirámolja a gyerek cuccait. Váltónadrágot, gumis hajpántokat, pizsamát, fogpoharat, fogkefét. Amikor elment, Klárimama fáradtan szemügyre vette a sokféle, frincfrancos ruhadarabot, aztán visszafeküdt, és odaszólt a gyerekek, hogy nyugodtan maradjon csak abban, amiben van.

Délután aztán kicsit megelélnkült, kiült a heverő szélére és megtanította

BENYOVSZKY MÓRIC JAPÁN PARTJAINÁL

Fazekas István

Benyovszky Móric élete az egészséges becsvágy története. Regénye egy fiatalemberé, akit a szabadság és a szerelem eszméje éltet, aki igen korán rájön arra, hogy a machiavellizmus drámája tönkretetheti a világot. Nem hisz az erőszak hatalmában, de feltétlenül hisz abban, hogy erőszakot szabad csak erőszakkal visszaverni. Talán ezért bélyegzik sokszor lázadásnak és kalandorkodásnak egészséges jogérzékkel párosuló férfias humanizmusát. Amikor *Krizsán László*, a híres százhalombattai történész megtalálta Benyovszkynak a bolserecki felkelés napján közétett kiáltványát, hirtelen érthetőbbé vált ennek a (gondolkodásában igen felvilágosult) fiatalembernek egy új világ megszervezéséhez kidolgozott – egyébként naplójából is kitűnő – politikai fizikája és filozófiája. Benyovszky kiáltványa leplezte le elsőként a cárizmus önkényuralmának politikáját, a közigazgatási-hatalmi apparátus zsarnoki rendszerét, a jobbságység elviselhetetlen nyomorúságát, az anyagi és szellemi elmaradottság igazi okait és a szabadság eszméinek sanyargató üldözését. A kamsctkai feketehimlő-járvány és éhínség kapcsán kialakult kegyetlen bánásmód miatt Benyovszky 1771. április 26-ról 27-re virradó éjjelen felkelést robbantott ki, s a birtokába kerített *Szent Péter* nevű vitorlás hajón – alig több

az unokáját kanasztázni. Vica nagyon büszke volt, hogy ilyen komolyan veszik. Az apja, ha nyáron a lángosozó teraszán a felnőttek kártyáztak, mindig azt mondta neki, hogy az nem gyereknek való játék. Ott csak kártyavárat csinálhatott, de azt is csak a hiányos, rongyos pakliból, amit tartaléknak használtak és egy fadobozban tartottak. És lám, Klárimama most felnőtt játékot játszott vele, sőt, utána még a boltba is elküldte egyedül ennivalóért, amikor Vica már nagyon megéhezett.

Este se kellett korán fekdüni, igaz, nem nagyon lehetett mihez kezdeni a sötétben, mert Klárimamának nem volt tévéje, a rádiót szorította a füléhez heverésés közben. A második nap jól eltelt, otthon volt a szomszéd Gizike, és ki lehetett vele menni játszani, de másnap nem engedték el hazulról, leckét kellett írnia. Harmadnap már nem is volt otthon. Régebben ilyenkor Vica nézegethette unalmában az akváriumot, most már nem volt az se. Maradtak a megfaulkult magazinok és a morzsálódó lapú, régi lexikon, amelyeket már annyiszor átlapozott, hogy fejből fel tudta idézni az ábrákhoz tartató szócikkeket. *A Corydalis, azaz keltike a mákfélék családjába tartozó nemzetség. Cotopaxy, a Föld legmagasabb működő vulkánja az Andok láncában, Ecuador államban. Az angol királyné üdvözlí a magyar cserkészleányokat.* A képes újságok rejtvényeit ügyetlen, reszketeg betűkkel megfejtette már valaki, nem lehetett beírni a hiányzó szavakat. De visszafelé olvasva a tollal beírt betűk titokzatos indián szavakká álltak össze: sotalli, amokal, ála, sádará.

Gizike kivágott orrú cipője tűnt fel az ablak előtt. Leguggolt és beintegetetett a maszatos üvegen. Szia, nézett fel Vica, *ála, sotelli*, tényleg Gizike volt az. Terka néni a karjánál fogva felrántotta és húzta magával, a cipők eltűntek a keretből. Túl késő volt már, *akaszje*.

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Móric a japán partjainál

Benyovszky Japán környéki utazásának feltételezett állomásait. *Teleki* korai földrajzi kutatásainak egyik legjelentősebb munkája, amely *„Atlasz a Japáni szigetek cartographiájának történetéhez”* címmel 1909-ben jelent meg, viszonylag pontosan és bőséges szövegmagyarázatokkal ellátva határozza meg Benyovszky útvonalát a Japán partok mentén. Eddigi ismereteink szerint Benyovszky volt az első magyar, aki eljutott a Kuril-szigetekre és Japán partjaihoz (*Jelky Andrást* is néhány évvel megelőzve), s ő volt az első magyar, aki a mai Tajvanon, a hajdani Formosa szigetén partra léphetett.

Benyovszkyék utazásának legnehezebb szakasza a japán partok közelében kezdődik. Készleteik elapadtak, vizük elfogyott. Tengervízből próbáltak meg teát főzni, vagy salétrom hozzáadásával fogyasztani azt. Elkerülhetetlen volt a lehetetlen: a partraszállás.

Japán történetében a Tokugava sógunátus korát Edo-korszaknak nevezik, mely 1603-tól 1867-ig tartott. A XVI. század végére az ország népessége elérte az eltarthatósági határt, amit az egyre növekvő feszültségek és az állandó lázongások is jeleztek. A jezsuita hitértítők hatására sokan áttértek a római katolikus hitre. A császár körül ügyködő katonai kormányzás, a sógunátus felmérte a veszély nemzetet felőrölhető nagyságát: éppen ezért erősen központo-

sították a hatalmat és a hatalomra kerülő új katonai kormányzat igyekezett visszazorítani a kívülről érkező hatásokat. Az egyik 1639-es rendelettel megtiltották, hogy a japánok elhagyják hazájukat. Az idegen eszmék teljes kiszorítása érdekében az éppen külföldön tartózkodók pedig – beleértve a kereskedőket, a halászokat és a hajósokat is – nem térhettek haza soha többé. Külföldi sem léphetett japán földre, csak egy maroknyi holland és kínai kereskedő kapott arra engedélyt, hogy Nagasaki közelében egy kis mesterséges szigeten tartózkodhasson. Szinte államvallássá emelték a buddhizmust. Elkezdődött a lakosok rőghöz kötése: egy család egy adott szentélyhez tartozott. A legkisebb falut is csak az illetékes szamuráj engedélyével lehetett elhagyni, út menti ellenőrző állomások ügyelték a rendet. Megszabták, miként lehet közlekedni, ki hogyan, mivel utazhat, hány kísérője lehet. Mindenkinék helyben vállalnia kellett cselekedeteinek a következményeit. Ezen intézkedések következtében viszonylag gyorsan megszilárdult a gazdaság, a jogrend és a közbiztonság. 1720-ban tartották az első nemzeti népszámlálást, amit azután rendszeresen megismételtek. Ezekből a nyilvántartásokból tudjuk, hogy Japán lakossága végig az Edo-korszakban nagyjából állandó volt, közel 30 millió. Edo (a régi Tokió) lakóinak száma 1–1,25 millió között mozgott. Szigorú nyilvántartás, besúgói és titkosrendőri hálózat jellemezte a japán bürokráciát. Ezt a zárt és ellenséges világot volt kénytelen megszólítani Benyovszky Móric a szomj- és éhhalál elkerülése érdekében. Szudejkin ezt jegyzete föl a magyar grófról: „Benyovszkynak erős ítélő tehetsége volt, párosulva ember- és népismerettel.”

Az első Japán sziget, amelyet 1771. július 16-án megpillantottak – Teleki véleménye szerint – a Ganges-sziget lehetett. Benyovszky a naplójában a „Bolsereczkoi Osztrog” délköréhez viszonyítva adja meg a szélességi és hosszúsági fokokat, s ezt a ki szigeteckét Víz-szigetnek (Liquor) nevezi. A naplóban található földrajzi paraméterek alapján – mivel Benyovszky térképe Madagaszkáron elveszett – a legtöbb esetben nem állapítható meg egyértelműen az, hogy a *Szent Péter* pontosan hol is vethett horgonyt. *Pasfield Oliver* Benyovszkynak az első japán szigetre vonatkozó feljegyzését apokrifnek tartja, *Jankó János* pedig a déli Kurilok valamelyikében véli azt megtalálni. Az kétségtelen tény, hogy az ezt követő kikötések Japán szigetein, vagy azok közelében történtek: július 20-án lehorgonyoztak Uszma szigetén. A hajónapló szerint július 28-án Dél-Nyugatról szárazföldet láttak. Továbbhajózva, hajnalban egy fenséges sziget hosszan benyúló öblébe érkeztek. A szigetet Benyovszky Usilpatcharként említi, ami *Pasfield Oliver* kutatásai szerint Funikata szigete lehetett. Augusztus 9-én Tousa kikötőjében, Xicoco szigetén voltak, augusztus 11-én megálltak Sikoku legdélibb részének közelében, augusztus 12-én pedig horgonyt vetettek Akaogi kikötőjében, Tanega-sima szigetén. Az a három sziget, amelyek mellett

augusztus 27-én elhajóztak, egyenként – a napló bizonytalan és kevés adatának segítségével – nem ismerhető fel, de kétségtelen, hogy az Isu-si-hi-to-csoprthoz tartoztak.

A japánok, a korszakra jellemző idegengyűlölet ellenére, Benyovszkyval viszonylag barátságosak. Általában csak jelbeszéddel kommunikálnak, de mindenütt adnak nekik néhány hordó ivóvizet és néhány hordó köleskását. Usilpatchar (Funikata) szigetén egy zászlót is kapnak ajándékba. Benyovszky azt írja, hogy Ulikamhy királytól, aki a császár egyik lányát vette feleségül. A legújabb kutatások szerint Jeharunak, az akkor uralkodó sógunnak hat gyermeke volt. Ezek között két leánya, kik Ovari és Kii daimióihoz mentek feleségül, ezek valamelyikével találkozhatott honfitársunk.

Benyovszkynak több levele is – amelyeket elsősorban a holland kirendeltség vezetőinek címzett – eljutott a japán államtanácshoz. Ezek leginkább köszönő levelek, melyek a mai napig megtalálhatók a Hágai Nemzeti Levéltárban „*Benyovszky akták*” címszó alatt.

Ezek egyike jelentős hatással volt japán történelmére. Uszama szigetén, 1771. július 20-án kelt az a levél, amelyben Benyovszky az orosz veszélyre hívja föl a japánok figyelmét. „*A nagy tisztelet, melyet az Önök dicsőséges állama iránt érzek, késztet arra, hogy tudomásukra hozzam, miszerint ebben az évben két orosz hadihajó egy fregatt kíséretében titkos katonai küldetést teljesített Japán partjai mentén...*” – írja. A levél hatására különleges intézkedések sora kezdődött el Japánban és Németalföldön egyaránt. A japánoknak – a világtól való elzárkózás miatt – egyetlen tengeri hajójuk sem volt ekkoriban. Benyovszky levele – amelynek valóság tartalmát többszörösen is leellenőrizték (1774-ben *Hiradzava Kokudzán* tett részletes írásbeli jelentést az orosz jelenlétről, majd pedig a holland és európai orvoslás kutatója, *Kudo Hejszke*) – új elemeket vitt Japán védelmi struktúrájába, aminek egyik leglátványosabb eleme a hajóépítés fellendülése volt. *Kudo* egyébként nem osztotta teljesen az orosz veszély miatt aggódó honfitársainak véleményét, Benyovszkyt félig-meddig kémnek tartotta, ezért a jelentése után a főhatalmat gyakorló előljáró 1781-ben elrendelte az északon fekvő szigetek állapotának és katonai helyzetének felmérését. Ez a vizsgálat támasztotta alá Benyovszky leveleinek egyértelmű hitelességét és aggodalmainak alaposágát: a japán fennhatóság alatt álló területeken, tehát Edzo-, Karafuto- és a Kurili-szigeteken már évek óta éltek „vörösféjűek”, azaz oroszok.

Végezetül még egy gondolat: tévednek, akik azt hiszik, hogy a japán szellemi és tudományos élet az Edo-korban nem fejlődött. A társadalom mozgástere ugyan megmerevedett, ám a japánok a holland telepesektől pillanatok alatt átvették a természettudomány európai vívmányait. A kutatások mai eredményei szerint leszögezhetjük: a mi Benyovszky Móricunkak is volt egy kicsiny szerepe ebben a fejlődésben.

PAPOK, KÖLTŐK, FOCISTÁK

Lukáts János

Hogy egy gazdag életművet létrehozó alkotó emlékei és élményei milyen szellemi „vízgyűjtő területről” származnak, ez a kérdés gyakran foglalkoztatja a kortársakat, s még inkább az utókort. Különösen olyan emlékezők-vallomások esetében, ahol „nagy árnyak”, nevezetes személyek játszanak hétköznapi szerepet. Rónay László majd’ három emberöltő távolából tekint vissza szellemi forrásvidékére, de valójában még távolabbra: édesapja (Rónay György, a kiváló író, kritikus, a Vigília folyóirat évtizedeken át volt főszerkesztője) emlékeit a sajátja elé csatolva Adyig, Móricz Zsigmondig tekint vissza, vagy őrzi meg az emlékeket.

A „mesterek” legelsőit a gyermekember számára általában a tanárai jelentik, az 1930-40-es években a Rónay Lászlót tanító piaristák, akik között kiváló tanár, jeles tudós, fantáziát megmozgató költő és egész életen át hű „atyai barát” egyaránt akadt. A „hálátlan utókor” közülük talán csak Schütz Antal és Sík Sándor nevét őrízte meg, de életművüket bizony már nekik is kevésbé. Vagy inkább: nevelői tevékenységük és emberi példájuk beépült a tanítványok jellemébe, életművébe, - lehet-e egy tanárnak, egy filozófusnak, egy papnak ennél nagyobb eredménye, elégtétele?

Az iskolai mestereket a szakma mesterei követik, azok a kortársak, akik a kezdő írónak, filológusnak példát jelentettek, Rónay árnyalt és objektív értékeléssel tiszteleg emléküik előtt: Hajnal Anna, Thurzó Gábor, Rába György néhány név a századközép polgári írónak igényes választékából. Illyés Gyulával három tanulmányban is foglalkozik, a vállalt politikai-világnézeti megszólalásban Petőfi eszmei utódját érzi személyében, az új klasszicizmus megteremtőjét, aki azonban harmonikusan képes az európai szellemi áramlatokhoz is illeszkedni. De szól Illyés humoráról is, a humor a XX. századi magyar irodalomban mintha folytatkozóban volna.

Különös kitérő következik: a XIX. század magyarhoni katolikus költői, egy sajátosan értelmezett „alkalmazott irodalom” folyamata, helykeresése, kisebb s néhány nagyobb alakja: Virág Benedekről Tárkányi Bélán át a mára bizony jócskán megfakult emlékü Rudnyánszky Gyuláig vagy Czuczor Gergelyig. Ez a költészet azért részlet-szépségekben nem szegény, szemléletében a természet- és tájszeretet határozottan jelen van, néhol pedig Petőfi sőt (később) Ady ihletése is érezhető.

A kötet gerincét XX. századi költő-elődökről készült elemzések, reflexiók adják. Rónay László nagy költői és emberi beleérző képességgel fordul választott személyei felé, de még inkább a lenyűgöző filológusi háttérismeret ragadja meg az olvasót. Babits életművének kritikai kiadássorozatából a korai tanulmányokat és kísérleteket veszi szemügyre, elsősorban az Arany János személyiségéhez és a Toldihoz kapcsolódókat. Babits Arany szellemi követőjének tartotta magát (joggal!), de érdemben foglalkozik Horatiussal (illetve az ő nyomdokait követő Berzsenyivel), a Horatiust alexandrinusban fordító Rédey Tivadar kísérletét viszont elutasítja. Babits ismeri (felhasználja vagy bírálja) Nietzsche, Lukács György vagy Zalai Béla filozófi-

áját, a költészetben, vagy a művek megszerkesztésében mutatkozó hatásukat, sőt Babits katedrán is tantárggyá emeli a „retorika filozófiáját”. Korai és igényes kitekintéssel bír az európai irodalomra, például Meredith modernségére, amely hasznára válhatott volna a korai Nyugat színvonalának, irodalomszemléletének (de - Babits sajnálatára – nem vált).

Hasonlóképpen elismeréssel ír Kosztolányi kritikai kiadásának megindulásáról, jelesül az Édes Annáról és a hozzá kapcsolódó korabeli bírálatokról. Ez utóbbiak jól érzékeltek a kevéssel korábban lezajlott 1919-es eseményeket, a zaklatott hazai szellemi és politikai (vagy inkább indulati) légkört. Rónay hitelt érdemlően bizonyítja, hogy mindaz a szempont és érv, amely a következő fél évszázadban az Édes Anna kapcsán hangot kapott, kezdettől jelen volt a mű értelmezésében és kritikájában.

A Beszélgető lapok Kosztolányi élete utolsó idejének a szöveges-kommunikációs emlékei, orvosi, etikai, irodalmi szempontból egyaránt döbbenetes erejű dokumentumok, - amint a kondoleálások bizony alkalmanként nem többek gyalgó közhelyeknél!

Thienemann Tivadar a szellemtörténet egyik legigényesebb képviselője a két háború között, francia és főként német tudománytörténeti tanulmányainak reprint megjelentetése a magyar könyvkiadás régi adóssága, amely most elérkezett „az utókor címére”.

Cseke Ákos és Tverdota György József Attiláról készült „mélyfúrásos tanulmánykötetük” vezéreszméjévé a *tisztaságot* tették, mind a szó etikai-teológiai értelmében, mind poétikai jelentésében. A „nagy versek” vonulata (Tiszta szívvel, Óda, Elégia, A város peremén) újra és újra nekilendül a tisztaság megtalálásának és (hiszen költőről van szó) megfogalmazásának. A poétikai tisztaság fogalmát József Attila Valéry költészetében érezte meg a maga számára is hasznosíthatónak, de már Poe és Baudelaire is törekedett a tisztaságot célzó tökéletességre (gyaníthatóan Kant Az ítélőerő kritikája nyomán). József Attila a Medáliákban tesz kísérletet a politikai és morális tartalmak eltávolítására, a reális környezeti elemek kiszűrésére, és kizárólag a nyelv (mint anyag, és nem mint eszköz) használatára. Miközben eltávoztatja magától mind a szürrealizmus mind az avantgárd irodalmat, ezek árnyéka azért ott kísért József Attila „tisztá verseiben” is (poésie pure).

Amikor Sík Sándor háromkötetes Esztétikája megjelent (1942-43-ban), a filozófiának és az irodalomnak egyszerre kívánt elméleti alappozással szolgálni, megtartva meghaladni Nietzsche hatását, és perlekedve Lukács Györgynek a realizmusról vallott nézeteivel. Az első-tévedő politikai légkör következtében alig lett a könyvnek értékelő visszhangja. Pedig a mű az ontológia és a teológia segítségül hívásával egységbe foglalta a művelődéstörténet elmúlt évszázadait és jelenét: Szent Ágostontól, Dantétól és Michelangelótól Liszt muzsikájáig, Pascal filozófiáján és Claudel írásain keresztül Petőfigig és a Sixtusi kápolnáig.

A tanulmányok sorát Takács Gyula naplórészlete, Valachi Anna pályaképe Rákos Sándorról folytatja, majd Csoóri Sándor értő elemzése végzi. Három különböző műfaj, de közös szándék: a XX. század szellemi áramlatainak az értelme-

zése, az értékörzés és –teremtés különböző formáinak számbavétele és buzdítás megtartásukra.

A „vízgyűjtő terület” egyik patakja – sajátos dolog talán egy költőnél – az Üllői út felé kanyarog. A sport, a labdarúgás, de legalább is a szurkolás nem volt idegen a főszerkesztő úr, fia és barátai számára sem (amiként a Karinthy család Cinije vízipólózott, Szabó Lóci pedig röplabdázott). A sport az 1930-as években azért némiképp mást jelentett, mint napjainkban. A meccsre járás olcsó szórakozás volt, ízelítő a versenyszemlemből, a csapattal való azonosulás örömet adta (természetesen a Fradiról van szó!).

A „furcsa évek” politikája – szurkolók és otthonülők ezt egyformán jól tudják – a sportba, az egyesületek létbe-nem létébe is könyörtelenül beleszólt, politikai támogatókat és ellenségeképet egyaránt kívánt teremteni. Rónay László legendái és focista arcképei emlékeztetnek, egy életen át tartó hatásuk nyilvánvaló. De... Ennek az időszaknak a labdarúgói hűséggel tartottak ki egy életen át klubjuk mellett, s attól csak kényszer hatására váltak meg. Nem a nemzetközi gladiátorcirkusz milliárdokkal dédelgett sztárjai voltak, akik nyelvet, klubot, hazát nem ismernek, csak a magas és még magasabb gázsit. Akkoriban játékos és szurkoló hitte és vallotta, hogy „Nem a győzelem, hanem a részvétel a fontos”, s talán még a sportbáró versét is, amely így kezdődik: „A béke vagy te, sport...”

(*Rónay László: Mesterek és legendák. Bp. 2012, Hungarovox Kiadó. 285 oldal.*)

Magyar Barna Gyermek-sztorik

*szorgalmas Attila
leírta papírra
lyukas az új zokni
nehéz lesz megszokni*

*szépséges Piroska
bebújt a gíroszba
megették emberek
nem lett csak lehelet*

*leleményes Imre
tintát tett az ingre
gondolta magába'
örül majd mamája*

*megjött az SMS
Katalin el ne ess
de későn olvasta
lefeküdt már hasra*

*köpött egyet Ödön
nem száll túl a körön
nyálás lett a bőre
irtóztak mind tőle*

*bár kicsi még Eszti
szeret kertészkedni
sok epret megtermel
egyetlen enterrel*

*útmentén a Barna
nem nézett csak balra
jobbrol jött a jármű
két lába most már mű*

*az est egy szintig jó
mondotta Ildikó
s letette tálcára
a mesét álmába'*

Felhasznált irodalom:

Dr. Krizsán László: Benyovszky Ázsiában, Terebess Kiadó, Budapest, 2003
Dr. Krizsán László: Benyovszky Móric helye és szerepe a XVIII. század történelmében, Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 1987. 3. szám
Buda Attila: Japán magyarországi befogadásának kezdetei, Ghesaurus, reciti kiadó, Budapest, 2010
Dr. Balázs Dénes: Teleki Pál bíráló megjegyzései Benyovszky Móric Japán környéki utazásáról, Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 1987. 3. szám
Dr. Kubassek János: Útkeresők, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2008
Jókai Mór: Gróf Benyovszky Móric életrajza, saját emlékiratai és útleírásai, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967

KOVÁCS IMRE ESSZÉPÁLYÁZAT

középiskolások részére

A Lakitelek Népfőiskola pályázatot hirdet az anyaország határain kívül és belül élő, **középiszkolai** tanulmányait folytató fiatalok számára Kovács Imre falukutató, író, politikus, a Nemzeti Parasztpárt alapítója és volt főtítkára 100. születésnapja alkalmából. Kovács Imre a magyar népi mozgalom egyik legkiválóbb politikusa volt, aki életének felét emigrációban volt kénytelen eltölteni. 2013. március 9-én, születésének 100. évfordulóján – a Lakitelek Népfőiskola tudományos konferenciát szervez Budapesten, a parlament felsőházi termében.

Az érdeklődők **3-5 oldalas** (minimum 6000, maximum 10 000 karakteres) **elemző esszé** írásával pályázhatnak.

VÁLASZTHATÓ TÉMAKÖRÖK:

- Magyar sorskérdések az 1930-as évek falukutató íróinak munkáiban.
- Parasztegyeség a Parasztpártban. A Nemzeti Parasztpárt megalapítása 1939-ben.
- Demokratikus kísérlet Magyarországon. A Nemzeti Parasztpárt választási eredményei az 1945-ös választásokon.

FORMAI KÖVETELMÉNYEK: Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, 1,5-es sorköz, 2,5 cm margó. A dolgozat végén felhasznált irodalomként legalább 5 nyomtatott szakirodalmat (vagy más forrást) pontosan meg kell jelölni. Minden irodalmat a következő formában kérünk megadni: a szerző teljes neve, a kiadvány pontos címe, a kiadó megnevezése, a kiadás helye, a kiadás dátuma, internetes forrás esetén a pontos URL cím megjelölése.

A pályázatokat elektronikus formában, e-mail csatolt file-ban (doc, odt vagy pdf formátumban) kérjük beküldeni. A pályázathoz külön file-ban kérjük csatolni az esszé írójának nevét, életkorát, címét, e-mail címét, felkészítő tanára nevét (ha van) és iskolájának adatait.

A DOLGOZATOK BEKÜLDÉSI HATÁRIDEJE: 2013. január 30.

A BEKÜLDÉSI CÍM: kovacsimrekonferencia@gmail.com

A pályázattal kapcsolatos minden további kérdésre a fenti e-mail címen lehet választ kapni.

A BÍRÁLÓBIZOTTSÁG TAGJAI: Bíró Zoltán irodalomtörténész, Salamon Konrád főiskolai tanár, Szeredi Pál kutatótörténész

DÍJAZÁS: 1. díj: 50 ezer forint értékű könyvutalvány; 2. díj: 40 ezer forint értékű könyvutalvány, 3. díj: 30 ezer forint értékű könyvutalvány, valamint 10 darab 15 ezer forint értékű különdíj. Az elismert írók szerzői meghívást kapnak az ünnepélyes díjátadással egybekötött, **2013. március 9-én** tartandó konferenciára.

A legjobb pályaműveket a Lakitelek Népfőiskola, illetve a konferencia honlapján közzéteszük.

A SZERVEZŐK ELÉRHETŐSÉGE: Szeredi Pál, +36/30/9344-518; szeredipal@gmail.com

Budapest, 2012. október 22.

Lezsák Sándor
Az Országgyűlés alelnöke
A Lakitelek Népfőiskola vezetője

KOVÁCS IMRE ESSZÉPÁLYÁZAT

egyetemi hallgatók számára

A Lakitelek Népfőiskola pályázatot hirdet az anyaország határain kívül és belül élő, **egyetemi** tanulmányait folytató fiatalok számára Kovács Imre falukutató, író, politikus, a Nemzeti Parasztpárt alapítója és volt főtítkára 100. születésnapja alkalmából. Kovács Imre a magyar népi mozgalom egyik legkiválóbb politikusa volt, aki életének felét emigrációban volt kénytelen eltölteni. 2013. március 9-én, születésének 100. évfordulóján – a Lakitelek Népfőiskola tudományos konferenciát szervez Budapesten, a parlament felsőházi termében.

Az érdeklődők **5-10 oldalas** (minimum 10 000, maximum 20 000 karakteres) **elemző esszé** írásával pályázhatnak.

VÁLASZTHATÓ TÉMAKÖRÖK:

- Egyezőségek és eltérések Kovács Imre és Bibó István demokrácia-felfogásában.
- Kovács Imre kísérlete az egységes parasztpárt megalakítására 1945 és 1947 között.
- Kovács Imre Új Látóhatárban megjelent írásainak elemzése.

FORMAI KÖVETELMÉNYEK: Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, 1,5-es sorköz, 2,5 cm margó. A dolgozat végén felhasznált irodalomként legalább 5 nyomtatott szakirodalmat (vagy más forrást) pontosan meg kell jelölni. A források megjelölése során a hivatkozásokra érvényes Harvard módszer szabályait kell alkalmazni.

A pályázatokat elektronikus formában, e-mail csatolt file-ban (doc, odt vagy pdf formátumban) kérjük beküldeni. A pályázathoz külön file-ban kérjük csatolni az esszé írójának nevét, életkorát, címét, e-mail címét és egyetemének adatait.

A DOLGOZATOK BEKÜLDÉSI HATÁRIDEJE: 2013. január 30.

A BEKÜLDÉSI CÍM: kovacsimrekonferencia@gmail.com

A pályázattal kapcsolatos minden további kérdésre a fenti e-mail címen lehet választ kapni.

A BÍRÁLÓBIZOTTSÁG TAGJAI: Bíró Zoltán irodalomtörténész, Salamon Konrád főiskolai tanár, Szeredi Pál kutatótörténész

DÍJAZÁS: 1. díj: 70 ezer forint értékű könyvutalvány; 2. díj: 60 ezer forint értékű könyvutalvány, 3. díj: 50 ezer forint, valamint 10 darab 20 ezer forint értékű könyvutalvány különdíj.

Az elismert írók szerzői meghívást kapnak az ünnepélyes díjátadással egybekötött, **2013. március 9-én** tartandó konferenciára.

A legjobb pályaműveket a Lakitelek Népfőiskola, illetve a konferencia honlapján közzéteszük.

A SZERVEZŐK ELÉRHETŐSÉGE: Szeredi Pál, +36/30/9344-518; szeredipal@gmail.com

Budapest, 2012. október 22.

Lezsák Sándor
Az Országgyűlés alelnöke
A Lakitelek Népfőiskola vezetője

Sajtónyelvőr

Ez fantasztikus!?

Arany Lajos

Az anyanyelvhasználatban évek, sőt évtizedek óta szívósan élő elcsépelet divatszavak egyike a *fantasztikus* melléknév. Ma eredeti értelmében – 'kitalált, költött, képzeletben született, fantázia szülte' – ritkábban találkozunk a *fantasztikus* szóval, annál gyakrabban használjuk a 'bámulatos, káprázatos, pompás, ragyogó, elsőrangú, kitűnő, kiváló, nagyszerű, remek, rendkívüli' jelentésében. Utóbbi értelemben nyaklól nélkül alkalmazza a társalgási nyelv – és a rá elemetáris erővel ható sajtó. Napjaink médiája többnyire jelentős(nek ítélt) teljesítmények méltatására veszi igénybe. Sőt olykor a valós értéket jócskán eltúlozza, felnagyítja e jelzővel élve. Ne csodálkozzunk! A nagytmondások, a nyelvi túlzások immár szinte „kötelező” nyelvi elemei a médianak. A tömegkommunikáció tehát különösen ludas abban, hogy a *fantasztikus* immár ködszürke divatszóvá kopott. Egy tehetségkutató show-műsorban például röpké fél óra alatt számlálhatatlanul sokszor hangzott el dicsőretként. Hol maradnak a szinonimák? – hökkenünk meg, miután celeb műsorvezetők századszor is a *fantasztikus* jelzővel illetik azt, ami bármi okból kivívta elismerésüket. Beletörődne a média, hogy némely feladatait egy magányos hegyi birkapasztor hatszáz szavas szókincsével is el lehet látni?

Ha sci-firől olvasnánk, hogy „*fantasztikus* film volt”, a minősítést szójátéknak is elfogadhatnánk (értvén így: 'fantázia szülte', egyszersmind 'remek' film), ám ha megtörtént esemény ihlette alkotásról írja ezt a sajtó – mint teszi gyakran –, az már félreérthető. „*Fantasztikus* volt a film” – olvassuk egy olyan alkotásról, amely teljes mértékben valóság alapú. Ilyen esetben mondjuk azt, amire gondolunk: *remek, elsőrangú, lenyűgöző* filmet láttunk. „*Fantasztikus* barát, akire mindig számíthat az ember” – olvassuk egy internetes oldalon. Nem Alfról, a szörös kis földönkívülről vagy E. T.-ről lelkendezik itt a dicső jelző tálalója, hanem egy igencsak valóságos személyről. Azaz *szavartartó, jellems, eszményi, hűséges* barátról beszél. „*Fantasztikus* édesanya és feleség” – minősítenek egy amerikai színésznőt. Pontosán utalunk arra, mennyire jó ebben a (valóságos) szerepében (is) a művésznő, ha *példás, gondoskodó, figyelmes, gyengéd, szeretetteljes* anyának és nejknek nevezzük. Hiszen itt sem kitalált lényről van szó. Ellenkezőleg: emberről, aki fáradhatatlanul törődik csemetéjével és férjével. „*Fantasztikus* jelenetnek lehettek tanúi a nézők a holland bajnokin” – olvassuk egy online-újságban. Repülő csészéaljat láttak? – kérddheti a szó eredeti értelmét (is) tudó olvasó. Nem. Arra utal a mondat, hogy egy játékos a levegőben úszva ollózta kapura a labdát. A „*fantasztikus* énekhang” kifejezőbb szavakkal is érzékeltethető, lehet például *paraz, briliáns, káprázatos, csodálatos*. „*Fantasztikus* őserdőkbe jutottam el” – idézne szó szerint egy utazó dokumentum-beszámolójából. Kosztolányi talán *regényesnek, varázosnak, hökkentőnek, elbűvölőnek, tündökletesnek* mondaná azt a rengeteget...

A nyelvhasználat szürküléséhez vezet a *fantasztikus* szónak az említett mellékértelmében való sűrű használata, s e jelentés fokozásával egyre veszít a szó a hatásából. Félreértést is okozhat. Ezért az említett mellékjelentés értelmére utalva vegyük elő a szókincstárból bátran – az említettekkel együtt – a szintén magyarosabb *szédületes, pompás, káprázatos, csodálatos, bámulatos, lenyűgöző, csodás, rendkívüli, kivételes, ámulatba ejtő, nem mindennapi, kiváló, lebengerlő, egyedülálló, utánozhatatlan, páratlan, felülmúlhatatlan, szenzációs, fenomenális, kolosszális, szeniális* szavak bármelyikét; a tetszésnyilvánítást, az elismerést a *fantasztikus* melléknévnél mindegyik pontosabban kifejezi. Tessék választani!

A cikk teljes terjedelmében a Szókimondó c. hajdúszoboszlói kulturális folyóirat 2012. novemberi számában jelent meg.

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:

Pozsgay Imre

Terjeszti a Lapker Zrt.

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

egész évre 2580 Ft

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.

Telefon-fax: 06/23-354-447

Honlap: www.stadiumlap.hu

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Fazekas István

ISSN 2063-5389

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)

Bertha Zoltán (esszé),

Bordás Mária (tanulmány),

Czifrik Katalin (közéleti hírek),

Deák Mór (szépirodalom),

Szigetvári József (kulturális hírek)

Ára: 300 Ft

FIZESSEN ELŐ A STÁDIUMRA, A SZELLEMI ÖSSZEFOGÁS LAPJÁRA!

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Kereskedelmi Igazgatóság, Hírlap Üzlet
Postacím: 1900 Budapest

Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot
kézbesítőknél, valamint megrendelhető:
e-mail-en: hirlapelfizetes@posta.hu címen,
és telefonon 06-80/444-444 számon.